

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ काण्डम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

अप्रदाहाय भवत्येव प्रजायां आमयति वायुमेव
नियुत्वन्तः३ स्वेन भागधेयेनोप प्रजाकामस्तान् यूपस्त्रयोदश
च।⁽¹⁾

वायुव्यः३ श्वेतमालंभेत् भूतिकामो वायुर्वै॥ क्षेपिष्ठा देवतां
वायुमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं भूतिङ्गमयति
भवत्येवातिक्षिप्रा देवतेत्याहुः सैनमीश्वरा प्रदह इत्येतमेव
सन्तर्वायवे नियुत्वन्त आलंभेत् नियुद्धा अस्य धृतिर्द्धुत एव
भूतिमुपैत्यप्रदाहाय भवत्येव (1)

वायवे नियुत्वन्त आलंभेत् ग्रामकामो वायुर्वा इमाः
प्रजा नस्योता नैनीयते वायुमेव नियुत्वन्तः३ स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मै प्रजा नस्योता नियच्छति
ग्राम्यैव भवति नियुत्वन्ते भवति द्धुवा एवास्मा अनपगाः

करोति वा॒यवे॑ नि॒युत्वंत॑ आल॑भेत प्र॒जाका॑मः प्रा॒णो वै
वा॒युर॑पा॒नो नि॒युत्प्रा॑णापा॒नौ खलु॑ वा ए॒तस्य॑ प्र॒जायाः॑ (2)

अप॑क्रामतो॒ योऽलं॑ प्र॒जायै॑ सन्प्र॒जान्न॑ वि॒न्दते॑ वा॒युमे॒व
नि॒युत्वंत॑ः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मै॑
प्रा॒णापा॒नाभ्यां॑ प्र॒जां प्र॑ज॒नय॑ति वि॒न्दते॑ प्र॒जाँ॒वाय॑वे॑ नि॒युत्वंत॑
आल॑भेत॒ ज्यो॒गा॒मया॑वी प्रा॒णो वै वा॒युर॑पा॒नो नि॒युत्
प्रा॑णापा॒नौ खलु॑ वा ए॒तस्मा॑दप॑क्रामतो॒ यस्य॑ ज्यो॒गा॒मय॑ति
वा॒युमे॒व नि॒युत्वंत॑ः॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑ (3)

धा॒वति॒ स ए॒वास्मि॑न्प्रा॒णापा॒नौ द॑धात्यु॒त यदी॑तासु॒र्भव॑ति
जी॒व॒त्ये॒व प्र॒जाप॑ति॒र्वा इ॒दमे॑कं आसी॒त्सोऽका॑मयत
प्र॒जाः प॒शून्सृ॑जे॒येति॒ स आ॒त्मनो॑ व॒पामु॑द॒क्खि॑द॒त्ताम॒ग्नौ
प्रा॒गृ॒ह्णा॒त्ततो॑ऽजस्तू॒पर॑स्सम॒भव॑त्तः॒ स्वायै॑ दे॒वता॑या॒ आऽल॑भत॒
ततो॑ वै स प्र॒जाः प॒शून्सृ॑जत॒ यः प्र॒जाका॑मः (4)

प॒शुका॑म॒स्स्यात्स॑ ए॒तं प्रा॑जाप॒त्यम॒जन्तू॑पर॒माल॑भेत
प्र॒जाप॑तिमे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मै॑ प्र॒जां
प॒शून्प्र॑ज॒नय॑ति यच्छ्रु॒णस्त॑त्पुरु॒षाणा॑ं रू॒पय्यँ॑त्तू॒पर॑स्तद॒श्वाना॑य
इ॒व श॒फास्त॑दवी॒नार्य्यँ॑द॒ज- स्तद॒जाना॑मे॒ताव॑न्तो॒ वै ग्रा॒म्याः

प॒शव॒स्तान् (5)

रूपेणै॒वावरु॑न्धे सोमापौ॒ष्णत्रै॒तमाल॑भेत प॒शुका॑मो
 द्वौ वा अ॒जायै॑ स्तनौ॒ नानै॒व द्वाव॑भिजायै॑ते ऊ॒र्जं
 पुष्टि॑न्तृती॒यस्सो॑मापू॒षणा॑वे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑धावति
 तावे॒वास्मै॑ प॒शून्प्रज॑नयतस्सो॒मो वै रे॑तो॒धाः पू॒षा
 प॑शूनां प्र॒जनयि॑ता सोम॑ ए॒वास्मै॑ रेतो॒ दधा॑ति पू॒षा
 प॒शून्प्रज॑नयत्यौदु॒म्बरो॒ यू॒पो भव॑त्यू॒र्वा उ॑दु॒म्बर॑ ऊ॒र्क्प॑शव
 ऊ॒र्जे॒वास्मा॑ ऊ॒र्जं प॒शून्वरु॑न्धे॥6॥

लुभेत वरुणवृ॑शैतामर्वि॑वृ॒शामा॑दित्येभ्यः कामा॒य म॒ल॒हा आल॑भेत तान्ये॒व सै॒वास्मि॑न्सोमंश्चेतो भ॑वति त्रिच॑त्वारि॒शच्च।

(2)।

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत॒ ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः
 परा॑चीराय॒न्ता वरु॑णमगच्छ॒न्ता अन्वै॒त्ताः पुन॑रयाचत॒
 ता अ॑स्मै॒ न पुन॑रददा॒त्सोऽब्र॑वीद्वर॑वृ॒णीष्व॑थ मे
 पुन॑र्देहीति॒ तासा॑वृ॒णमाऽल॑भत॒ स कृ॒ष्ण एक॑शितिपादभवद्यो
 वरु॑णगृहीत॒स्यात्स ए॒तव्रा॑रु॒णं कृ॒ष्णमेक॑शितिपादमाल॑भेत॒
 वरु॑णम् (7)

ए॒व स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वैन॑वृ॒णपा॒शान्मु॑ञ्चति

कृष्ण एकंशितिपाद्भवति वारुणो ह्येष देवतया
 समृद्धौ सुवर्भानुरासुरस्सूर्यन्तमसाऽविच्छत्तस्मै देवाः
 प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्य यत्प्रथमन्तमोऽपाघ्नन्त्सा कृष्णाऽविरभवद्
 सा फल्गुनी यत्तृतीयः सा बलरखी यदच्छस्थादपाकृन्तन्त्साऽ
 (8)

समभवत्ते देवा अब्रुवन्देवपशुर्वा अयः समभूत्कस्मा
 इममालप्स्यामह इत्यथ वै तर्ह्यल्पा पृथिव्यासीदजाता
 ओषधयस्तामविद्वंशामादित्येभ्यः कामायाऽलभन्त ततो वा
 अप्रथत पृथिव्यजायन्तौषधयो यः कामयेत प्रथेय पशुभिः
 प्र प्रजया जायेयेति स एतामविद्वंशामादित्येभ्यः कामाय
 (9)

आ लभेतादित्यानेव कामः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 त एवैनं प्रथयन्ति पशुभिः प्र प्रजया जनयन्त्यसावादित्यो
 न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा एता
 मल्हा आलभन्ताग्नेयीङ्क्षुणाग्नीवीः संहितामैन्द्रीः श्वेतां
 बार्हस्पत्यान्तामिरेवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामस्स्यात्तस्म
 एता मल्हा आलभेत (10)

आग्नेयीङ्कुष्णग्रीवी९ स९हितामैन्द्री९ श्वेतां बार्हस्पत्यामेता
 एव देवतास्स्वेन भागधेयेनोपधावति ता एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दध
 ब्रह्मवर्चस्येव भवति वसन्ता प्रातराग्नेयीङ्कुष्णग्रीवीमालभेत
 ग्रीष्मे मृद्धन्दिने स९हितामैन्द्री९ शरद्यपराह्णे श्वेतां
 बार्हस्पत्यात्रीणि वा आदित्यस्य तेजा९सि वसन्ता
 प्रातर्ग्रीष्मे मृद्धन्दिने शरद्यपराह्णे यावन्त्येव तेजा९सि
 तान्येव (11)

अव रुन्धे सवँत्सरं पर्यालभ्यन्ते सवँत्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्य
 प्रदाता सवँत्सर एवास्मै ब्रह्मवर्चसं प्रयच्छति ब्रह्मवर्चस्येव
 भवति गर्भिण्यो भवन्तीन्द्रियवै गर्भ इन्द्रियमेवास्मिन्दधति
 सारस्वतीं मेषीमालभेत य ईश्वरो वाचो वदितोस्सन्वाचन्न
 वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति
 सैवास्मिन् (12)

वाचन्दधाति प्रवदिता वाचो भवत्यपन्नदती भवति
 तस्मान्मनुष्यास्सर्वावँचवँदन्त्याग्नेयङ्कुष्णग्रीवमा लभेत सौम्यं
 बभ्रुज्योगामयाव्यग्निवँ एतस्य शरीरङ्गच्छति सोम९ रसो
 यस्य ज्योगामयत्यग्नेरेवास्य शरीरन्निष्क्रीणाति सोमाद्रसमुत्

यदी॒तासु॑र्भव॒ति जी॒वत्ये॒व सौ॒म्यं ब॒भ्रुमा॑ल॒भेता॒ग्नेय॒ङ्कृष्ण॒ग्री॒वं
प्र॒जाका॑म॒स्सोमः॑ (13)

वै रे॒तो॒धा अ॒ग्निः प्र॒जानां॑ प्र॒जनयि॑ता सोमं ए॒वास्मै॑
रेतो॒ दधा॑त्य॒ग्निः प्र॒जां प्र॒जंनय॑ति वि॒न्दते॑ प्र॒जामा॑ग्नेय॒ङ्कृष्ण॒-
ग्री॒वमा॑ल॒भेत सौ॒म्यं ब॒भ्रुय्याँ ब्रा॑ह्म॒णो वि॒द्याम॑नूच्य॒ न
वि॒रोचे॑त् यदा॒ग्नेयो भ॑व॒ति तेजं॑ ए॒वास्मि॑न्तेन॒ दधा॑ति
यथ्सौ॒म्यो ब्र॑ह्मवर्च॒सन्तेन॑ कृष्ण॒ग्री॒व आ॒ग्नेयो भ॑व॒ति तमं॑
ए॒वास्मा॑दप॒हन्ति श्वे॒तो भ॑व॒ति (14)

रुचं॑मे॒वास्मि॑न्दधाति ब॒भ्रुस्सौ॒म्यो भ॑व॒ति ब्र॑ह्मवर्च॒समे॒वास्मि॑न्नि
सौ॒म्यं ब॒भ्रुमा॑ग्नेय॒ङ्कृष्ण॒ग्री॒वं पुरो॑धाया॒ः स्पर्ध॑मान आ॒ग्नेयो वै
ब्रा॑ह्म॒णस्सौ॒म्यो रा॑ज॒न्योऽभि॑त॒स्सौ॒म्यमा॑ग्नेयौ भ॑व॒तस्तेज॑सैव
ब्र॑ह्म॒णोभ॑यतो॒ रा॒ष्ट्रं परि॑गृह्णात्येक॒धा स॒मावृ॑ङ्क्ते पुर ए॒नन्द॑धते॥
(15)

सुङ्गामे तेनालंभिताग्निरे लुलामं प्राशृङ्गमैनं पञ्चदश च। 3।

दे॒वा॒सुरा॑ ए॒षु लो॒केष्व॑स्प॒र्द्धन्त॒ स ए॒तद्वि॑ष्णु॒र्वाम॑नम॒पश्य॑त्तः
स्वायै॑ दे॒वता॑या॒ आऽल॑भत् ततो॒ वै स इ॒माल्लौ॑कान॒भ्यज॑यद्वैष्ण॒व

स्पृद्धमानो विष्णुरेव भूत्वेमाल्लोकानभिजयति विषमं
 आलभेत विषमा इव हीमे लोकास्समृद्ध्या इन्द्राय मन्युमते
 मनस्वते ललामं प्राशृङ्गमालभेत सङ्ग्रामे (16)

सय्यंत्त इन्द्रियेण वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामञ्जयतीन्द्रमेव
 मन्युमन्तं मनस्वन्तः३ स्वेन भागधेयेनोपधावति स
 एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति जयति तः
 सङ्ग्राममिन्द्राय मरुत्वन्ते पृश्निसुक्थमालभेत ग्रामकामं
 इन्द्रमेव मरुत्वन्तः३ स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
 सजातान्प्रयच्छति ग्राम्येव भवति यदृषभस्तेन (17)

ऐन्द्रो यत्पृश्निस्तेन मारुतस्समृद्धौ पश्चात्पृश्निसुक्थो
 भवति पश्चादन्ववसायिनीमेवास्मै विशङ्करोति सौम्यं
 बभ्रुमालभेतान्नकामस्सौम्यघ्नां अन्नः३ सोममेव स्वेन
 भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्नं प्रयच्छत्यन्नाद एव
 भवति बभ्रुर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपः३ समृद्धौ सौम्यं
 बभ्रुमालभेत यमलम् (18)

राज्याय सन्तः३ राज्यन्नोपनमेत्सौम्यघ्नां राज्यः३ सोममेव
 स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै राज्यं प्रयच्छत्युपैतः३

राज्यन्नमति बभ्रुर्भवत्येतद्वै सोमस्य रूपं समृद्ध्या इन्द्राय
 वृत्रतुरे ललामं प्राशृङ्गमालभेत गतश्रीः प्रतिष्ठाकामः
 पाप्मानमेव वृत्रन्तीर्त्वा प्रतिष्ठाङ्गच्छतीन्द्रायाभिमातिघ्ने
 ललामं प्राशृङ्गमा (19)

लभेत यः पाप्मानां गृहीतः स्यात्पाप्मा वा
 अभिमातिरिन्द्रमेवाभिमातिहनः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 स एवास्मात्पाप्मानमभिमातिं प्रणुदतु इन्द्राय वज्रिणे
 ललामं प्राशृङ्गमालभेत यमलं राज्याय सन्तं
 राज्यन्नोपनमेदिन्द्रमेव वज्रिणः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 स एवास्मै वज्रं प्रयच्छति स एनं वज्रो भूत्या इन्द्र उपैनं
 राज्यन्नमति ललामः प्राशृङ्गो भवत्येतद्वै वज्रस्य रूपं
 समृद्धौ॥ (20)

मुख्यदिने कर्तव्यमस्य स्पर्द्धमानो वैष्णावरुणीन्तमिन्द्रोऽस्य स्वेन भागधेयेनोपमृतो वायुर्व्यन्दिचत्वारिंशच्च। (4)।

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा
 एतान्दशर्षभामाऽलभन्त तयैवास्मिन्नुचमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकाम
 एतान्दशर्षभामाऽलभेतामुमेवादित्यः स्वेन भागधेयेनोपधावति
 स एवास्मिन्ब्रह्म-वर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवति वसन्ता

प्रा॒तस्त्री॒ल्ल॒लामा॒नाल॑भेत ग्री॒ष्मे म॒द्ध्यन्दि॑ने (21)

त्री॒ञ्छि॑तिपृ॒ष्ठाञ्छ॒रद्य॑परा॒ह्णे त्री॒ञ्छि॑तिवारा॒त्रीणि॒ वा
आ॑दि॒त्यस्य॒ तेजा॑ंसि व॒सन्ता॑ प्रा॒तर्ग्री॒ष्मे म॒द्ध्यन्दि॑ने
श॒रद्य॑परा॒ह्णे याव॑न्त्ये॒व तेजा॑ंसि ता॒न्येवाव॑रु॒न्धे त्रय॑स्त्रय॒
आल॑भ्यन्तेऽभिपूर्वमे॒वास्मि॑न्तेजो॑ दधाति स॒व्वँत्स॒रं
प॒र्याल॑भ्यन्ते स॒व्वँत्स॒रो वै ब्र॑ह्मवर्च॒सस्य॑ प्रदा॒ता स॒व्वँत्स॒र
ए॒वास्मै॑ ब्रह्मवर्च॒सं प्रय॑च्छति ब्रह्मवर्च॒स्येव॑ भ॒वति स॒व्वँत्स॒रस्य॑
प॒रस्ता॑त्प्राजाप॒त्यङ्क॑द्रुम् (22)

आल॑भेत प्र॒जाप॑तिस्सर्वा॑ दे॒वता॑ दे॒वता॑स्वे॒व प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति
यदि॑ बिभी॒याद्दुश्च॑र्मा भ॒विष्या॑मीति॒ सोमा॑पौ॒ष्णः
श्या॒ममाल॑भेत सौ॒म्यो वै दे॒वता॑या॒ पुरु॑षः पौ॒ष्णाः
प॒शव॑स्स्वयै॒वास्मै॑ दे॒वता॑या॒ प॒शुभि॑स्त्वच॑ङ्क॒रोति॒ न दु॑श्चर्मा
भव॑ति दे॒वाश्च॒ वै य॒मश्चा॒स्मिल्लो॑केऽस्प॒र्द्धन्त॒ स य॒मो
दे॒वाना॑मिन्द्रि॒यवै॑र्य॒मयु॑वत् तद्य॒मस्य॑ (23)

य॒म॒त्वन्ते॑ दे॒वा अ॑म॒न्यन्त॑ य॒मो वा इ॒दम॑भूद्यद्वयः॑ स्म
इति॑ ते प्र॒जाप॑तिमुपा॒धाव॑न्त्स ए॒तौ प्र॒जाप॑तिरा॒त्मन॑ उक्षव॒शौ
नि॒रमि॑मीत् ते दे॒वा वैष्णा॑वरु॒णीवृ॑षा॒माऽल॑भन्तेन्द्रमु॒क्षाण॑न्तवृ॒णो

ग्राहयित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदन्तैन्द्रेणैवास्येन्द्रियमवृञ्जत
यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्द्धमानो वैष्णावरुणीम् (24)

वशामालभेतैन्द्रमुक्षाणव्वरुणेनैव भ्रातृव्यङ्ग्राहयित्वा
विष्णुना यज्ञेन प्रणुदत ऐन्द्रेणैवास्येन्द्रियव्वृङ्के भवत्यात्मना
परास्य भ्रातृव्यो भवतीन्द्रो वृत्रमहन्तव्वृत्रो हतष्णोऽशभिर्भोगैरसि
वृत्रस्य शीर्षतो गाव उदायन्ता वैदेह्योऽभवन्तासामृषभो
जघनेऽनूदैत्तमिन्द्रः (25)

अचायत्सोऽमन्यत यो वा इममालभेत मुच्येतास्मात्पाप्मन
इति स आग्नेयङ्कुष्णाग्नीवमालभेतैन्द्रमृषभन्तस्याग्निरेव स्वेन
भागधेयेनोपसृतष्णोऽशधा वृत्रस्य भोगानप्यदहदैन्द्रेणैन्द्रियमात्म
यः पाप्मना गृहीतस्स्यात्स आग्नेयङ्कुष्णाग्नीवमालभेतैन्द्रमृषभमग्नि
स्वेन भागधेयेनोपसृतः (26)

पाप्मानमपि दहत्यैन्द्रेणैन्द्रियमात्मन्यत्ते मुच्यन्ते पाप्मनो
भवत्येव द्यावापृथिव्यान्धेनुमालभेत ज्योगपरुद्धोऽनयोर्हि
वा एषोऽप्रतिष्ठितोऽथैष ज्योगपरुद्धो द्यावापृथिवी एव
स्वेन भागधेयेनोपधावति ते एवैनं प्रतिष्ठाङ्गमयतः प्रत्येव
तिष्ठति पर्यारिणी भवति पर्यारीव ह्येतस्य राष्ट्रय्यौ

ज्योगंपरुद्धस्समृद्धौ वायुव्यम् (27)

व॒त्स॒मा ल॑भेत वा॒युर्वा अ॒नयो॑र्व॒त्स इ॒मे वा ए॒तस्मै॑ लो॒का
अप॑शुष्का॒ विडप॑शुष्काऽथैष ज्योगंपरुद्धो वा॒युमे॒व स्वेन॑
भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑ इ॒माल्लो॑कान् वि॒शं प्र॑दा॒पय॑ति॒
प्रा॒स्मा इ॒मे लो॒कास्सु॑वन्ति भु॒ञ्जत्ये॑नं वि॒डुप॑तिष्ठते॥ (28)

भवत्युन्नतः पशवो जनयन्ति विन्दतेऽभवत्सन्नैतस्येक्षणीं च॥ (5)॥

इन्द्रो॑ व॒लस्य॑ बि॒लम॒पौर्णो॑त्स य उ॒त्तमः॑ प॒शुरा॑सीत्तं
पृ॒ष्ठं प्र॑ति स॒ङ्ग॒ह्योद॑क्खिदत्तं स॒हस्रं॑ प॒शवोऽनू॑दाय॒न्त्स
उ॒न्नतो॑ऽभव॒द्यः प॒शुका॑मः स्या॒त्स ए॒तमै॒न्द्रमु॑न्नतमा॒ल॒भेते॒न्द्रमे॒व
स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मै॑ प॒शून्प्र॑यच्छति प॒शुमा॑ने॒व
भ॑वत्युन्नतः (29)

भ॒वति॒ सा॒ह॒स्री॒ वा ए॒षा ल॒ख्मी॒ यदु॑न्नतो ल॒क्ष्मि॒यैव॑
प॒शून्व॑रुन्धे य॒दा स॒हस्रं॑ प॒शून्प्राप्नु॑यादथ॒ वैष्ण॒वव्रौ॑म॒नमा॑
ल॑भेतै॒तस्मि॒न्वै तथ्स॒हस्र॑म॒र्द्धाति॑ष्ठत्तस्मा॒देष॑ वा॒म॒न॒स्समी॑षितः
प॒शुभ्य॑ ए॒व प्र॑जा॒तेभ्यः॑ प्र॒तिष्ठा॑न्दि॒धाति॑ कोऽ॒र्हति॑ स॒हस्रं॑
प॒शून्प्राप्नु॑मित्या॒हुर॒होरा॒त्राण्ये॒व स॒हस्रं॑ स॒ंपा॒द्याल॑भेत प॒शवः॑
(30)

वा अ॒होरा॒त्राणि॑ प॒शूने॒व प्रजा॑ता॒न्प्रति॑ष्ठाङ्ग॒मय॑त्योष॒धीभ्यो॑
वे॒हत॒माल॑भेत प्र॒जाका॑म॒ ओष॑धयो वा ए॒तं प्र॒जायै॑
परि॑बाधन्ते योऽलं प्र॒जायै॑ सन्प्र॒जान्न॑ वि॒न्दत॒ ओष॑धयः
खलु॒ वा ए॒तस्यै॑ सू॒तुम॑पि॒ घ्नन्ति॒ या वे॒हद्व॒वत्योष॑धीरे॒व स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ ता ए॒वास्मै॒ स्वाद्यो॑नेः प्र॒जां प्रज॑नयन्ति
वि॒न्दते॑ (31)

प्र॒जामा॑पो वा ओष॒धयोऽस॑त्पुरुष॒ आप॑ ए॒वास्मा॒
अस॑त॒स्सद॑दति॒ तस्मा॑दाहु॒र्यश्चै॒ववै॑द॒ यश्च॑ नाप॒स्त्वावा॑स॒त॒-
स्सद॑दतीत्यै॒न्द्री॑ ५ सू॒तव॑शा॒माल॑भेत॒ भूति॑का॒मोऽजा॑तो वा
ए॒ष योऽलं॑ भू॒त्यै स॑न्भूति॒न्न प्रा॒प्नोती॑न्द्रं खलु॒ वा ए॒षा सू॒त्वा
व॒शाऽभ॑वत् (32)

इन्द्र॑मे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वैनं॑ भूति॑ङ्ग॒मयति॑
भ॒वत्ये॒व य॑ ५ सू॒त्वा व॒शा स्या॑त्तमे॒न्द्रमे॒वाल॑भेतै॒तद्वा॑व
तदि॑न्द्रि॒य ५ सा॒क्षादे॒वेन्द्रि॒यम॑वरुन्ध ऐ॒न्द्राग्रं॑ पु॒नरु॑त्सृष्ट॒माल॑भेत॒
य आ॑ तृ॒तीया॒त्पुरु॑षा॒त्सोम॑न्न पि॒बेद्वि॑च्छि॒न्नो वा॑ ए॒तस्य॑
सोम॑पी॒थो यो ब्रा॑ह्म॒णस्स॑न्ना (33)

तृ॒तीया॒त्पुरु॑षा॒त्सोम॑न्न पि॒बन्ती॑न्द्रा॒ग्नी ए॒व स्वेन॑

भाग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तावे॒वास्मै॑ सोमपी॒थं प्र॑यच्छत॒ उपै॑न॒
 सोमपी॒थो न॑मति॒ यदै॒न्द्रो भ॑वतीन्द्रि॒यवै॑ सोमपी॒थ इन्द्रि॑यमे॒व
 सोमपी॒थम॑वरुन्धे॒ यदा॑ग्रे॒यो भ॑वत्याग्रे॒यो वै ब्रा॑ह्मणस्स्वामे॒व
 दे॒वता॑मनु॒ सन्त॑नोति॒ पुन॑रुत्सृष्टो भ॑वति॒ पुन॑रुत्सृष्ट इ॒व
 ह्ये॒तस्य॑ (34)

सोमपी॒थस्समृ॑द्ध्यै ब्राह्मणस्प॒त्यन्तू॑परमाल॑भेताभि॒चर॒न्ब्रह्म॑ण॒स
 स्वेन॑ भा॒गधे॒येनो॑पधावति॒ तस्मा॑ ए॒वैन॒मा वृ॑श्चति॒
 ता॒जगा॑र्तिमा॒र्च्छति॑ तू॒परो भ॑वति॒ क्षुर॑प॒विर्वा ए॒षा
 ल॒क्ष्मी य॑तू॒पर॑स्समृ॑द्ध्यै स्फ्यो॒ यूपो॑ भवति॒ वज्रो॒ वै स्फ्यो॑
 वज्र॑मे॒वास्मै॑ प्र॒हर॑ति शर॒मय॑ ब॒र्हिः शृ॒णात्ये॒वैनं॑ वैभी॑दक
 इ॒द्धो भि॑नत्ये॒वैनम्॑॥ (35)

अस्मा॒ इन्द्र॑मे॒वेष॑ संजा॒ता वि॒श्वाने॒व दे॒वान्स्वेन॑ भा॒गधे॒येनो॑पधावति॒ त ए॒वास्मै॑ प्रा॒जाप॑त्यो हि त्रीणि॑ च॥ (6)॥

बा॒र्हस्प॒त्यः शि॑तिपृ॒ष्ठमाल॑भेत् ग्राम॑कामो॒ यः
 का॒मये॑त पृ॒ष्ठः संमा॑नाना॑ स्या॒मिति॑ बृहस्पति॑मे॒व स्वेन॑
 भा॒गधे॒येनो॑पधावति॒ स ए॒वैनं॑ पृ॒ष्ठः संमा॑नाना॑ङ्करोति॒ ग्राम्ये॑व
 भ॑वति॒ शिति॑पृ॒ष्ठो भ॑वति॒ बा॒र्हस्प॒त्यो ह्ये॒ष दे॒वता॑या॒ समृ॑द्ध्यै
 पौ॒ष्णः श्या॑ममाल॑भे॒तान्न॑का॒मोऽन्न॑वै पू॒षा पू॒षण॑मे॒व स्वेन॑

भागधेयेनोपधावति स एवास्मै (36)

अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति श्यामो भवत्येतद्वा
अन्नस्य रूपं समृद्धौ मारुतं पृश्निमालभेतान्नकामोऽन्नवै
मारुतो मरुत एव स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मा अन्नं
प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति पृश्निर्भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपं
समृद्ध्या ऐन्द्रमरुणमालभेतेन्द्रियकाम इन्द्रमेव (37)

स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियन्दधातीन्द्रियाब्दे
भवत्यरुणो भ्रूमान्भवत्येतद्वा इन्द्रस्य रूपं समृद्धौ
सावित्रमुपद्धस्तमालभेत सनिकामस्सविता वै प्रसवानामीशे
सवितारमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै सनिं
प्रसुवति दानकामा अस्मै प्रजा भवन्त्युपद्धस्तो भवति
सावित्रो ह्येषः (38)

देवतया समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेतान्नकामो
वैश्वदेवश्चा अन्नं विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति
त एवास्मा अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति बहुरूपो
भवति बहुरूपं ह्यन्नं समृद्धौ वैश्वदेवं बहुरूपमालभेत
ग्रामकामो वैश्वदेवा वै संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन
भागधेयेनोपधावति त एवास्मै (39)

स॒जा॒तान्प्रयच्छन्ति॑ ग्रा॒म्ये॒व भ॑वति बहुरू॒पो भ॑वति
 बहुदे॒व॒त्यो ३ ह्ये॒ष स॑मृ॒द्धौ प्रा॒जाप॒त्यन्तू॒पर॑मा॒ल॒भेत्
 यस्याना॑ज्ञातमिव॒ ज्यो॒गा॒म॒यै॒त्प्रा॒जाप॒त्यो वै पु॑रुषः
 प्र॒जाप॑तिः खलु॒ वै तस्य॑ वेद॒ यस्याना॑ज्ञातमिव॒
 ज्यो॒गा॒म॒य॑ति प्र॒जाप॑तिमे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒येनोप॑धावति
 स ए॒वैन॒न्तस्मा॒त्स्त्रामा॑न्मुञ्चति॒ तू॒रो भ॑वति प्रा॒जाप॒त्यो ह्ये॒ष
 दे॒वत॑या॒ स॑मृ॒द्धौ॥ (40)

अभि खलु वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन प्रजामवं वैश्वदेवा वै ब्रह्मवर्चसय्युप एकात्रविंशतिश्च। (7)।

व॒ष॒ट्कारो॑ वै गा॒य॒त्रि॒यै शि॒रोऽच्छि॑न्न॒त्तस्यै॑ र॒सः
 परा॑ऽप॒त्तं बृ॒ह॒स्पति॑रुपा॒ंगृ॒ह्णा॒त्सा शि॑तिपृ॒ष्ठा व॒शाऽभ॑व॒द्यो
 द्वि॒तीयः॑ प॒राप॑त्तं मि॒त्रावरु॑णा॒वुपा॑ंगृ॒ह्णीता॒ः सा द्वि॑रू॒पा
 व॒शाऽभ॑व॒द्यस्तृ॒तीयः॑ प॒राप॑त्त॒त्तविं॑शे॒ दे॒वा उ॒पा॑ंगृ॒ह्ण॒त्सा
 ब॒हुरू॒पा व॒शाऽभ॑व॒द्यश्च॑तुर्थः प॒राप॑त्त॒त्स पृ॑थि॒वीं प्रा॑वि॒शत्तं
 बृ॒ह॒स्पति॑र॒भि (41)

अ॒गृ॒ह्णा॒दस्त्वे॒वायं॑ भो॒गा॒येति॑ स उ॒क्ष॒व॒श॒स्सम॑भव॒द्यल्लो॑हितं
 प॒राप॑त्त॒द्रुद्र॑ उ॒पा॑ंगृ॒ह्णा॒त्सा रौ॒द्री रोहि॑णी व॒शाऽभ॑व॒-
 द्वा॒र्ह॒स्पत्या॑ः शि॑तिपृ॒ष्ठामा॑ल॒भेत् ब्र॒ह्मव॑र्च॒सका॑मो
 बृ॒ह॒स्पति॑मे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒येनोप॑धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्ब्रह्म-

वर्चसन्दधाति ब्रह्मवर्चस्येव भवति छन्दसावाँ एष रसो
यद्वशा रसं इव खलु (42)

वै ब्रह्मवर्चसञ्छन्दसामेव रसेन रसं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे
मैत्रावरुणीन्द्रिरूपामालभेत वृष्टिकामो मैत्रवाँ अहर्वारुणी
रात्रिरहोरात्राभ्याङ्गलु वै पर्जन्यो वर्षति मित्रावरुणावेव
स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मा अहोरात्राभ्यां
पर्जन्यवर्षयतश्छन्दसावाँ एष रसो यद्वशा रसं इव खलु
वै वृष्टिश्छन्दसामेव रसेन (43)

रसं वृष्टिमवरुन्धे मैत्रावरुणीन्द्रिरूपामालभेत प्रजाकामो
मैत्रवाँ अहर्वारुणी रात्रिरहोरात्राभ्याङ्गलु वै प्रजाः प्रजायन्ते
मित्रावरुणावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मा
अहोरात्राभ्यां प्रजां प्रजनयतश्छन्दसावाँ एष रसो यद्वशा
रसं इव खलु वै प्रजा छन्दसामेव रसेन रसं प्रजामव
(44)

रुन्धे वैश्वदेवीं बहुरूपामालभेतान्नकामो वैश्वदेववाँ
अन्नविंशानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त एवास्मा
अन्नं प्रयच्छन्त्यन्नाद एव भवति छन्दसावाँ एष रसो यद्वशा

रसं इव खलु वा अन्नञ्छन्दसामेव रसेन रसमन्नमवरुन्धे
वैश्वदेवीं बहुरूपामालभेत ग्रामकामो वैश्वदेवा वै (45)

सजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोपधावति त
एवास्मै सजातान्प्रयच्छन्ति ग्राम्येव भवति छन्दसावाँ
एष रसो यद्वशा रसं इव खलु वै सजाताश्छन्दसामेव
रसेन रसं सजातानवरुन्धे बार्हस्पत्यमुख्यवशमालभेत
ब्रह्मवर्चसकामो बृहस्पतिमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स
एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसम् (46)

दधाति ब्रह्मवर्चस्येव भवति वशावाँ एष चरति यदुख्या वशं
इव खलु वै ब्रह्मवर्चसवृक्षेनैव वशं ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे रौद्रीः
रोहिणीमालभेताभिचरन्नुद्रमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति
तस्मा एवैनमावृश्चति ताजगार्तिमाच्छति रोहिणी भवति
रौद्री ह्येषा देवतया समृद्धौ स्फ्यो यूषो भवति वज्रो वै स्फ्यो
वज्रमेवास्मै प्रहरति शरमयं बर्हिः शृणात्येवैनवैर्भीदक
इद्धो भिनत्येवैनम्॥ (47)

असौ शृणाति मिथुनानान्नयति यच्छति॥⁽⁸⁾

असावादित्यो न व्यरोचत तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छन्तस्मा

ए॒ता॒ꣳ सौ॒री॒ꣳ श्वे॒तावृ॑ंशामाऽल॑भन्त॒ तयै॒वास्मि॒न्नुच॑मदधुर्यो
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒सका॑म॒स्यात्तस्मा॑ ए॒ता॒ꣳ सौ॒री॒ꣳ श्वे॒तावृ॑ंशामाल॑भेता॒मुमे॑
 स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्ब्रह्मव॑र्च॒सन्द॑धाति
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒स्यैव॑ भ॒वति॑ बै॒ल्वो यू॒पो भ॑वत्य॒सौ (48)

वा आ॑दि॒त्यो य॒तोऽजा॑यत॒ ततो॑ बि॒ल्वं उ॑द॒तिष्ठ॒त्सयो॑न्ये॒व
 ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॑व॒रुन्धे॑ ब्राह्मण॒स्प॒त्यां ब॑भ्रुक॒र्णीमा॑ ल॒भेता॑भि॒चर॑न्वा॒रु॒प
 पु॒रस्ता॑न्निर्व॒पेद्व॑रु॒णेनै॒व भ्रातृ॑व्यङ्गा॒हयि॑त्वा ब्रह्म॑णा स्तृणु॒ते
 ब॑भ्रुक॒र्णी भ॑वत्ये॒तद्वै ब्र॑ह्म॒णो रू॒पꣳ स॑मृ॒द्धौ स्फ॑यो यू॒पो
 भ॑वति॒ वज्रो॒ वै स्फ॑यो वज्र॑मे॒वास्मै॒ प्रह॑रति॒ शर॑मय॒ ब॒र्हिः
 शृ॒णाति॑ (49)

ए॒वैन॒व्वैभी॑दक॒ इ॒द्धो भि॒न॒त्ये॒वैन॑वृ॒ष्णव॑र्वा॒म॒न॒माल॑भेत्
 य॒य्यँ॒ज्ञो नो॑प॒नमे॒द्विष्णु॑र्वै य॒ज्ञो वि॑ष्णु॒मेव॑ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स
 ए॒वास्मै॑ य॒ज्ञं प्र॑यच्छ॒त्युपै॑नय्यँ॒ज्ञो न॑मति॒ वाम॑नो
 भ॑वति॒ वैष्ण॑वो ह्यैष॒ दे॒वत॑या॒ स॑मृ॒द्धौ त्वाष्ट्र॑वृ॒ड॒बमाल॑भेत्
 प॒शुका॑म॒स्त्वष्टा॒ वै प॑शूनां मि॒थुना॑नाम् (50)

प्र॒ज॒न॒यि॒ता त्व॑ष्टा॒रमे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ स
 ए॒वास्मै॑ प॒शून्मि॑थुना॒न्प्रज॑नयति॒ प्र॒जा हि॒ वा ए॒तस्मि॑न्प॒शवः॑

प्रविष्टा अथैष पुमान्त्सन्वडुबस्साखादेव प्रजां पशूनवरुन्धे
मैत्रः श्वेतमालभेत सङ्ग्रामे सय्यंते समयकामो मित्रमेव
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं मित्रेण सन्नयति (51)

विशालो भवति व्यवसाययत्येवैनं प्राजापत्यङ्गुष्णमालभेत
वृष्टिकामः प्रजापतिर्वै वृष्ट्या ईशे प्रजापतिमेव स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पर्जन्यवर्षयति कृष्णो
भवत्येतद्वै वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमवरुन्धे शबलो
भवति विद्युतमेवास्मै जनयित्वा वर्षयत्यवाशृङ्गो भवति
वृष्टिमेवास्मै नियच्छति॥ (52)

अन्नादोऽन्नाद एव भवत्यविन्दुम्यञ्चत्वारिंशच्च। 9।

वरुणं सुषुवाणमन्नाद्यन्नोपानमत्स एताव्वारुणीङ्गुष्णाव्वशामप
स्वायै देवताया आऽलभत ततो वै तमन्नाद्यमुपानमद्यमलमन्नाद्य
सन्तमन्नाद्यन्नोपनमेत्स एताव्वारुणीङ्गुष्णाव्वशामालभेत
वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्नं
प्रयच्छत्यन्नादः (53)

एव भवति कृष्णा भवति वारुणी ह्येषा देवताया

समृद्धौ मैत्रः श्वेतमालभेत वारुणङ्कुष्णमुपाश्रौषधीनाश्च
 सन्धावन्नकामो मैत्रीर्वा ओषधयो वारुणीरापोऽपाश्च खलु
 वा ओषधीनाश्च रसमुपजीवामो मित्रावरुणावेव स्वेन
 भागधेयेनोपधावति तावेवास्मा अन्नं प्रयच्छतोऽन्नाद एव
 भवति (54)

अपाश्रौषधीनाश्च सन्धावालभत उभयस्यावरुद्धौ विशाखो
 यूपो भवति द्वे ह्येते देवते समृद्धौ मैत्रः श्वेतमा लभेत
 वारुणङ्कुष्णज्योगामयावी यन्मैत्रो भवति मित्रेणैवास्मै
 वरुणः शमयति यद्वारुणस्साक्षादेवैनव्वरुण- पाशान्मुञ्चत्युत
 यदीतासुर्भवति जीवत्येव देवा वै पुष्टिन्नाविन्दन् (55)

तां मिथुनेऽपश्यन्तस्यान्न समराधयन्तावश्विनावब्रूतामावयोव
 एषा मैतस्याव्वदद्धमिति साऽश्विनोरेवाभवद्यः पुष्टिकामस्स्यात्स
 एतामाश्विनीय्यमीव्वशामालभेताश्विनावेव स्वेन भागधेयेनोपधाव
 तावेवास्मिन्पुष्टिन्धत्तः पुष्यति प्रजयां पशुभिः॥ (56)

लुलामस्स एव षट्त्वारिंशच्च॥ 10॥

आश्विनन्धूम्रललाममालभेत यो दुर्ब्राह्मणस्सोमं
 पिपासेदश्विनौ वै देवानामसोमपावास्तान्तौ पश्चा

सोमपीथं प्राप्नुतामश्विनावेतस्य देवता यो दुर्ब्राह्मणस्सोमं
 पिपासत्यश्विनावेव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै
 सोमपीथं प्रयच्छत उपैनः सोमपीथो नमति यद्धूमो भवति
 धूमिमाणमेवास्मादपहन्ति ललामः (57)

भवति मुखत एवास्मिन्तेजो दधाति वायव्यङ्गोमृगमालंभेत
 यमजघ्निवाः समभिः सैयुरपूता वा एतव्वाङ्गच्छति
 यमजघ्निवाः समभिः सन्ति नैष ग्राम्यः पशुनारण्यो
 यद्गोमृगो नेवैष ग्रामे नारण्ये यमजघ्निवाः समभिः सन्ति
 वायुर्वै देवानां पवित्रव्युमेव स्वेन भागधेयेनोपधावति स
 एव (58)

एनं पवयति पराची वा एतस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छति
 तमः पाप्मानं प्रविशति यस्याश्विने शस्यमाने सूर्यो
 नाविर्भवति सौर्यं बहुरूपमालंभेतामुमेवादित्यः स्वेन
 भागधेयेनोपधावति स एवास्मात्तमः पाप्मानमपहन्ति
 प्रतीच्यस्मै व्युच्छन्ती व्युच्छत्यप तमः पाप्मानः हते॥
 (59)

इन्द्रवौ विश्वतस्परीन्द्रन्नरो मरुतो यद्ध वो दिवो
 या वश्शर्म। भरेष्विन्द्र॑ सुहव॑ हवामहेऽ॑होमुच॑
 सुकृत॑न्दैव्यञ्जनम्। अग्निं मित्रवृ॑ण॑ सातये भग॑न्धावापृथि॒वी
 मरुत॑स्स्वस्तये॑। म॒मत्तु॑ नः परि॑ज्मा वस॑र्हा म॒मत्तु॑ वातो
 अ॒पावृ॑षण्वान्। शि॒शीत॑मिन्द्रा॒पर्वता॑ यु॒वन्न॒स्तन्नो॑ विश्वे
 वरि॑वस्यन्तु दे॒वाः। प्रि॒या वो॒ नाम॑ (60)

हुवे॒ तुरा॑णाम्। आय॑त्तुप॒न्मरु॑तो वाव॒शानाः॑। श्रिय॑से कं
 भा॒नुभि॒स्समि॑मि॒क्षिरे॒ ते र॒श्मिभि॑स्त ऋ॒क्भि॒स्सुखा॑दयः। ते
 वाशी॑मन्त इ॒ष्मिणो॑ अ॒भीर॑वो वि॒द्रे प्रि॒यस्य॑ मा॒रुत॑स्य॒ धाम्नः॑।
 अ॒ग्निः प्र॑थ॒मो वसु॑भिर्नो॒ अव्या॒त्सोमो॑ रु॒द्रेभि॑र॒भिर॑क्षतु॒ त्मना॑।
 इन्द्रो॑ म॒रुद्वि॑र॒ऋतु॑धा कृ॒णोत्वादि॑त्यैर्नो॒ वरु॑ण॒स्स॑ शि॒शातु॑।
 सन्नो॑ दे॒वो वसु॑भिर॒ग्निस्स॑म् (61)

सोम॑स्त॒नूभी॑ रु॒द्रिया॑भिः। समिन्द्रो॑ म॒रुद्वि॑र्य॒ज्ञियै॑स्समा॒दित्यै॑
 वरु॑णो अजि॒ज्ञिप॑त्। यथा॑ऽऽदि॒त्या वसु॑भि॒स्संब॑भूवु॒र्मरु॑द्भी
 रु॒द्रास्स॑म॒जान॑ताभिः। ए॒वा त्रि॑णाम॒न्नह॑णीय॒माना॑ विश्वे
 दे॒वास्स॑म॒नसो॑ भवन्तु। कु॒त्राचि॑द्यस्य॒ समृ॑तौ र॒ण्वा नरो॑
 नृष॑दने। अ॒र्हन्त॑श्चि॒द्यमि॑न्ध॒ते सं॒ञ्जन॑यन्ति॒ जन्त॑वः।

सय्यँदिषो वनामहे स॥ हव्या मानुषाणाम्। उत द्युमस्य
शवंसः (62)

ऋतस्य रश्मिमाददे। यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्रमादित्यासो
भवता मृडयन्तः। आवोऽर्वाचीं सुमतिर्ववृत्या- द॥होश्चिद्या
वरिवोवित्तराऽसत्। शुचिरपस्सूयवसा अदब्ध उपक्षेति
वृद्धवयास्सुवीरः। नकिष्टं घ्नन्त्यन्तितो न दूराद्य आदित्यानां
भवन्ति प्रणीतौ। धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा
विश्वस्य भुवनस्य गोपाः। दीर्घार्धियो रक्षमाणाः (63)

असुर्यमृतावानश्चयमाना ऋणानि। तिस्रो भूमीर्धारयन्त्री॥
रुत द्यून्त्रीणि व्रता विदथे अन्तरेषाम्। ऋतेनादित्या महि
वो महित्वन्तर्दर्यमन्वरुण मित्र चारु। त्यान्नु क्षत्रिया॥
अव आदित्यान् याचिषामहे। सुमृडीका॥ अभिष्टये। न
दक्षिणा विचिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा।
पाक्याचिद्वसवो धीर्याचित् (64)

युष्मानीतो अभयञ्ज्योतिरश्याम्। आदित्यानामवसा
नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शन्तमेन। अनागास्त्वे अदितित्वे
तुरास इमय्यँज्ञन्दधतु श्रोषमाणाः। इमं मे वरुण श्रुधी

हवम॒द्या च॑ मृडय। त्वाम॑व॒स्युराच॑के। तत्त्वा॑ यामि॒ ब्रह्म॑णा
वन्द॑मान॒स्तदाशा॑स्ते॒ यज॑मानो ह॒विर्भिः॑। अहै॑डमानो वरुणे॒ह
बो॒द्ध्युरु॑श॒ः स॒ मा न॒ आयुः॑ प्रमो॒षीः॥ (65)

॥ तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः प्रारंभः॥ हरिः ओम्।

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

प्रजाकाम इन्द्राग्नी उपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वीर्यं पूषणमेवेकात्रचत्वारिंशच्च॥ 1।

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत॒ ताः सृ॑ष्टा इन्द्रा॒ग्नी अ॑पा॒गूह॑ता॒ः
सोऽचा॑यत्प्र॒जाप॑तिरिन्द्रा॒ग्नी वै मे॑ प्र॒जा अ॑पा॒घुक्ष॑ता॒मिति॑
स ए॒तमै॑न्द्रा॒ग्रमे॑का॒दश॑कपालमपश्यत्तन्नि॒रव॑प॒त्ताव॑स्मै प्र॒जाः
प्रासा॑धयतामिन्द्रा॒ग्नी वा ए॒तस्य॑ प्र॒जाम॑प॒गूह॑तो॒ योऽलं॑ प्र॒जायै॑
सन्प्र॒जान्न॑ वि॒न्दत॑ ऐन्द्रा॒ग्रमे॑का॒दश॑कपाल॒न्निर्व॑पेत्प्र॒जाका॑म
इन्द्रा॒ग्नी (1)

ए॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ तावे॒वास्मै॑ प्र॒जां प्र॑सा॒धय॑तो
वि॒न्दते॑ प्र॒जामै॑न्द्रा॒ग्रमे॑का॒दश॑कपाल॒न्निर्व॑पेत् स्प॒र्द्ध॑मानः
क्षेत्रे॑ वा सजा॒तेषु॑ वेन्द्रा॒ग्नी ए॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒

ताभ्यामेवेन्द्रियं वीर्यं भ्रातृव्यस्य वृद्धे वि पाप्मना
 भ्रातृव्येण जयतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियवीर्यं कामति
 यस्सङ्ग्राममुपप्रयात्यैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निः (2)

वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्निन्द्राग्री एव स्वेन भागधेयेनोपधावति
 तावेवास्मिन्निन्द्रियवीर्यं न्यत्तस्सहेन्द्रियेण वीर्येणोपप्रयाति
 जयति त९ सङ्ग्रामविं वा एष इन्द्रियेण वीर्येण ह्यते
 यस्सङ्ग्रामञ्जयत्यैन्द्राग्रमेकादश- कपालन्निर्वपेत्सङ्ग्रामञ्जित्वेन्द्राग्र
 एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्निन्द्रियवीर्यम् (3)

धत्तो नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृच्छतेऽप वा एतस्मादिन्द्रियवीर्यङ्ग्राम
 य एति जनतामैन्द्राग्रमेकादशकपालन्निर्वपेज्जनतामेष्यन्निन्द्राग्री
 एव स्वेन भागधेयेनोपधावति तावेवास्मिन्निन्द्रियवीर्यं न्यत्तस्सहे
 वीर्येण जनतामेति पौष्णश्चरुमनुनिर्वपेत्पूषा वा इन्द्रियस्य
 वीर्यस्यानुप्रदाता पूषणमेव (4)

स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा इन्द्रियवीर्यमनु
 प्रयच्छति क्षेत्रपत्यश्चरुन्निर्वपेज्जनतामागत्येयवै क्षेत्रस्य

पतिरस्यामेव प्रतितिष्ठत्यैन्द्राग्रमेकादशकपालमुपरिष्टान्निर्वपेदस्य
प्रतिष्ठायैन्द्रियर्वीर्यमुपरिष्टादात्मन्धत्ते ॥ (5)

व्रतपंतये निशितायान्निर्वपेत्पुरुषास्सङ्ग्रामत्र चत्वारि च ॥ 2॥

अग्रये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालान्निर्वपेद्यो
दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यांवा पौर्णमासीवाऽतिपादयेत्पथे
वा एषोऽध्यपथेनैति यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यांवा
पौर्णमासीवाऽतिपादयेत्यग्निमेव पथिकृतः स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवैनमपथात्पन्थामपि नयत्यनङ्घ्रान्दक्षिण
वही ह्येष समृद्ध्या अग्रये व्रतपंतये (6)

पुरोडाशमष्टाकपालान्निर्वपेद्य आहिताग्निस्सन्नव्रत्यमिव
चरेदग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवैनं व्रतमालभयति व्रत्यो भवत्यग्रये रक्षोघ्ने
पुरोडाशमष्टाकपालान्निर्वपेद्य रक्षांसि सचैरन्नग्निमेव
रक्षोहणः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्माद्रक्षांस्यपहन्ति
निशितायान्निर्वपेत् (7)

निशितायां हि रक्षांसि प्रेरते संप्रेर्णान्येवैनानि

हन्ति परिश्रिते याजयेद्रक्षसामनन्ववचाराय रक्षोग्री
 याज्यानुवाक्ये भवतो रक्षसाः स्तृत्या अग्नये रुद्रवते
 पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेदभिचरन्नेषा वा अस्य घोरा
 तनूर्यद्रुद्रस्तस्मा एवैनमावृश्चति ताजगार्तिमाच्छत्यग्नये
 सुरभिमतं पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषाः
 (8)

वा प्रमीयेरन् यो वा बिभीयादेषा वा अस्य
 भेषज्या तनूर्यथसुरभिमती तथैवास्मै भेषजङ्करोति
 सुरभिमतं भवति पूतीगन्धस्यापंहत्या अग्नये क्षामवते
 पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्सङ्ग्रामे सय्यन्ते भागधेयेनैवैनः
 शमयित्वा परानभि निर्दिशति यमवरेषां विद्धन्ति जीवन्ति
 स यं परेषां प्र स मीयते जयति तः सङ्ग्रामम् (9)

अभि वा एष एतानुच्यति येषां पूर्वापरा अन्वञ्चः
 प्रमीयन्ते पुरुषाहुतिर्ह्यस्य प्रियतमाऽग्नये क्षामवते
 पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्भागधेयेनैवैनः शमयति नैषां
 पुराऽऽयुषोऽपरः प्रमीयतेऽभि वा एष एतस्य गृहानुच्यति

यस्य गृहान्दहत्यग्नये क्षामवते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्भागधेये
शमयति नास्यापरङ्गृहान्दहति॥ (10)

भ्रातृव्यस्यास्मिन्तेजस्वते पुरोडाशमष्टात्रिंशच्च॥ 3॥

अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यङ्कामो
नोपनमेदग्निमेव कामः स्वेन भागधेयेनोपधावति स
एवैनङ्कामेन समर्द्धयत्युपैनङ्कामो नमत्यग्नये यविष्ठाय
पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्स्पृद्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु
वाऽग्निमेव यविष्ठः स्वेन भागधेयेनोपधावति तेनैवेन्द्रियं
वीर्यं भ्रातृव्यस्य (11)

युवते वि पाप्मना भ्रातृव्येण जयतेऽग्नये यविष्ठाय
पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेदभिचर्यमाणोऽग्निमेव यविष्ठः
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्माद्रक्षांसि यवयति
नैनमभिचरन्स्तृणुतेऽग्नय आयुष्मते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्य
कामयेत सर्वमायुरियामित्यग्निमेवायुष्मन्तः स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन् (12)

आयुर्दधाति सर्वमायुरेत्यग्नये जातवेदसे पुरोडाशमष्टाकपाल
जातवेदसः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनं भूतिङ्गमयति

भवत्येवाग्रये रुक्मते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्रुक्कामोऽग्निमेव
रुक्मन्तुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्नुचन्दधाति
रोचत एवाग्रये तेजस्वते पुरोडाशम् (13)

अष्टाकपालन्निर्वपेत्तेजस्कामोऽग्निमेव तेजस्वन्तुः स्वेन
भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्तेजो दधाति तेजस्व्येव
भवत्यग्रये साहन्त्याय पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेत्सीक्षमाणोऽग्नि
साहन्त्यः स्वेन भागधेयेनोपधावति तेनैव संहते यः
सीक्षते॥ (14)

करोत्यन्नादो दधाति यदग्रये शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन दधाति करोति वाज्यैर्जमानमुदेवास्य षट्॥ 4॥

अग्रयेऽन्नवते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यः कामयेतान्नवान्त्स
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवैनमन्नवन्तङ्करोत्यन्नवानेव
भवत्यग्रयेऽन्नादाय पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यः
कामयेतान्नादस्स्यामित्यग्निमेवान्नादः स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवैनमन्नादङ्करोत्यन्नादः (15)

एव भवत्यग्रयेऽन्नपतये पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्यः
कामयेतान्नपतिस्स्यामित्यग्निमेवान्नपतिः स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवैनमन्नपतिङ्करोत्यन्नपतिरेव भवत्यग्रये पवमानाय

पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेदग्नये पावकायाग्नये शुचये
ज्योगामयावी यदग्नये पवमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन
दधाति यदग्नये (16)

पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये शुचय
आयुरेवास्मिन्तेन दधात्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येवैतामेव
निर्वपेच्चक्षुष्कामो यदग्नये पवमानाय निर्वपति प्राणमेवास्मिन्तेन
दधाति यदग्नये पावकाय वाचमेवास्मिन्तेन दधाति यदग्नये
शुचये चक्षुरेवास्मिन्तेन दधाति (17)

उत यद्यन्धो भवति प्रैव पश्यत्यग्नये पुत्रवते
पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेदिन्द्राय पुत्रिणे पुरोडाशमेकादशकपा
प्रजाकामोऽग्निरेवास्मै प्रजां प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः
प्रयच्छत्यग्नये रसंवतेऽजक्षीरे चरुन्निर्वपेद्यः कामयेत
रसवान्स्थ्यामित्यग्निमेव रसवन्तः३ स्वेन भागधेयेनोपधावति
स एवैनः५ रसवन्तङ्करोति (18)

रसवानेव भवत्यजक्षीरे भवत्याग्नेयी वा एषा यदजा
साक्षादेव रसमवरुन्धेऽग्नये वसुमते पुरोडाशमष्टाकपालन्निर्वपेद्य
कामयेत वसुमान्स्थ्यामित्यग्निमेव वसुमन्तः३ स्वेन

भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वैनं॑ वसु॑मन्तङ्करोति॒ वसु॑माने॒व
 भ॑वत्य॒ग्रये॑ वाज॒सृते॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒त्सङ्ग्रामे॑
 स॒य्य॑त्ते वाजम् (19)

वा ए॒ष सि॑सी॒र्षति॑ यस्स॑ङ्ग्राम॒जिगी॑षत्य॒ग्निः
 खलु॒ वै दे॒वाना॑वाँज॒सृद॒ग्निमे॒व वा॑ज॒सृतः॑ स्वेन॑
 भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ धाव॑ति॒ वाजः॑ ह॒न्ति वृ॒त्रञ्ज॑यति
 तः॑ स॑ङ्ग्राममथो अ॒ग्निरि॑व॒ न प्र॑ति॒धृषे॑ भवत्य॒ग्रये॑ऽग्न॒िवते॑
 पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒द्यस्या॒ग्राव॑ग्न॒िमभ्यु॑द्धरे॒युर्निर्दि॑ष्टभा॒गो
 वा ए॒तयो॑र॒न्योऽनि॑र्दिष्टभा॒गोऽन्य॑स्तौ सं॒भव॑न्तौ यज॑मानम्
 (20)

अ॒भिसं॑भवत॒स्स ई॒श्वर॑ आ॒र्तिमा॑र्तो॒र्यद॒ग्रये॑ऽग्न॒िवते॑
 नि॒र्वप॑ति भा॒ग॒धेये॒नैवैनौ॑ शमयति॒ ना॒र्तिमा॑र्छति॒ यज॑मानोऽ॒ग्रये॑
 ज्योति॑ष्मते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒द्यस्या॒ग्निरु॑द्ध॒तोऽहु॑तेऽग्न॒िह
 उ॒द्वाये॑दप॒र आ॒दीप्या॑नू॒द्धृत्य॑ इत्या॑हुस्तत्तथा॒ न का॒र्यय्यँ॑द्वा॒ग॒धेय॑म्
 पूर्वं॑ उद्ध्रियते॒ किम॑प॒रोऽभ्यु॑त् (21)

ह्रिये॒तेति॑ तान्ये॒वाव॑क्षाणा॒नि सन्नि॑धाय॒ मन्थे॑दितः

प्रथमञ्जये अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः। स गायत्रिया
 त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यवँहतु प्रजानन्निति
 छन्दोभिरेवैनः३ स्वाद्योनेः प्रजनयत्येष वाव सोऽग्निरित्याहुर्ज्योति
 अस्य परापतितमिति यदग्नये ज्योतिष्मते निर्वपति यदेवास्य
 ज्योतिः परापतितन्तदेवावरुन्धे॥ (22)

प्रजाकामस्सवँत्सरः पुनात्येवैनं पूतस्समंष्ट्ये तादृङ्गारुतो भवत्येकात्रिंशच्च॥ 5॥

वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेद्वारुणश्चरुन्दधिक्रावणे
 चरुमंभिशस्यमानो यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो भवति
 सवँत्सरः वा अग्निर्वैश्वानरस्सवँत्सरेणैवैनः३ स्वदयत्यप
 पापवँर्णः३ हते वारुणेनैवैनवँरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्रावणा
 पुनाति हिरण्यन्दक्षिणा पवित्रवँ हिरण्यं पुनात्येवैनमाद्यमस्यान्नं
 भवत्येतामेव निर्वपेत्प्रजाकामः सवँत्सरः (23)

वा एतस्याशान्तो योनिं प्रजायै पशूनान्निर्दहति योऽलं
 प्रजायै सन्प्रजात्र विन्दते यद्वैश्वानरो द्वादशकपालो
 भवति सवँत्सरः वा अग्निर्वैश्वानरस्सवँत्सरमेव भागधेयेन
 शमयति सोऽस्मै शान्तः स्वाद्योनेः प्रजां प्रजनयति
 वारुणेनैवैनवँरुणपाशान्मुञ्चति दधिक्रावणा पुनाति

हिरण्यन्दक्षिणा पवित्रवै हिरण्यं पुनात्येवैनम् (24)

विन्दते॑ प्रजावै॑श्वानरन्द्वादशकपालं॑ निर्वपेत्पुत्रे जाते
यदष्टाकपालो भवति गायत्रियैवैनं ब्रह्मवर्चसेन पुनाति
यन्नवकपालस्त्रिवृतैवास्मिन्तेजो दधाति यद्व्यंशकपालो
विराजैवास्मिन्त्रिनाद्यन्दधाति यदेकादशकपालस्त्रिष्टुभैवा-
स्मिन्निन्द्रियं दधाति यद्वादशकपालो जगत्यैवास्मिन्पशून्दधाति
यस्मिञ्जात एतामिष्टिन्निर्वपति पूतः (25)

एव तेजस्व्यन्नाद इन्द्रियावी पशुमान्भवत्यव वा
एष सुवर्गल्लोकाच्छिद्यते यो दर्शपूर्णमासयाजी
सन्नमावास्यां॑ पौर्णमासी॑वाँऽतिपादयति सुवर्गाय
हि लोकाय दर्शपूर्णमासाविज्येते वैश्वानरन्द्वादश-
कपालन्निर्वपेदमावास्यां॑ पौर्णमासी॑वाँऽतिपाद्यं सवँ॑त्सरो
वा अग्निवै॑श्वानरस्सवँ॑त्सरोमेव प्रीणात्यथो सवँ॑त्सरोमेवास्मा
उपदधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै (26)

अथो देवता एवान्वारभ्य सुवर्गल्लोकमेति वीरहा वा
एष देवानाय्यो॑ऽग्निमुद्वासयते न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः

पुराऽत्रमक्षन्नाग्नेयमष्टाकं पालन्निर्वपेद्वैश्वानरन्द्वादशकपालमग्निमु
यदष्टाकं पालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रौऽग्निर्यावानेवाग्निस्तर
आतिथ्यङ्करोत्यथो यथा जनय्यतेऽवसङ्करोति तादृक् (27)

एव तद्वादशकपालो वैश्वानरो भवति द्वादश
मासास्सवँत्सरस्सवँत्सरः खलु वा अग्नेर्योनिस्स्वामेवैनय्योनिङ्ग
भवति वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालङ्ग्रामं का
आहवनीये वैश्वानरमधिश्रयति गार्हपत्ये मारुतं
पापवस्यसस्य विधृत्यै द्वादशकपालो वैश्वानरो भवति
द्वादश मासास्सवँत्सरस्सवँत्सरेणैवास्मै सजाताश्च्यवयति
मारुतो भवति (28)

मरुतो वै देवानाद्विंशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमवरुन्धे
सप्तकपालो भवति सप्तगणा वै मरुतो गणश एवास्मै
सजातानवरुन्धेऽनूच्यमान आसादयति विशमेवास्मा
अनुवर्त्मानङ्करोति॥ (29)

मृजाते निर्वरुणवँपेदुभयादद्यो वै सवँत्सरं षट्त्रिंशच्च। (6)

आदित्यश्चरुन्निर्वपेत्सङ्ग्राममुपप्रयास्यन्नियवँ अदितिर्स्यामेव

पूर्वे प्रति॑तिष्ठन्ति वैश्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेदा॒यतन॑ङ्गत्वा
 स॒वँ॑त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रस्स॑वँ॒त्स॒रः खलु॑ वै दे॒वाना॑मा॒यत॑नमे॒त
 आ॒यत॑नाद्दे॒वा असु॑रानजयन् यद्वै॑श्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पति
 दे॒वाना॑मे॒वाय॑तने यतते जय॑ति त॒ सं॒ङ्गाम॑मे॒तस्मि॒न्वा ए॒तौ
 मृ॑जाते (30)

यो वि॑द्विषा॒णयो॒रन्न॒मत्ति॑ वैश्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेद्विद्विषा॒
 स॒वँ॑त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रस्स॑वँ॒त्स॒रस्व॑दितमे॒वात्ति॑
 नास्मि॑न्मृजाते स॒वँ॑त्स॒राय॒ वा ए॒तौ सम॑माते यौ
 सम॑माते तयो॒र्यः पूर्॒वोऽभि॑द्रुह्यति तवँ॑रु॒णो गृ॑ह्णाति
 वैश्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेत्सम॒मान॑योः पूर्॒वोऽभि॑द्रुह्य
 स॒वँ॑त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रस्स॑वँ॒त्स॒रमे॒वाप्त्वा नि॑र्व॒रुण॑म्
 (31)

प॒रस्ता॑द॒भिद्रु॑ह्यति नै॒नवँ॑रु॒णो गृ॑ह्णात्या॒व्य॒घ्नाँ ए॒ष
 प्रति॑गृह्णाति योऽवि॑ प्रतिगृह्णाति वैश्वान॒रन्द्वाद॑शकपाल॒न्निर्व॑पेदवि॑
 प्रति॑गृह्य स॒वँ॑त्स॒रो वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रस्स॑वँ॒त्स॒रस्व॑दितामे॒व
 प्रति॑गृह्णाति ना॒व्यं प्रति॑गृह्णात्या॒त्मनो॑ वा ए॒ष मात्रा॑माप्नोति य

उभयादत्प्रतिगृह्णात्यश्वँ वा पुरुषँ वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेत्
(32)

प्रतिगृह्य सँवँत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरस्सँवँत्सरस्वदितमेव
प्रतिगृह्णाति नात्मनो मात्रामाप्नोति वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपेत्
वा अग्निर्वैश्वानरो यदा खलु वै सँवँत्सरञ्जनतायाश्चरत्यथ
स धनार्घो भवति यद्वैश्वानरन्द्वादशकपालन्निर्वपति
सँवँत्सरसातामेव सनिमभि प्रच्यवते दानकामा अस्मै प्रजा
भवन्ति यो वै सँवँत्सरम् (33)

प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवत्येतमेव
वैश्वानरं पुनरागत्य निर्वपेद्यमेव प्रयुङ्क्ते तं भागधेयेन
विमुञ्चति प्रतिष्ठित्यै यया रज्ज्वोत्तमाङ्गामाजेत्तां भ्रातृव्याय
प्रहिणुयान्निर्ऋतिमेवास्मै प्रहिणोति॥ (34)

इन्द्रियावन्तः स्वेन भागधेयेनोपधावति सौऽर्कवन्तः स्वेन भागधेयेनैवेन्द्रायास्मान्मृधौऽस्मै सप्त च। 7।

ऐन्द्रश्चरुन्निर्वपेत्पशुकाम ऐन्द्रा वै पशव इन्द्रमेव
स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै पशून्प्रयच्छति
पशुमानेव भवति चरुर्भवति स्वादेवास्मै योनैः

प॒शून्प्रज॑नय॒तीन्द्रा॑येन्द्रि॒याव॑न्ते पुरो॒डाश॑मेकादशकपाल॒न्निर्व॑पेत्प॒शु
इन्द्रि॒यवै प॒शव॑ इन्द्र॑मेवेन्द्रि॒याव॑न्तः३ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑
धावति॒ सः (35)

ए॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यं प॒शून्प्रय॑च्छति पशु॒माने॒व भ॑व॒तीन्द्रा॑य
घ॒र्मव॑न्ते पुरो॒डाश॑मेकादशकपाल॒न्निर्व॑पेद्ब्रह्मवर्च॒सका॑मो
ब्रह्मवर्च॒सवै घ॒र्म इन्द्र॑मे॒व घ॒र्मव॑न्तः३ स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑धावति
स ए॒वास्मि॑न्ब्रह्मवर्च॒सन्द॑धाति ब्रह्मवर्च॒स्यैव॑ भ॑व॒तीन्द्रा॑यार्कव॑न्ते
पुरो॒डाश॑मेकादशकपाल॒न्निर्व॑पेदन्न॒कामो॑ऽर्को वै दे॒वाना॑मन्न॒मिन्द्र॑
स्वेन॑ भाग॒धेये॒न (36)

उप॑धावति॒ स ए॒वास्मा॑ अन्नं॒ प्रय॑च्छत्यन्नाद ए॒व भ॑व॒तीन्द्रा॑य
घ॒र्मव॑न्ते पुरो॒डाश॑मेकादशकपाल॒न्निर्व॑पेदिन्द्रा॑येन्द्रि॒याव॑न्तः
इन्द्रा॑यार्कव॑न्ते भूति॒कामो॑ यदिन्द्रा॑य घ॒र्मव॑न्ते निर्व॑पति शिरं
ए॒वास्य॑ तेन॑ करोति यदिन्द्रा॑येन्द्रि॒याव॑न्त आ॒त्मान॑मे॒वास्य॑
तेन॑ करोति॒ यदिन्द्रा॑यार्कव॑न्ते भू॒त ए॒वान्नाद्ये॑ प्र॒ति॑तिष्ठति
भव॑त्ये॒वेन्द्रा॑य (37)

अ॒होमु॑चे पुरो॒डाश॑मेकादशकपाल॒न्निर्व॑पेद्यः पा॒प्मना॑
गृही॒तस्स्यात्पा॒प्मा वा अ॒ह इन्द्र॑मे॒वाहोमु॑चः३ स्वेन॑

भागधेयेनोपधावति स एवैनं पाप्मनोऽहंसो मुञ्चतीन्द्राय
 वैमृधाय पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्यं मृधोऽभि
 प्रवेपैरत्राष्ट्राणि वाऽभिसंमियुरिन्द्रमेव वैमृधः स्वेन
 भागधेयेनोपधावति स एवास्मान्मृधः (38)

अपहन्तीन्द्राय त्रात्रे पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्वद्धो
 वा परियत्तो वेन्द्रमेव त्रातारः स्वेन भागधेयेनोपधावति स
 एवैनत्रायत इन्द्रायार्कश्वमेधवते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्यं
 महायज्ञो नोपनमेदेते वै महायज्ञस्यान्त्ये तनू यदर्काश्वमेधाविन्द्र
 स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मा अन्ततो
 महायज्ञश्चावयत्युपैनं महायज्ञो नमति॥ (39)

अपि तः स्युर्वैन्ध भवति चतुर्दश च॥ 7॥

इन्द्रायान्वृजवे पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्भामकाम
 इन्द्रमेवान्वृजुः स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
 सजाताननुकान्करोति ग्राम्येव भवतीन्द्राण्यै चरुन्निर्वपेद्यस्य
 सेनाऽसंशितेव स्यादिन्द्राणी वै सेनायै देवतेन्द्राणीमेव
 स्वेन भागधेयेनोपधावति सैवास्य सेना संश्रयति
 बल्वजानपि (40)

इद्धे सन्नह्येद्वौर्यत्राधिष्कन्ता न्यमेहत्ततो बल्वंजा
 उदतिष्ठन्गवामेवैनं न्यायमपिनीय गा वेदयतीन्द्राय मन्युमते
 मनस्वते पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेत्सङ्ग्रामे सय्यंत्त
 इन्द्रियेण वै मन्युना मनसा सङ्ग्रामञ्जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं
 मनस्वन्तः३ स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मिन्निन्द्रियं
 मन्युं मनो दधाति जयति तम् (41)

सङ्ग्राममेतामेव निर्वपेद्यो हृतमनास्स्वयंपाप इव
 स्यादेतानि हि वा एतस्मादपक्रान्तान्यथैष हृतमनास्स्वयंपाप
 इन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्तः३ स्वेन भागधेयेनोपधावति स
 एवास्मिन्निन्द्रियं मन्युं मनो दधाति न हृतमनास्स्वयंपापो
 भवतीन्द्राय दात्रे पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्यः कामयेत्
 दानंकामा मे प्रजास्स्युः (42)

इतीन्द्रमेव दातारः३ स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
 दानंकामाः प्रजाः करोति दानंकामा अस्मै प्रजा भवन्तीन्द्राय
 प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेद्यस्मै प्रत्तमिव सन्न
 प्रदीयेतेन्द्रमेव प्रदातारः३ स्वेन भागधेयेनोपधावति स एवास्मै
 प्रदापयतीन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालन्निर्वपेदपरुद्धो

वा (43)

अ॒परु॒द्धमा॑नो वेन्द्र॒मे॒व सु॒त्रामा॑णः॒ स्व॒ेन॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒
स ए॒वैन॑न्त्रायतेऽन॒परु॒द्धो भ॑वतीन्द्रो॒ वै स॒दृङ्
दे॒वता॑भि॒रासी॒त्स न व्या॒वृ॒तम॑गच्छ॒त्स प्र॒जाप॑तिमु॒पा॒धाव॑त्तस्मा॒
ए॒तमै॒न्द्रमे॑कादशकपाल॒न्नि॒र॒व॒प॒त्तेनै॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒य म॑दधाच्छ॒क्वरी॑
याज्यानुवा॒क्ये अ॑करो॒द्वज्रो॒ वै श॑क्वरी॒ स ए॑न॒वँज्रो॒ भू॒त्या
ऐ॒न्ध (44)

सोऽभ॒व॒त्सोऽबि॑भेद्भूतः॒ प्र मा॑ धक्ष्यतीति॒ स
प्र॒जाप॑तिं पु॒नरु॒पा॒धाव॑त्स प्र॒जाप॑तिश्श॒क्वरी॑ अधि॒
रे॒वती॒न्नि॒र॒मिमी॑त॒ शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय॒ योऽलः॑ श्रि॒यै
सन्त्स॒दृङ्ख॑स॒मानै॑स्स्यात्तस्मा॒ ए॒तमै॒न्द्रमे॑कादशकपाल॒न्नि॒र्व॒पेदि॑न्
स्वेन॑ भा॒ग॒धे॒ये॒नोप॑धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यन्द॑धाति॒ रे॒वती॑
पुरो॒नुवा॒क्या भ॑वति॒ शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय॒ श॒क्वरी॑ या॒ज्या व॑ज्रो
वै श॒क्वरी॑ स ए॑न॒वँज्रो॒ भू॒त्या इ॒न्धे भ॑वत्ये॒व॥ (45)

ब्रह्मणैवेनमभिचरति यज्ञो न तावेवास्थैन्द्रियमाप्नोति देवतास्सुप्तत्रिंशच्च। 9।

आ॒ग्नावै॒ष्ण॒वमे॑कादकपाल॒न्नि॒र्व॒पेद॑भि॒चर॑न्त्स॒र॒स्व॒त्याज्य॑भागा
स्याद्वा॒र्ह॒स्प॒त्यश्च॒रु॒र्यदा॑ग्नावैष्ण॒व ए॒काद॑शकपालो

भवत्यग्निस्सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैन्य्यज्ञेन
चाभिचरति सरस्वत्याज्यभागा भवति वाग्वै सरस्वती
वाचैवैनमभिचरति बारहस्पत्यश्चरुर्भवति ब्रह्म वै देवानां
बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनमभिचरति (46)

प्रति वै परस्तादभिचरन्तमभिचरन्ति द्वेद्वे पुरोनुवाक्ये
कुर्यादतिप्रयुक्त्या एतयैव यजेताभिचर्यमाणो देवताभिरेव
देवताः प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञघ्नां वाचं ब्रह्मणा
ब्रह्म स देवताश्चैव यज्ञश्च मद्ध्यतो व्यवसर्पति
तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति नैनमभिचरन्स्तृणुत
आग्नावैष्णवमेकादशकपालन्निर्वपेद्य्यज्ञो न (47)

उपनमेदग्निस्सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञोऽग्निश्चैव विष्णुश्च स्वेन
भागधेयेनोपधावति तावेवास्मै यज्ञं प्रयच्छत उपैन्य्यज्ञो
नमत्याग्नावैष्णवङ्घृते चरुन्निर्वपेच्चक्षुष्कामोऽग्नेर्वै चक्षुषा
मनुष्या वि पश्यन्ति यज्ञस्य देवा अग्निश्चैव विष्णुश्च स्वेन
भागधेयेनोपधावति तावेव (48)

अस्मिश्चक्षुर्धत्तश्चक्षुष्मानेव भवति धेनवै वा एतद्रेतो
यदाज्यमनुहुहस्तण्डुला मिथुनादेवास्मै चक्षुः प्रजंनयति घृते

भवति तेजो वै घृतन्तेजश्चक्षुस्तेजसैवास्मै तेजश्चक्षुरवरुन्ध
इन्द्रियवै वीर्यवृद्धे भ्रातृव्यो यजमानोऽयं जमानस्याद्धुरकल्पां
प्रति निर्वपेद्भ्रातृव्ये यजमाने नास्येन्द्रियम् (49)

वीर्यवृद्धे पुरा वाचः प्रवदितो निर्वपेद्वावत्येव वाक्तामप्रौदितां
भ्रातृव्यस्य वृद्धे तामस्य वाचं प्रवदन्तीमन्या वाचोऽनु
प्रवदन्ति ता इन्द्रियवैर्ययं जमाने दधत्याग्नावैष्णवमुष्टाकंपालं
सरस्वत्याज्यभागा स्याद्द्वारहस्पत्यश्चरुर्यदष्टाकंपालो
भवत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रं प्रातस्सवनं प्रातस्सवनमेव
तेनाप्रोति (50)

आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेन्माध्यन्दिनस्य
सवनस्याकाले सरस्वत्याज्यभागा स्याद्द्वारहस्पत्यश्चरुर्यदेकादश
भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुत्रैष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं
माध्यन्दिनमेव सवनन्तेनाप्रोत्याग्नावैष्णवन्द्वादशकपालं निर्वपेत्तृतीय
सरस्वत्याज्यभागा स्याद्द्वारहस्पत्यश्चरुर्यद्वादशकपालो
भवति द्वादशाक्षरा जगती जागंतन्तृतीयसवनन्तृतीयसवनमेव
तेनाप्रोति देवताभिरेव देवताः (51)

प्रतिचरति यज्ञेन यज्ञवाचा वाचं ब्रह्मणा ब्रह्म कपालैरेव

छन्दा॑स्या॒प्रोति॑ पुरो॒डाशै॒स्सव॑नानि मैत्रावरुणमेकं कपालं निर्वपे
काले॑ यैवासौ भ्रातृ॑व्यस्य व॒शाऽनू॒बन्ध्या॑ सो ए॒वैषै॑तस्यैकं कपालो
भवति॑ नहि क॒पालैः॑ प॒शुम॑र्हत्याप्तुम्॥ (52)

रुद्रो भेषजं विन्दते यदि स्तृणीयादुर्द्ध्वं द्वादश च। 10।

अ॒सावा॑दि॒त्यो न व्य॑रोचत॒ तस्मै॑ दे॒वाः प्राय॑श्चित्तिमैच्छन्तस्मा॑
ए॒त॑ सौ॒मारौ॒द्रश्च॒रुन्नि॑रव॒पन्ते॑ नै॒वास्मि॒न्नुच॑मदधुर्यो
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सका॑मः स्यात्तस्मा॑ ए॒त॑ सौ॒मारौ॒द्रश्च॒रुन्नि॑र्वपे॒त्सोम॑श्चै॒व
रु॒द्रश्च॒ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑नोप॒धाव॑ति॒ तावे॒वास्मि॑न्ब्रह्मवर्च॒सन्ध॑त्तो
ब्रह्मवर्च॒स्यै॒व भ॑वति ति॒ष्यापू॑र्णमा॒से नि॑र्वपेद्रु॒द्रः (53)

वै ति॒ष्य॑स्सोमः॒ पूर्ण॑मा॒सस्सा॒क्षादे॒व ब्र॑ह्मवर्च॒समव॑रुन्धे
परि॑श्रिते याजयति ब्रह्मवर्च॒सस्य॑ परि॒गृही॑त्यै श्वे॒तायै॑
श्वे॒तव॑त्सायै दु॒ग्धं म॑थि॒तमा॒ज्यं भव॑त्याज्यं प्रोक्ष॑णमाज्येन
मा॒र्जय॑न्ते याव॑दे॒व ब्र॑ह्मवर्च॒सन्त॑त्सर्व॒ङ्करो॑त्यति॒ ब्रह्मव॑र्च॒सङ्क्रि॑यत॒
इत्या॑हुरीश्व॒रो दु॒श्चर्मा॑ भवि॑तो॒रिति॑ मा॒नवी॑ ऋ॒चौ धा॒र्ये
कुर्या॑द्यद्वै किञ्च॒ मनुर॑व॒दत्त॑द्वेष॒जम् (54)

भेष॒जमे॒वास्मै॑ करोति॒ यदि॑ बिभी॒याद्दु॒श्चर्मा॑ भविष्यामीति॑

सोमापौष्णश्चरुन्निर्वपेत्सौम्यो वै देवतया पुरुषः पौष्णाः
 पशवस्स्वयैवास्मै देवतया पशुभिस्त्वचङ्करोति न दुश्चर्मा
 भवति सोमारौद्रश्चरुन्निर्वपेत्प्रजाकामस्सोमो वै रेतोधा
 अग्निः प्रजानां प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधात्यग्निः
 प्रजां प्रजनयति विन्दते (55)

प्रजाः सोमारौद्रश्चरुन्निर्वपेदभिचरन्सौम्यो वै देवतया
 पुरुष एष रुद्रो यदग्निस्स्वाया एवैनन्देवतायै निष्क्रीय
 रुद्रायापि दधाति ताजगार्तिमार्च्छति सोमारौद्रश्चरुन्निर्वपेज्योगां
 सोमव्वा एतस्य रसो गच्छत्यग्निः शरीरय्यस्य ज्योगामयति
 सोमादेवास्य रसन्निष्क्रीणात्यग्रेऽशरीरमुत यदि (56)

इतासुर्भवति जीवत्येव सोमारुद्रयोर्वा एतङ्गसितः
 होता निष्विन्दति स ईश्वर आर्तिमार्तोरनङ्गान् होत्रा
 देयो वह्निर्वा अङ्गान् वह्निर्होता वह्निर्नैव वह्निर्मात्मानः
 स्पृणोति सोमारौद्रश्चरुन्निर्वपेद्यः कामयेत स्वेऽस्मा आयतने
 भ्रातृव्यञ्जनयेयमिति वेदिं परिगृह्याद्धमुद्धन्याद्धन्नाद्धं
 बर्हिषः स्तृणीयाद्धं नार्द्धमिद्धस्याभ्याद्ध्याद्धं न स्व

ए॒वास्मा॑ आ॒यत॑ने॒ भ्रातृ॑व्यञ्जनयति॥ (57)

विशमे॒व तिष्ठ॑न्त्येता॒मेवाथै॑न्द्रस्य॒ याज्या॑नुवा॒क्ये तर्ह्यै॑रुणा॒य चतु॑र्दश च। 11।

ऐ॒न्द्रमे॒काद॑शक॒पाल॒त्रिर्व॑पे॒न्मारु॑तः॒ सप्त॑क॒पाल॒ङ्गाम॑काम
इन्द्र॑श्चै॒व म॒रुत॑श्च॒ स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑ धावति॒ त ए॒वास्मै॑
सजा॑तान्प्रयच्छन्ति॒ ग्राम्ये॑व भ॒वत्या॑हव॒नीय॑ ऐ॒न्द्रमधि॑श्रयति॒
गार्ह॑पत्ये॒ मारु॑तं पा॒पव॑स्य॒सस्य॑ वि॒धृत्यै॑ स॒प्तक॑पालो
मा॒रुतो॑ भ॒वति॑ स॒प्तग॑णा॒ वै म॒रुतो॑ गण॒श ए॒वास्मै॑
सजा॑तानव॒रुन्धेऽनू॑च्यमा॒न आसा॑दयति॒ विश॑मे॒व (58)

अ॒स्मा अनु॑व॒र्त्मान॑ङ्क॒रोत्ये॒तामे॒व निर्व॑पे॒द्यः का॒मये॑त
ख्य॒त्राय॑ च वि॒शे च॑ स॒मद॑न्द॒द्ध्यामि॒त्यैन्द्र॑स्या॒वद्य॑न्ब्रू॒यादिन्द्रा॑यानु॒
ब्रू॒हीत्या॑श्राव्य॒ ब्रू॒यान्म॒रुतो॑ य॒जेति॑ मा॒रुत॑स्या॒वद्य॑न्ब्रू॒यान्म॒रुद्ध्योऽनू॑
ब्रू॒यादिन्द्र॑य्य॒जेति॑ स्व ए॒वैभ्यो॑ भा॒गधे॑ये॒ सम॑द॒न्दधा॑ति
वि॒तृ॒हाणा॑स्तिष्ठ॒न्त्ये॒तामे॒व (59)

निर्व॑पे॒द्यः का॒मये॑त॒ कल्पे॑र॒न्नि॒ति यथा॑दे॒वत॑म॒वदा॑य
यथा॑दे॒वत॑र्य्य॒जेद्भा॑ग॒धेये॑नै॒वैनान्॑ यथा॒यथ॑ङ्क॒ल्पय॑ति॒ कल्प॑न्त
ए॒वैन्द्र॑मे॒काद॑शक॒पाल॒त्रिर्व॑पे॒द्वैश्व॑दे॒वन्द्वाद॑शक॒पाल॒ङ्गाम॑काम
इन्द्र॑श्चै॒व वि॒श्वाश्च॑ दे॒वान्थ॑स्वेन॒ भाग॑धेये॒नोप॑ धावति॒ त

ए॒वास्मै॑ स॒जा॒तान्प्रयच्छ॑न्ति ग्रा॒म्ये॒व भ॑वत्यै॒न्द्रस्या॑व॒दाय॑
वैश्व॑दे॒वस्या॑व॒द्येद॑थै॒न्द्रस्य॑ (60)

उ॒परि॑ष्ठादिन्द्रि॒येणै॒वास्मा॑ उ॒भय॑तस्स॒जा॒तान्परि॑गृ॒ह्णात्यु॑पाधा॒त्य
द॒खि॒ष्णा स॒जा॒ताना॑मु॒पहि॑त्यै पृ॒श्नि॒यै दु॒ग्धे प्रै॒यङ्ग॑वश्च॒रुन्निर्व॑पेन्म॒
ग्रा॒म॒कामः॑ पृ॒श्नि॒यै वै प॑य॒सो म॒रुतो॑ जा॒ताः पृ॒श्नि॒यै
प्रि॒यङ्ग॑वो मारु॒ताः खलु॑ वै दे॒वत॑या स॒जा॒ता म॒रुत॑ ए॒व स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑धावति॒ त ए॒वास्मै॑ स॒जा॒तान्प्रयच्छ॑न्ति ग्रा॒म्ये॒व
भ॑वति प्रि॒यव॑ती या॒ज्यानु॑वा॒क्ये (61)

भ॒वतः॑ प्रि॒यमे॒वैन॑ २ समा॒नाना॑ङ्करोति द्वि॒पदा॑ पुरो॒नुवा॑क्या
भ॒वति॑ द्वि॒पद॑ ए॒वावरु॑न्धे चतु॑ष्पदा या॒ज्या चतु॑ष्पद
ए॒व प॒शून्वरु॑न्धे दे॒वासु॑रास्स॒य्य॑न्ता आस॒न्ते दे॒वा मि॒थो
विप्रि॑या आस॒न्ते ३ ऽन्यो॑न्यस्मै ज्यैष्ठा॒याति॑ष्ठमा॒नाश्चतु॑र्धा
व्य॑क्रामन्न॒ग्निर्व॑सु॒भिस्सोमो॑ रु॒द्रैरिन्द्रो॑ म॒रुद्वि॑र्वरुण आदि॒त्यैस्स
इन्द्रः॑ प्र॒जाप॑तिमु॒पाधा॑वत्तम् (62)

ए॒तया॑ सं॒ज्ञान्या॑ ऽयाज॒यद॑ग्नये वसु॑मते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्नि
रु॒द्रव॑ते च॒रुमिन्द्रा॑य म॒रुत्व॑ते पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपाल॒व्वरु॑णाया ऽ
च॒रुन्ततो॑ वा इन्द्र॑दे॒वा ज्यैष्ठा॑या॒भि सम॑जानत॒

यस्समा॑नै॒र्मि॒थो वि॒प्रियः॑ स्यात्तमे॒तया॑ सं॒ज्ञान्या॑ याजयेद्ग॒ग्रे
 वसु॑मते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पाल॒न्निर्व॑पे॒त्सोमा॑य रु॒द्रव॑ते
 च॒रुमिन्द्रा॑य मरु॒त्व॑ते पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपाल॒घ्नैरु॑णायाऽऽदि॒त्यव॑
 च॒रुमिन्द्र॑मे॒वैनं॑ भू॒तञ्चै॒ष्ट्या॑य समा॒ना अ॒भिस॑ज्जानते वसि॑ष्ठः
 समा॒नाना॑ भवति॥ (63)

दधानो जि॒नोषि॑ दे॒भुः प्र ह॒व्यं ब॒भूथ॒ मा याभि॑श्चत्वारि॒ंशच्च॑॥

प्रजापतिस्तास्सृष्टा अग्नये पथिकृतेऽग्नये कामायाग्नयेऽन्नवते वैश्वानरमादित्यश्चरुमेन्द्रश्चरुमिन्द्रायान्वृजव आप्नावेष्णवमसौ
 सोमारौद्रमेन्द्रमेकादशकपाल५ हिरण्यगर्भो द्वादश॥ (12) प्रजापतिरग्नये कामायाभि सम्भवतो यो विद्विषाणयोरिन्द्रो
 सन्नहोदाग्रावेष्णवमुपरिष्टाद्यासि दाश्वा५समेकंसततिः॥ (71) प्रजापतिः प्रेदुं हरिवश्श्रुतस्य॥॥ द्वितीयप्रश्नः समाप्तः॥ हरिः
 ओम्॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भ आ॒पो ह॒ यत्प्र॑जापते। स वे॒द पु॒त्रः पि॒तर॒ं स
 मा॒तर॒ं स सू॒नुर्भु॑व॒त्स भु॑व॒त्पुन॑र्मघः। स द्यामौ॒र्णो॑द॒न्तरि॑क्ष॒ं
 स सु॒व॒स्स वि॒श्वा भु॒वो अ॒भव॒त्स आऽभ॑वत्। उदु॒त्यश्चि॒त्रम्।
 सप्र॑त्न॒वन्न॑वी॒यसाऽग्ने॑ द्यु॒म्नेन॑ स॒य्यता॑। बृ॒हत्त॑तन्थ भा॒नुना॑।
 नि॒का॒व्या वे॒धस॒श्शश्व॑तस्कर॒हस्ते॒ दधा॑नः (64)

न॒र्या पु॒रूणि॑। अ॒ग्निर्भु॑व॒द्रयि॑पती॒ रयी॑णा५ स॒त्रा च॑क्रा॒णो
 अ॒मृता॑नि॒ विश्वा॑। हि॒र॒ण्यपा॑णिमू॒तये॑ सवि॒तार॒मुप॑ ह्वये। स

चेत्ता॑ दे॒वता॑ प॒दम्। वा॒मम॒द्य स॑वि॒तर्वा॒ममु॒ श्वो दि॒वेदि॑वे
वा॒मम॒स्मभ्य॑ २ सा॒वीः। वा॒मस्य॑ हि ख॒ष्यस्य॑ दे॒व भू॑र॒या
धि॒या वा॑म॒भाज॑स्स्याम। ब॒डित्था॑ पर्व॒ताना॑ङ्घ्रि॒द्रं बि॑भ॒र्षि
पृथि॑वि। प्र या भूमि॑ प्रव॒त्वति॑ म॒हा जि॒नोषि॑ (65)

म॒हिनि॒। स्तोमा॑सस्त्वा वि॒चारि॑णि॒ प्रति॑ष्टोभन्त्य॒क्तुभिः॑। प्र
या वा॒ज॒न्न हे॑ष॒न्तं पे॒रुम॑स्य॒स्यर्जु॑नि। ऋ॒दूद॑रेण॒ सख्या॑ स॒चेय॑
यो मा॒ न रि॒ष्येद्व॑र्यश्च पी॒तः। अ॒यय्य॑स्सोमो॒ न्यधा॑य्य॒स्मे
तस्मा॒ इन्द्र॑ प्र॒तिर॑मे॒म्यच्छ॑। आ॒पा॒न्तम॑न्युस्तृ॒पल॑प्र॒भर्मा॑
धुनि॑शिमी॒वाञ्छ॑रु॒मा २ ऋ॒जी॒षी। सोमो॒ विश्वा॑न्यत॒सा
वना॑नि॒ ना॒र्वागि॑न्द्र॒ प्रति॑माना॒नि दे॒भुः। प्र (66)

सु॒वा॒नस्सोम॑ ऋ॒तयु॑श्चि॒केते॑न्द्रा॒य ब्र॑ह्म ज॒मद॑ग्निर॒र्चन्। वृ॒षा
य॒न्तासि॑ श॒वस॑स्तु॒रस्या॒न्तर्य॑च्छ॒ गृण॑ते ध॒र्त्रं दृ॑ह। स॒बाध॑स्ते
मद॑श्च शु॒ष्मय॑श्च ब्र॒ह्म नरो॑ ब्र॒ह्मकृ॑त॒स्सपर्य॑न्। अ॒र्को वा॒ यत्तु॑रते
सोम॑च॒क्षास्त॑त्रेदिन्द्रो॒ दध॑ते पृ॒थ्सु तु॑र्याम्। व॒षद्वे॑ वि॒ष्णवा॑स
आ कृ॑णोमि॒ तन्मे॑ जुष॒स्व शि॑पिविष्ट॒ हव्य॑म्। (67)

व॒र्धन्तु॑ त्वा सु॒ष्टुत॑यो॒ गिरो॑ मे यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभि॑स्सदा॒
नः। प्र त॑त्ते अ॒द्य शि॑पिविष्ट॒ नामा॒र्यश्श॑सामि व॒युना॑नि

विद्वान्। तं त्वां गृणामि त्वस्रमतवीयान्क्षयन्तमस्य रजंसः
 पराके। किमित्तै विष्णो परिचक्ष्यं भूत्प्रयद्ववक्षे शिपिविष्टो
 अस्मि। मा वर्षो अस्मदपंगूह एतद्यदन्यरूपस्समिथे बभूथ।
 (68)

अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम्। शिशीहि
 नस्सूनुमतः। दा नो अग्ने शतिनो दास्सहस्रिणो दुरो
 न वाज३ श्रुत्या अपावृधि। प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा
 कृधि सुवर्णं शुक्रमुषसो विदिद्युतुः। अग्निर्दा द्रविणं
 वीरपेशा अग्निर्ऋषिं यस्सहस्रां सनोति। अग्निर्दिवि
 हव्यमाततानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा। मा (69)

नो मर्द्धीरा तू भर। घृतं न पूतं तनूररेपाश्शुचि हिरण्यम्।
 तत्तै रुक्मो न रोचत स्वधावः। उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दर्वी
 श्रीणीष आसनि। उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इष३
 स्तोतृभ्य आ भर। वायो शत९ हरीणां युवस्व पोष्याणाम्।
 उत वा ते सहस्रिणो रथ आ यातु पाजंसा। प्र याभिः (70)

यासि दाश्वा९ समच्छां नियुद्विर्वायविष्टये दुरोणे।
 नि नो रयि९ सुभोजंसं युवेह नि वीरवद्भव्यमश्वियञ्च

राधः। रेवतीर्नस्सधुमाद् इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः। क्षुमन्तो
याभिर्मदेम। रेवा९ इद्रेवतः स्तोता स्यात्त्वावतो मघोनः।
प्रेदु हरिवश्श्रुतस्य॥ (71)

आदित्येभ्यो देवा वै मृत्योर्देवा वै सत्रमयम्पो प्रजापतेभ्यस्त्रिंशत्प्रजापतिर्देवेभ्योऽन्नाद्यन्देवासुरास्तात्रजानो द्रुवांसि
यत्रवमग्निर्वै प्रजापतिर्वरुणाय या वामिन्द्रावरुणा सप्रनवच्चतुर्दश॥14॥ आदित्येभ्यस्त्वष्ट्रस्मै दानकामा एवावरुण्येऽग्निर्वै
सप्रनवव्यधश्चाशत्॥56॥ आदित्येभ्यस्सुवर्पो जिगाय॥ हरिः ओम्॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

॥ हरिः ओम्॥॥ तैत्तिरीयसंहिता द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

धारयद्वतो मरुतो गच्छति विश्वमेतदष्टादश च॥1॥

आदित्येभ्यो भुवद्वच्चश्चरुं निर्वपेद्भूतिकाम आदित्या
वा एतम्भूत्यै प्रति नुदन्ते योऽलम्भूत्यै सन्भूतिं न
प्राप्नोत्यादित्यानेव भुवद्वतः स्वेन भागधेयेनोप धावति
त एवैनम्भूतिं गमयन्ति भवत्येवादित्येभ्यो धारयद्वच्चश्चरुं
निर्वपेदपरुद्धो वाऽपरुध्यमानो वाऽऽदित्या वा अपरोद्धारं
आदित्या अवगमयितारं आदित्यानेव धारयद्वतः [1]

स्वेन॑ भाग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ त ए॒वैनं॑ वि॒शि दा॑ध्रत्यनपरु॒ध्यो
 भ॑वत्यदि॒तेऽनु॑ मन्य॒स्वेत्य॑परु॒ध्यमा॑नोऽस्य प॒दमा द॑दीतेयं
 वा अदि॑तिरियमे॒वास्मै॑ रा॒ज्यम॑नु॒ मन्य॑ते स॒त्याशी॑रित्या॒ह
 स॒त्यामे॒वाशिष॑ कुरुत इ॒ह म॒नु इत्या॑ह प्र॒जा ए॒वास्मै॑
 सम॑नसः करोत्यु॒प प्रे॑तं मरुतः [2]

सु॒दान॒व ए॒ना वि॒शप॑ति॒नाभ्य॑मु॒ राजा॑न॒मित्या॑ह मा॒रुती॑
 वै वि॒द्भो॒ष्ठो वि॒शप॑तिर्वि॒शैव॑नः॒ राष्ट्रेण॑ स॒मर्ध॑यति॒ यः
 प॒रस्ता॑द्भाम्यवा॒दी स्या॑त्तस्य॑ गृ॒हाद्वी॑हीना ह॒रेच्छु॑क्लाः॒श्च
 कृ॒ष्णाः॒श्च वि॒ चि॑नुया॒द्ये शु॒क्लाः स्यु॑स्तमा॒दित्यं॑ च॒रुं
 निर्व॑पेदादित्या वै दे॒वता॑या वि॒द्विश॑मे॒वाव॑ गच्छति [3]

अ॒व॒ग॒तास्य॑ वि॒डन॑वगतः॒ राष्ट्र॑मित्या॒हुर्ये॑ कृ॒ष्णाः
 स्यु॑स्त॒घ्वा॒रुणं॑ च॒रुन्निर्व॑पेद्वा॒रुणं॑ वै रा॒ष्ट्रमु॑भे ए॒व विशं॑ च
 रा॒ष्ट्रं चा॒व गच्छ॑ति॒ यदि॑ ना॒वगच्छे॑दि॒मम॑हमा॒दित्ये॑भ्यो॒ भा॒गं
 निर्व॑पा॒म्यामु॑ष्मा॒दमु॑ष्यै॒ विशो॑ऽव॒गन्तो॑रिति॒ निर्व॑पेदादित्या
 ए॒वैनं॑भा॒गधेय॑म्प्रे॒प्सन्तो॑ वि॒शम॑व [3]

ग॒म॒य॒न्ति॒ यदि॑ ना॒वगच्छे॑दाश्व॒तान्म॒यू॒खा॒न्त्स॒प्त
 म॑ध्यमे॒षाया॑मु॒प ह॑न्यादि॒दम॑हमा॒दित्या॑न्ब॒ध्ना॒म्यामु॑ष्मा॒दमु॑ष्यै

वि॒शोऽव॑गन्तो॒रित्या॑दि॒त्या ए॒वैन॑म्ब॒द्धवी॑रा॒ विश॑म॒वं ग॑मयन्ति॒
 यदि॑ नाव॒गच्छे॑दे॒तमे॒वादित्यं॑ च॒रुं निर्व॑पेदि॒ध्मेऽपि॑ म॒यूखा॒न्ध्रसं॑
 न॒ह्येद॑नप॒रुध्य॑मे॒वाव॑ गच्छ॒त्याश्च॑त्था भवन्ति म॒रुतां॑ वा
 ए॒तदो॑जो॒ यद॑श्च॒त्थ ओज॑सै॒व विश॑म॒वं ग॑च्छति स॒प्त भ॑वन्ति
 स॒प्तग॑णा॒ वै म॒रुतो॑ ग॒णश॑ ए॒व विश॑म॒वं ग॑च्छति॥ [5]

इन्द्रियेऽस्मिन्भूम्यां एतामिन्द्रः स्यात्तस्मै सोमो बहुरूपा हि पशव एकचत्वारिंशच्च॥2॥

दे॒वा वै मृ॒त्योर्बि॑भयु॒स्ते प्र॒जाप॑तिमु॒पाधा॑वन्तेभ्य॑
 ए॒ताम्प्रा॑जाप॒त्यां श॒तकृ॑ष्णलां॒ निर॑व॒पत्तयै॑वैष्व॒मृत॑म॒दधा॑द्यो
 मृ॒त्योर्बि॑भी॒यात्तस्मा॑ ए॒ताम्प्रा॑जाप॒त्यां श॒तकृ॑ष्णलां॒
 निर्व॑पेत्प्र॒जाप॑तिमे॒व स्वेन॑ भा॒गधे॑ये॒नोप॑ धावति॒ स
 ए॒वास्मि॒न्नायु॑र्दधाति॒ सर्व॑मायु॒रेति॑ श॒तकृ॑ष्णला भवति
 श॒तायुः॑ पुरुषः श॒तेन्द्रि॑य॒ आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये [6]

प्रति॑ तिष्ठति घृ॒ते भ॑व॒त्यायुर्वै॑ घृ॒तम॒मृत॑ २ हि॒र॑ण्य॒मायु॑श्चै॒वास्मा॑
 अ॒मृतं॑ च स॒मीची॑ दधाति च॒त्वारि॑च॒त्वारि॑ कृ॒ष्णला॒न्यव॑
 द्यति॑ चतुर॒वत्त॑स्यास्या॑ एक॒धा ब्र॑ह्मण॒ उप॑ ह॒रत्ये॑क॒धैव॑
 यज॑मान॒ आयु॑र्दधात्य॒सावा॑दित्यो न व्य॑रोचत॒ तस्मै॑ दे॒वाः
 प्राय॑श्चित्ति॒मैच्छ॑न्तस्मा॒ एत॑ २ सौ॒र्यं च॒रुं निर॑व॒पन्ते॒नैवास्मि॑न्

[7]

रुचंमदधुर्यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एत९ सौर्यं
 चरुं निर्वपेदमुमेवादित्यः स्वेन भागधेयेनोप धावति स
 एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसं दधाति ब्रह्मवर्चस्यैव भवत्युभयतो
 रुक्मौ भवत उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति प्रयाजेप्रयाजे
 कृष्णलं जुहोति दिग्भ्य एवास्मै ब्रह्मवर्चसमव रुद्ध
 आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्सावित्रं द्वादशकपालम्भूम्यै [8]

चरुं यः कामयेत हिरण्यं विन्देय हिरण्यम्नोप
 नमेदिति यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं
 तेनैवैनद्विन्दते सावित्रो भवति सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दते
 भूम्यै चरुर्भवत्यस्यामेवैनद्विन्दत उपैन्९ हिरण्यं नमति वि
 वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते यो हिरण्यं विन्दत एताम् [9]

एव निर्वपेद्विण्यं वित्त्वा नेन्द्रियेण वीर्येण व्यृध्यत
 एतामेव निर्वपेद्यस्य हिरण्यं नश्येद्यदाग्नेयो भवत्याग्नेयं वै
 हिरण्यं यस्यैव हिरण्यं तेनैवैनद्विन्दति सावित्रो भवति
 सवितृप्रसूत एवैनद्विन्दति भूम्यै चरुर्भवत्यस्यां वा एतन्नश्यति
 यन्नश्यत्यस्यामेवैनद्विन्दीन्द्रः [10]

त्वष्टुः सोममभीषहापिबुध्स विष्वङ्मूर्च्छुध्स इन्द्रियेण
 सोमपीथेन व्यार्ध्यत स यदूर्ध्वमुदवमीत्ते श्यामाका
 अभवन्ध्स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एत९ सोमेन्द्र३
 श्यामाकं चरुन्निरवपत्तेनैवास्मिन्निन्द्रिय९ सोमपीथमदधाद्वि
 वा एष इन्द्रियेण सोमपीथेनर्ध्यते यः सोमं वमिति यः
 सोमवामी स्यात्तस्मै [11]

एत९ सोमेन्द्र३ श्यामाकं चरुं निर्वपेध्सोमं चैवेन्द्रं च
 स्वेन भागधेयेनोप धावति तावेवास्मिन्निन्द्रिय९ सोमपीथं
 धत्तो नेन्द्रियेण सोमपीथेन व्यृध्यते यध्सौम्यो भवति
 सोमपीथमेवाव रुद्धे यदैन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथ
 इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुद्धे श्यामाको भवत्येष वाव स
 सोमः [12]

साख्यादेव सोमपीथमव रुद्धेऽग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं
 निर्वपेदिन्द्राय प्रदात्रे पुरोडाशमेकादशकपालम् पशुकामोऽग्निरव
 पशून्प्रजनयति वृद्धानिन्द्रः प्र यच्छति दधि मधु घृतमापो
 धाना भवन्त्येतद्वै पशूना९ रूप९ रूपेणैव पशूनव रुद्धे
 पञ्चगृहीतम्भवति पाङ्गा हि पशवो बहुरूपम्भवति बहुरूपा

हि पशवः [13]

समृद्धौ प्राजापत्यम्भवति प्राजापत्या वै पशवः
 प्रजापतिरेवास्मै पशून् जंनयत्यात्मा वै पुरुषस्य मधु
 यन्मध्वग्नौ जुहोत्यात्मानमेव तद्यजमानोऽग्नौ प्र दधाति
 पङ्क्तौ याज्यानुवाक्ये भवतः पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्ताः पशव
 आत्मानमेव मृत्योर्निष्क्रीय पशून्व रुन्दे ॥ [14]

तेजः समीचीं ब्रह्मवर्चस्येव ग्रामकामस्त्रिचत्वारिंशच्च ॥ 3 ॥

देवा वै सत्रमासतर्द्धिपरिमितं यशस्कामास्तेषां सोमं
 राजानं यशं आर्च्छत्स गिरिमुदैत्तमग्निरनूदैत्तावग्नीषोमौ
 समभवतान्ताविन्द्रो यज्ञविभ्रष्टोऽनु परैत्तावब्रवीद्याजयतम्मेति
 तस्मा एतामिष्टिं निरवपतामाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपाल
 सौम्यं चरुन्तयैवास्मिन्तेजः [15]

इन्द्रियम्ब्रह्मवर्चसमधत्ताय्यौ यज्ञविभ्रष्टः स्यात्तस्मा
 एतामिष्टिं निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालमैन्द्रमेकादशकपालं
 सौम्यं चरुय्यँदाग्नेयो भवति तेज एवास्मिन्तेन
 दधाति यदैन्द्रो भवतीन्द्रियमेवास्मिन्तेन दधाति
 यथ्सौम्यो ब्रह्मवर्चसं तेनाग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रे

स॒मा॒श्लेष॑ये॒त्तेज॑श्चै॒वास्मि॑न्ब्रह्मवर्च॒सं च॑ स॒मीचीं॑ [16]

द॒धात्य॑ग्री॒षोमी॑यमेकादशकपालं निर्व॑पेद्यं कामो
नोप॑नमे॒दाग्ने॑यो वै ब्रा॒ह्मणः॑ स सोमं॑म्पिबति स्वामे॒व दे॒वता॑ः
स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑नोप॑ धावति॒ सैवैनं॑ कामे॒न स॑म॒र्धय॑त्युपै॒नं
कामो॑ नमत्यग्री॒षोमी॑यमष्टाक॑पालं निर्व॑पेद्ब्रह्मवर्च॒सका॑मो
ऽग्री॒षोमा॑वे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑नोप॑ धावति॒ तावे॒वास्मि॑न्ब्रह्मवर्च॒सं
ध॑त्तो ब्रह्मवर्च॒स्यैव॑ [17]

भ॒वति॒ यद॒ष्टाक॑पाल॒स्तेना॑ग्ने॒यो यच्छा॑मा॒कस्तेन॑
सौ॒म्यः स॑मृ॒द्धौ सोमा॑य वा॒जिनै॑ श्यामा॒कं च॒रुं निर्व॑पेद्यः
क्लै॒व्या॑द्विभी॒याद्रेतो॑ हि वा ए॒तस्मा॑द्वाजिनम॒पक्राम॑त्यथैष
क्लै॒व्या॑द्विभा॒य सोम॑मे॒व वा॒जिनः॑ स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑नोप॑
धावति॒ स ए॒वास्मि॑न्नेतो॒ वाजिनं॑ दधाति॒ न क्ली॒बो भ॑वति
ब्राह्म॑णस्प॒त्यमे॑कादशकपालं निर्व॑पेद्ब्राम॑कामः [18]

ब्रह्म॑ण॒स्पति॑मे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॑नोप॑ धावति॒ स ए॒वास्मै॑
सजा॑तान्प्र यच्छति॒ ग्राम्ये॑व भ॑वति ग॒णव॑ती याज्यानुवा॒क्ये
भवतः॑ सजा॒तैरे॒वैनं॑ ग॒णव॑न्तं करोत्ये॒तामे॒व निर्व॑पेद्यः
का॒मये॑त॒ ब्रह्म॑न्विशं॒ वि ना॑शये॒यमि॒ति मा॒रुती॑ याज्यानुवा॒क्ये

कुर्याद्ब्रह्मन्नेव विशं वि नाशयति॥ [19]

एव निरग्रमेतस्य चत्वारि च॥4॥

अ॒र्य॒म्णे च॒रुं निर्व॑पेथ्सुव॒र्गका॑मोऽसौ वा आ॑दि॒त्योऽर्य॑माऽर्य॒म
स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वैनं॑ सुव॒र्गं लो॒कं
ग॑मयत्यर्य॒म्णे च॒रुं निर्व॑पेद्यः का॒मये॑त॒ दान॑कामा मे प्र॒जाः
स्युरि॒त्यसौ॑ वा आ॑दि॒त्योऽर्य॑मा यः खलु॒ वै द॑दाति॒
सोऽर्य॑माऽर्य॒मण॑मे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒व
[20]

अ॒स्मै दान॑कामाः प्र॒जाः क॑रोति॒ दान॑कामा अ॒स्मै
प्र॒जा भ॑वन्त्यर्य॒म्णे च॒रुं निर्व॑पेद्यः का॒मये॑त स्व॒स्ति
ज॒नता॑मि॒यामि॒त्यसौ॑ वा आ॑दि॒त्योऽर्य॑माऽर्य॒मण॑मे॒व स्वेन॑
भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ स ए॒वैनं॑ तद्गमयति॒ यत्र॑ जि॒गमि॑षतीन्द्रो
वै दे॒वाना॑मा॒नुजा॑व॒र आ॑सी॒त्स प्र॒जाप॑ति॒मुपा॑धाव॒त्तस्मा॑
ए॒तमै॒न्द्रमा॑नुषू॒कमे॑कादशकपालं॒ निः [21]

अ॒व॒प॒त्तेनै॒वैन॒मग्रं॑ दे॒वता॑ना॒म्पर्य॑णयद्बुध्र॒वती॑ अग्र॒वती॑
याज्यानु॒वाक्ये॑ अकरोद्बुध्रादे॒वैन॒मग्र॑म्पर्य॒णय॑द्यो रा॒ज॒न्यं
आनु॒जाव॑रः स्यात्तस्मा॑ ए॒तमै॒न्द्रमा॑नुषू॒कमे॑कादशकपालं॒

निर्वपेदिन्द्रमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवैनमग्रः
समानानाम्परि णयति बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये
भवतो बुध्रादेवैनमग्रम् [22]

परि णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य
आनुजावरः समृद्धौ यो ब्राह्मण आनुजावरः स्यात्तस्मा
एतम्बार्हस्पत्यमानुषूकं चरुं निर्वपेद्बृहस्पतिमेव स्वेन
भागधेयेनोप धावति स एवैनमग्रः समानानाम्परि णयति
बुध्रवती अग्रवती याज्यानुवाक्ये भवतो बुध्रादेवैनमग्रम्परि
णयत्यानुषूको भवत्येषा ह्येतस्य देवता य आनुजावरः
समृद्धौ॥ [23]

एवोपेतमस्मिन्नयोदश च॥5॥

प्रजापतेस्त्रयस्त्रिंशद्बृहतिर आसन्ताः सोमाय
राज्ञेऽददात्तासाः रोहिणीमुपैत्ता ईर्ष्यन्तीः पुनरगच्छन्ता
अन्वैत्ताः पुनरयाचत ता अस्मै न पुनरददात्सौऽब्रवीदृतममीष्व
यथा समावच्छ उपैष्याम्यथ ते पुनर्दास्यामीति स
ऋतमामीत्ता अस्मै पुनरददात्तासाः रोहिणीमेवोप [24]

ऐतं यख्म आर्च्छद्राजानं यख्म आरदिति

तद्राजय॒रुष्मस्य॒ जन्म॒ यत्पापी॑यान॒भवत्तत्पा॑पय॒रुष्मस्य॒
 यज्जा॒याभ्योऽवि॑न्दत्तज्जा॒येन्य॑स्य॒ य ए॒वमे॑तेषां॒ यरु॑ष्माणां॒ जन्म॒
 वेद॒ नैन॑मेते॒ यरु॑ष्मा वि॒न्दन्ति॒ स ए॒ता ए॒व न॑म॒स्यन्नुपा॑धाव॒त्ता
 अ॒ब्रुव॑न्वरं॒ वृणा॑म॒है समा॑व॒च्छ ए॒व न॒ उपा॑य॒ इति॒ तस्मा॑
 ए॒तम् [25]

आ॒दि॒त्यं च॒रुं नि॒र॒व॒प॒न्तेनै॒वैन॑म्पा॒पा॒थ्स्त्रामा॑दमु॒श्चन्
 यः पा॑पय॒रुष्मगृ॑हीतः॒ स्यात्तस्मा॑ ए॒तमा॑दि॒त्यं च॒रुं
 निर्व॑पेदादि॒त्याने॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति॒ त ए॒वैन॑
 पा॒पा॒थ्स्त्रामा॑न्मु॒श्चन्त्य॑मावा॒स्यायां॑ निर्व॑पेद॒मुमे॒वैन॑मा॒प्याय॑मान॒मन॑
 प्या॑ययति॒ नवो॑नवो॒ भवति॒ जाय॑मान॒ इति॑ पुरो॒नुवा॒क्या
 भव॑त्यायु॒रेवा॒स्मिन्तया॑ दधाति॒ यमा॑दि॒त्या अ॒शुमा॑प्या॒यय॑न्तीति॒
 या॒ज्यैवैन॑मे॒तया॑ प्याययति॥ [26]

पुरोडाशञ्चयष्वङ्घ्रिः शतिश्च ॥ 6 ॥

प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्योऽन्नाद्यं॑ व्यादि॒शत्सोऽब्र॑वीद्यदि॒माल्लो॑कान॒भ्यति॑
 तन्ममा॑स॒दिति॒ तदि॒माल्लो॑कान॒भ्यत्य॑रिच्यतेन्द्रः॒ राजा॑न॒मिन्द्र॑मधि॒
 स्व॒राजा॑न॒न्ततो॒ वै स इ॒माल्लो॑काः॒ स्त्रेधा॑दु॒हत्तत्रि॑धातो॒स्त्रिधा॑तु॒त्वय॑
 का॒मये॑तान्नादः॒ स्या॒दिति॒ तस्मा॑ ए॒तं त्रि॑धातुं॒ निर्व॑पेदिन्द्राय॒

राज्ञे पुरोडाशम् [27]

एकादशकपालमिन्द्रायाधिराजायेन्द्राय स्वराज्ञेऽयं वा
 इन्द्रो राजायमिन्द्रोऽधिराजोऽसाविन्द्रः स्वराडिमानेव
 लोकान्धस्वेन भागधेयेनोप धावति त एवास्मा अन्नम्प्र
 यच्छन्त्यन्नाद एव भवति यथा वत्सेन प्रत्तां गां
 दुह एवमेवेमाल्लौकान्प्रत्तान्काममन्नाद्यं दुह उत्तानेषु
 कपालेष्वधि श्रयत्ययातयामत्वाय त्रयः पुरोडाशा
 भवन्ति त्रयं इमे लोका एषाल्लौकानामास्या उत्तरउत्तरो
 ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोकाः समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नव
 द्यत्यछम्बद्वारव्युत्थासमन्वाहानिर्दाहाय॥ [28]

इन्द्रियकामस्सवितुस्तेजस्तत्पुरोडाशोऽष्टात्रिंशच्च॥ 7॥

देवासुराः संयत्ता आसन्तान्देवानसुरा अजयन्ते
 देवाः पराजिग्याना असुराणां वैश्यमुपायन्तेभ्य
 इन्द्रियं वीर्यमपाक्रामत्तदिन्द्रोऽचायत्तदन्वपाक्रामत्तद्वरुधं
 नाशक्रोत्तदस्मादभ्यर्धोऽचरत्स प्रजापतिमुपाधावत्तमेतया
 सर्वपृष्ठयाऽयाजयत्तयैवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यमदधाद्य
 इन्द्रियकामः [29]

वीर्यकामः स्यात्तमेतया सर्वपृष्ठया याजयेदेता एव
 देवताः स्वेन भागधेयेनोप धावति ता एवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं
 दधति यदिन्द्राय राथंतराय निर्वपति यदेवाग्नेस्तेजस्तदेवाव
 रुन्धे यदिन्द्राय बारहताय यदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवाव रुन्धे
 यदिन्द्राय वैरूपाय यदेव सवितुस्तेजस्तत् [30]

एवाव रुन्धे यदिन्द्राय वैराजाय यदेव धातुस्तेजस्तदेवाव
 रुन्धे यदिन्द्राय शाक्कराय यदेव मरुतां तेजस्तदेवाव
 रुन्धे यदिन्द्राय रैवताय यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवाव रुन्धे
 एतावन्ति वै तेजांसि तान्येवाव रुन्धे उत्तानेषु कपालेष्वधि
 श्रयत्ययातयामत्वाय द्वादशकपालः पुरोडाशः [31]

भवति वैश्वदेवत्वाय समन्तम्पर्यवद्यति समन्तमेवेन्द्रियं
 वीर्यं यजमाने दधाति व्यत्यासमन्वाहानिर्दाहायाश्च ऋषभो
 वृष्णिर्बस्तः सा दख्णिणा वृषत्वायैतयैव यजेताभिःशस्यमान
 एताश्चेद्वा अस्य देवता अन्नमदन्त्यदन्त्युवेवास्य मनुष्याः॥
 [32]

वि ह्यष्टाविंशतिश्च॥४॥

रजनो वै कौणेयः क्रतुजितं जानकिं चख्खुर्वन्यमयात्तस्मा

ए॒तामिष्टिं॑ निर॑वपद॒ग्रये॑ भ्राज॑स्वते पु॒रोडाशं॑म॒ष्टाकं॑पाल॒ः
 सौ॒र्यं च॒रुम॒ग्रये॑ भ्राज॑स्वते पु॒रोडाशं॑म॒ष्टाकं॑पाल॒न्तयै॑वास्मि॒श्चख्षु॑र
 स्यात्तस्मा॑ ए॒तामिष्टिं॑ निर॑वपेद॒ग्रये॑ भ्राज॑स्वते पु॒रोडाशं॑म॒ष्टाकं॑पाल॒
 सौ॒र्यं च॒रुम॒ग्रये॑ भ्राज॑स्वते पु॒रोडाशं॑म॒ष्टाकं॑पालम॒ग्रेर्वै च॑ख्षु॒षा
 मनु॒ष्या वि [33]

प॒श्यन्ति॑ सू॒र्यस्य॑ दे॒वा अ॒ग्निं चै॒व सू॒र्यं च॒ स्वेन॑ भाग॒धेये॑नोप॑
 धावति॑ तावे॒वास्मि॒श्चख्षु॑र्धत्त॒श्चख्षु॑ष्माने॒व भ॑वति॒ यदा॑ग्रे॒यौ
 भव॑न्त॒श्चख्षु॑षी ए॒वास्मि॒न्तत्प्रति॑ दधाति॒ यथ्सौ॑र्यो॒ नासि॑कां
 तेना॒भितः॑ सौ॒र्यमा॑ग्रे॒यौ भ॑वत॒स्तस्मा॑द॒भितो॑ नासि॑कां च॒ख्षुषी॑
 तस्मान्नासि॑कया च॒ख्षुषी॑ विधृ॑ते समा॒नी या॑ज्यानुवा॒क्ये
 भवतः॑ समा॒नः हि च॑ख्षुः समृ॑द्ध्या उदु॒ त्यं जा॒तवे॑दसः॒
 सप्त॑ त्वा॒ हरि॑तो रथे॒ चित्रं॑ दे॒वाना॑मुद॒गादनी॑कमिति॒ पिण्डा॑न्म्र
 यच्छति॑ च॒ख्षुरे॒वास्मै॑ प्र यच्छति॒ यदे॒व तस्य॑ तत्॥ [34]

स्वाहामनमसि सजातानां रुद्धे पञ्च च॥१॥

ध्रु॒वोऽसि॑ ध्रु॒वोऽह॑ः संजा॒तेषु॑ भूयासं॒ धीर॒श्चेत्ता॑
 वसु॑विद्धु॒वोऽसि॑ ध्रु॒वोऽह॑ः संजा॒तेषु॑ भूयासमु॒ग्रश्चेत्ता॑
 वसु॑विद्धु॒वोऽसि॑ ध्रु॒वोऽह॑ः संजा॒तेषु॑ भूयासमभि॒भूश्चेत्ता॑

वसुविदामनमस्यामनस्य देवा ये संजाताः कुमाराः
समनसस्तानहं कामये हृदा ते मां कामयन्तां हृदा तान्म
आमनसः कृधि स्वाहामनमसि [35]

आमनस्य देवा याः स्त्रियः समनसस्ता अहं कामये
हृदा ता मां कामयन्तां हृदा ता म आमनसः कृधि
स्वाहा वैश्वदेवीं साङ्ग्रहणीं निर्वपेद्भामकामो वैश्वदेवा वै
संजाता विश्वानेव देवान्स्वेन भागधेयेनोप धावति त
एवास्मै सजातान्प्र यच्छन्ति ग्राम्येव भवति साङ्ग्रहणी
भवति मनोग्रहेण वै संग्रहणम्मन एव संजातानाम् [36]

गृह्णाति ध्रुवोऽसि ध्रुवोऽहं संजातेषु भूयासमिति
परिधीन्यपरि दधात्याशिषमेवैतामा शास्तेऽथो एतदेव सर्वं
सजातेष्वधि भवति यस्यैवं विदुष एते परिधयः परिधीयन्त
आमनमस्यामनस्य देवा इति तिस्र आहुतीर्जुहोत्येतावन्तो
वै संजाता ये महान्तो ये ख्युल्लका याः स्त्रियस्तानेवाव
रुद्धे त एनमवरुद्धा उप तिष्ठन्ते॥ [37]

विशेषां देवानां प्राणोऽसि त्रिष्टुभौ वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वां सवितोत्सोम आयुष्मान्ब्रविंशतिश्च॥10॥

यन्नवमैतन्नवनीतमभवद्यदसर्पत्तत्सर्पिरभवद्यदधियत्

तद्धृतमभवदश्विनोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः प्राणोऽसि
 स्वाहेन्द्रस्य प्राणोऽसि तस्य ते ददातु यस्य प्राणोऽसि
 स्वाहा मित्रावरुणयोः प्राणोऽसि तस्य ते दत्तां ययोः
 प्राणोऽसि स्वाहा विश्वेषां देवानाम् प्राणोऽसि [38]

तस्य ते ददतु येषाम् प्राणोऽसि स्वाहा घृतस्य
 धाराममृतस्य पन्थामिन्द्रेण दत्ताम्प्रयताम्मरुद्भिः। तत्त्वा
 विष्णुः पर्यपश्यत्तत्त्वेडा गव्यैरयत्। पावमानेन त्वा स्तोमेन
 गायत्रस्य वर्तन्योपाशोर्वीर्येण देवस्त्वा सवितोऽसृजतु
 जीवातवे जीवनस्यायै बृहद्रथन्तरयोस्त्वा स्तोमेन त्रिष्टुभो
 वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोत् [39]

सृजतु जीवातवे जीवनस्याया अग्नेस्त्वा मात्रया जगत्यै
 वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण देवस्त्वा सवितोऽसृजतु जीवातवे
 जीवनस्याया इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि प्रियः रेतो वरुण
 सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा
 जरदष्टिर्यथासत्। अग्निरायुष्मान्त्स वनस्पतिभिरायुष्मान्तेन
 त्वायुषायुष्मन्तं करोमि सोम आयुष्मान्त्स ओषधीभिर्यज्ञ
 आयुष्मान्त्स दक्षिणाभिर्ब्रह्मायुष्मत्तद्वाह्मणैरायुष्मद्देवा

आयुष्मन्तस्तेऽमृतेन पितर आयुष्मन्तस्ते स्वधयायुष्मन्तस्तेन
त्वायुषायुष्मन्तं करोमि॥ [40]

रसन्देवानां५ स्तोमेनेति हिरण्यादसदिति द्वाविंशतिश्च॥ 11॥

अग्निं वा एतस्य शरीरं गच्छति सोमं५ रसो
वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति सरस्वतीं वाग्ग्राविष्णू
आत्मा यस्य ज्योगामयति यो ज्योगामयावी स्याद्यो
वा कामयेत सर्वमायुरिरियामिति तस्मा एतामिष्टिं
निर्वपेदाग्नेयमष्टाकपालं५ सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालं५
सारस्वतं चरुमाग्नावैष्णवमेकादशकपालमग्नेरेवास्य शरीरं
निष्क्रीणाति सोमाद्रसम् [41]

वारुणेनैवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति सारस्वतेन वाचं
दधात्यग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताभिश्चैवैनं
यज्ञेन च भिषज्यत्युत यदीतासुर्भवति जीवत्येव
यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवदित्याज्यमवैरूपते रूपमेवास्यैतन्महिमानं
व्याचष्टेऽश्विनौः प्राणोऽसीत्याहाश्विनौ वै देवानाम् [42]

भिषजौ ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोतीन्द्रस्य प्राणोऽसीत्याहेनि
दधाति मित्रावरुणयोः प्राणोऽसीत्याह प्राणापानावेवास्मिन्नेतेन

दधाति विश्वेषां देवानाम्प्राणोऽसीत्याह वीर्यमेवास्मिन्नेतेन
 दधाति घृतस्य धाराममृतस्य पन्थामित्याह यथायजुरेवैतत्पावम
 त्वा स्तोमेनेति [43]

आह प्राणमेवास्मिन्नेतेन दधाति बृहद्रथन्तरयोस्त्वा
 स्तोमेनेत्याहौज एवास्मिन्नेतेन दधात्यग्नेस्त्वा मात्रयेत्याहात्मानं
 दधात्यृत्विजः पर्याहुर्यावन्त एवर्त्विजस्त एनम्भिषज्यन्ति
 ब्रह्मणो हस्तमन्वारभ्य पर्याहुरेकधैव यजमान आयुर्दधति
 यदेव तस्य तद्धिरण्यात् [44]

घृतं निष्पिबत्यायुर्वै घृतममृतं हिरण्यममृतादेवायुर्निष्पिबति
 शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये
 प्रति तिष्ठत्यथो खलु यावतीः समा एष्यन्मन्येत
 तावन्मानः स्यात्समृद्ध्या इममग्न आयुषे वर्चसे
 कृधीत्याहायुरेवास्मिन्वर्चो दधाति विश्वे देवा जरदष्टिर्यथासदित
 जरदष्टिमेवैनं करोत्यग्निरायुष्मानिति हस्तं गृह्णात्येते वै देवा
 आयुष्मन्तस्त एवास्मिन्नायुर्दधति सर्वमायुरेति॥ [45]

प्रजापतिर्वरुणायाश्वमनयत्स स्वां देवतामाच्छत्स
 पर्यदीर्यत् स एतं वारुणं चतुष्कपालमपश्यत्तं निरवपत्ततो
 वै स वरुणपाशादमुच्यत् वरुणो वा एतं गृह्णाति
 योऽश्वम्प्रतिगृह्णाति यावतोऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो
 वारुणाश्चतुष्कपालान्निर्वपेद्वरुणमेव स्वेन भागधेयेनोप
 धावति स एवैनं वरुणपाशान्मुञ्चति [46]

चतुष्कपाला भवन्ति चतुष्पाद्विश्वः समृद्ध्या एकमतिरिक्तं
 निर्वपेद्यमेव प्रतिग्राही भवति यं वा नाध्येति तस्मादेव
 वरुणपाशान्मुच्यते यद्यपरम्प्रतिग्राही स्यात्सौर्यमेककपालमनु
 निर्वपेदमुमेवादित्यमुच्चारं कुरुतेऽपोऽवभृथमवैत्यप्सु वै
 वरुणः साख्यादेव वरुणमव यजतेऽपोनप्रीयं चरुम्पुनरेत्य
 निर्वपेदप्सुयोनिर्वा अश्वः स्वामेवैनं योनिं गमयति स एनं
 शान्त उप तिष्ठते॥ [47]

एतस्य पयस्यायाम्याति षड्विंशतिश्च॥13॥

या वामिन्द्रावरुणा यतव्या तनूस्तयेममं हंसो
 मुञ्चतय्या वामिन्द्रावरुणा सहस्र्या रक्खस्या तेजस्या
 तनूस्तयेममं हंसो मुञ्चतय्या वामिन्द्रावरुणावग्नौ सामस्तं

वा॒मे॒ते॒ना॒व॑ य॒ज॒ यो वा॒मि॒न्द्रा॒वरु॒णा द्वि॒पा॒थ्सु॑ प॒शुषु॑
चतु॑ष्पा॒थ्सु गो॒ष्ठे गृ॒हेष्व॒प्स्वोष॑धीषु वन॒स्पति॑षु स्ना॒म॒स्तं
वा॒मे॒ते॒ना॒व॑ य॒ज॒ इन्द्रो॒ वा ए॒तस्य॑ [48]

इ॒न्द्रि॒येणा॑प॒ क्राम॑ति॒ वरु॑ण ए॒नं वरु॑णपा॒शेन॑ गृ॒ह्णाति॑
यः पा॒प्मना॑ गृही॒तो भ॑वति॒ यः पा॒प्मना॑ गृही॒तः स्या॑त्तस्मा॒
ए॒तामै॑न्द्रा॒वरु॒णीम्प॑य॒स्यां॑ निर्व॑पे॒दिन्द्र॑ ए॒वास्मि॑न्निन्द्रि॒यं द॑धाति॒
वरु॑ण ए॒नं वरु॑णपा॒शान्मु॑ञ्चति॒ पय॑स्या॒ भव॑ति॒ पयो॑ हि वा
ए॒तस्मा॑द॒प॒क्राम॑त्यथैष पा॒प्मना॑ गृही॒तो यत्प॑य॒स्यां॑ भ॑वति॒
पय॑ ए॒वास्मि॑न्तया॒ दधा॑ति॒ पय॑स्या॒याम् [49]

पु॒रो॒डाश॑म॒व॑ द॒धात्या॑त्म॒न्वन्त॑मे॒वैन॑ करो॒त्यथो॑
आ॒यत॑न॒वन्त॑मे॒व च॑तु॒र्धा व्यू॑हति॒ दि॒ख्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति॒ पुनः॑
स॒मू॒हति॑ दि॒ग्भ्य ए॒वास्मै॑ भे॒षजं॑ क॒रोति॑ स॒मू॒ह्याव॑ द्यति॒
यथा॑वि॒द्धं निष्कृ॑न्तति॒ ता॒दृगे॒व तद्यो॑ वा॒मि॒न्द्रा॒वरु॒णाव॒ग्नौ
स्ना॒म॒स्तं वा॒मे॒ते॒ना॒व॑ य॒ज॒ इत्या॑ह॒ दुरि॑ष्ट्या ए॒वैन॑म्पाति॒ यो
वा॒मि॒न्द्रा॒वरु॒णा द्वि॒पा॒थ्सु॑ प॒शुषु॑ स्ना॒म॒स्तं वा॒मे॒ते॒ना॒व॑ य॒ज॒
इत्या॑है॒ताव॑ती॒र्वा आप॒ ओष॑धयो॒ वन॒स्पत॑यः प्र॒जाः प॒शव॑
उप॑जीव॒नीया॒स्ता ए॒वास्मै॑ वरु॑णपा॒शान्मु॑ञ्चति॥ [50]

युवर्षीतमा विवांसति पन्थानो दीर्घयाधैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार देवा नव च॥14॥

स प्र॒ल॒वन्नि का॒व्येन्द्रं॑ वो वि॒श्वत॒स्परीन्द्रं॑ नरः। त्वं नः
सोम वि॒श्वतो॒ रख्या॑ राजन्नघाय॒तः। न रि॒ष्येत्त्वाव॑तः सखा॑।
या ते धामा॑नि दि॒वि या पृ॑थि॒व्याय्यां॑ पर्व॒तेष्वोष॑धीष्व॒प्सु।
तेभि॑र्नो वि॒श्वैः सु॒मना॒ अहे॑ड॒त्राज॑न्त्सोम॒ प्रति॑ ह॒व्या गृ॑भाय।
अ॒ग्री॑षोमा॒ सर्वे॑दसा॒ सह॑ती वन॒तं गिरः॑। सं दे॒वत्रा॑ ब॒भूव॑थुः।
युवम् [51]

ए॒तानि॑ दि॒वि रो॑चनान्य॒ग्निश्च॑ सोम॒ सक्र॑तू अध॒त्तम्।
यु॒वः सि॒न्धूः र॒भिर्श॑स्तेर॒वद्या॑द॒ग्री॑षोमा॒वमु॑ञ्चतं गृ॒भी॒तान्।
अ॒ग्री॑षोमा॒विम॑ः सु मे॑ शृ॒णु॒तं वृ॑षणा॒ हव॑म्। प्रति॑
सू॒क्तानि॑ हर्य॒तम्भ॑वतं दा॒शुषे॑ मयः। आ॒न्यं दि॒वो मा॑त॒रिश्वा॑
जभा॒राम॑श्नाद॒न्यम्परि॑ श्ये॒नो अ॒द्रेः। अ॒ग्री॑षोमा॒ ब्रह्म॑णा
वावृ॒धानो॑रुं य॒ज्ञाय॑ चक्रथुरु लो॒कम्। अ॒ग्री॑षोमा॒ ह॒विषः॑
प्र॒स्थि॑तस्य वी॒तम् [52]

हर्य॑तं वृषणा जुषेथाम्। सु॒शर्मा॑णा॒ स्वव॑सा॒ हि भू॒तम॑था॒
धत्तं॑ यज॑मानाय॒ शं योः। आ॒ प्या॑यस्व॒ सं ते॑। गु॒णानां॑
त्वा गु॒णप॑तिः॒ हवाम॑हे क॒विं क॑वी॒नामु॑पमश्र॑वस्तमम्।

ज्येष्ठराजम्ब्रह्मणाम्ब्रह्मणस्पत॒ आ नः॑ शृण्वन्नृ॒तिभिः॑ सीद॒
साद॑नम्। स इ॒ज्जने॑न॒ स वि॒शा स जन्म॑ना॒ स पुत्रै॑र्वाज॒म्भरते॑
धना॒ नृभिः॑। दे॒वानां॑ यः पि॒तर॑मा॒विवा॑सति [53]

श्रद्धा॑म॒ना ह॒विषा॒ ब्रह्म॑ण॒स्पति॑म्। स सु॒ष्टुभा॒ स ऋ॑क॒ता
गु॒णेन॑ व॒लः रु॑रोज॒ फलि॑गः॒ रवे॑ण। बृ॒हस्पति॑रु॒स्त्रियां
हव्य॑सूदः॒ कनि॑क्रद॒द्वाव॑शतीरुदा॑जत्। मरु॑तो॒ यद्ध॑ वो
दि॒वो या वः॑ श॒र्म। अ॒र्यमा॑ या॒ति वृष॑भस्तुविष्मा॒न्दा॒ता
वसू॑नाम्पुरु॒हूतो॑ अ॒र्हन्। स॒हस्रा॒ख्यो गो॑त्रिभि॒द्वज्र॑बा॒हुर॒स्मासु॑
दे॒वो द्रवि॑णं दधातु। ये ते॑ऽर्य॒मन्ब॒हवो॑ दे॒व्यानाः॑ पन्था॑नः
[54]

रा॒ज॒न्दि॒व आ॒चर॑न्ति। तेभि॑र्नो दे॒व म॒हि श॒र्म यच्छु॑ शं
न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑ शं चतु॑ष्पदे। बु॒ध्रादग्र॑मङ्गि॒रोभि॑र्गृणा॒नो वि
पर्व॑तस्य दृ॒ःहि॒तान्यै॑रत्। रु॒जद्रो॑धा॒सि कृ॒त्रिमा॑ण्येषा॒ः
सोम॑स्य॒ ता म॒द इन्द्र॑श्चकार। बु॒ध्रादग्रे॑ण॒ वि मि॑माय॒
मानै॑र्वज्रे॒ण खान्य॑तृणन्न॒दीनाम्॑। वृथा॑सृजत्प॒थिभि॑र्दी॒र्घया॑थैः
सोम॑स्य॒ ता म॒द इन्द्र॑श्चकार॥ [55]

प्र यो ज॒ज्ञे वि॒द्वाः अ॒स्य बन्धुं॑ वि॒श्वानि॑ दे॒वो जनि॑मा

विवक्ति। ब्रह्म ब्रह्मण उज्जभाः मध्यान्नीचादुच्चा स्वधयाभि प्र
 तस्थौ। महान्मही अस्तभायद्वि जातो द्याः सद्म पार्थिवं च
 रजः। स बुध्नादौष्ट जनुषाभ्यग्रम्बृहस्पतिर्देवता यस्य सम्राट्।
 बुध्नाद्यो अग्रमभ्यर्त्योजसा बृहस्पतिमा विवासन्ति देवाः।
 भिनद्वलं वि पुरो दर्दरीति कनिक्रदत्सुवरपो जिगाय॥ [56]

देवा मनुष्या देवासुरा अंब्रुवन्देवासुरास्तेषांङ्गायत्री प्रजापतिस्ता यत्राग्ने गोभिश्चित्रया मारुतन्देवा वसव्या अग्ने
 मारुतमिति देवा वसव्या देवांश्शर्मण्यास्त्वष्टा हतपुत्रो देवा वै राजन्यांत्रवानवश्चतुर्दश॥14॥ देवा मनुष्याः प्रजाम्पून्देवां
 वसव्याः परिदध्यादिदमस्यष्टाचत्वारिंशत्॥48॥ देवा मनुष्या मादयध्वम्॥ हरिः ओम्॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

॥ हरिः ओम्॥ तैत्तिरीयसंहिता द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

वृणामहे यत्पुरस्ताद्रख्याःसि वपेदग्रये विबाधवंत एवञ्चत्वारि च॥1॥

देवा मनुष्याः पितरस्तेऽन्यत आसन्नसुरा रख्याःसि
 पिशाचास्तेऽन्यतस्तेषांन्देवानामुत यदल्पं लोहितमकुर्वन्तद्रख्या
 रात्रीभिरसुभ्रन्तान्धसुब्धान्मृतानभि व्यौच्छुत्ते देवा अविदुर्यो
 वै नोऽयम्विद्यते रख्याःसि वा इमं घ्नन्तीति ते

र॒ख्याः॑स्युपा॑मत्रयन्त॒ तान्य॑ब्रुव॒न्वरं॑ वृ॒णाम॑है यत् [1]

असु॑रा॒ञ्जया॑म॒ तन्नः॑ स॒हास॑दिति॒ ततो॒ वै दे॒वा
असु॑रानजयन्तेऽसु॑राञ्जित्वा र॒ख्याः॑स्यपा॑नुदन्त॒ तानि॒
र॒ख्याः॑स्यनृ॑तमकर्तेति॒ सम॒न्तं दे॒वान्पर्य॑विशन्ते दे॒वा
अ॒ग्राव॑नाथन्त॒ तेऽग्नये॑ प्रव॑ते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं
नि॒रव॑पन्न॒ग्नये॑ वि॒बाध॑व॑तेऽग्नये॑ प्रती॑कवते॒ यद॒ग्नये॑ प्रव॑ते
नि॒रव॑पन् यान्ये॒व पुर॑स्ता॒द्र॒ख्याः॑सि [2]

आस॑न्तानि तेन प्राणु॑दन्त॒ यद॒ग्नये॑ वि॒बाध॑व॑ते यान्ये॒वाभि॑तो
र॒ख्याः॑स्यास॑न्तानि तेन व्य॑बाधन्त॒ यद॒ग्नये॑ प्रती॑कवते
यान्ये॒व प॒श्चाद्र॒ख्याः॑स्यास॑न्तानि तेनापा॑नुदन्त॒ ततो॒ दे॒वा
अ॒भ॒व॒न्परा॑सु॒रा यो भ्रातृ॑व्यवा॒न्थस्या॑त्स स्पर्ध॑मान ए॒तये॑ष्ट्या
यजे॑ता॒ग्नये॑ प्रव॑ते पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं नि॒र्वपे॑द॒ग्नये॑ वि॒बाध॑व॑ते
[3]

अ॒ग्नये॑ प्रती॑कवते॒ यद॒ग्नये॑ प्रव॑ते नि॒र्वप॑ति॒ य
ए॒वास्मा॑च्छ्रेया॒न्भ्रातृ॑व्य॒स्तं तेन॒ प्र णु॑दते॒ यद॒ग्नये॑ वि॒बाध॑व॑ते
य ए॒वैनैन॑ स॒दृङ्गं तेन॒ वि बा॑धते॒ यद॒ग्नये॑ प्रती॑कवते॒ य
ए॒वास्मा॑त्पापी॒यान्तं॑ तेनाप॑ नुदते॒ प्र श्रेया॑स॒म्भ्रातृ॑व्यं

नुदतेऽतिं सदृशं क्रामति नैनम्पापीयानाप्रोति य एवं
विद्वानेतयेष्ट्या यजते॥ [4]

इन्द्रियावती भूत्या उतेकात्रपञ्चाशच्च॥2॥

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा अब्रुवन् यो नो
वीर्यावत्तमस्तमनु समारभामहा इति त इन्द्रमब्रुवन्त्वं वै नो
वीर्यावत्तमोऽसि त्वामनु समारभामहा इति सोऽब्रवीत्तिस्रो मं
इमास्तनुवो वीर्यावतीस्ताः प्रीणीताथासुरानभि भविष्यथेति
ता वै ब्रूहीत्यब्रुवन्त्रियमहोमुगियं विमृधेयमिन्द्रियावती [5]

इत्यब्रवीत्त इन्द्रायाहोमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं
निरवपन्निन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावते यदिन्द्रायाहोमुचे
निरवपन्नहंस एव तेनामुच्यन्त यदिन्द्राय वैमृधाय मृध एव
तेनापाघ्नत यदिन्द्रायेन्द्रियावत इन्द्रियमेव तेनात्मन्नदधत
त्रयस्त्रिंशत्कपालम्पुरोडाशं निरवपन्नयस्त्रिंशद्वै देवतास्ता
इन्द्र आत्मन्ननु समारम्भयत भूत्यै [6]

तां वाव देवा विजितिमुत्तमामसुरैर्व्यजयन्त यो
भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेतेन्द्रायाहोमुचे

पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावते
 वा एष गृहीतो यस्माच्छ्रेयान्भ्रातृव्यो यदिन्द्रायाः होमुचे
 निर्वपत्यः हंस एव तेन मुच्यते मृधा वा एषोऽभिषण्णो
 यस्मात्समानेष्वन्यः श्रेयानुत [7]

अभ्रातृव्यो यदिन्द्राय वैमृधाय मृध एव तेनाप
 हते यदिन्द्रायेन्द्रियावत इन्द्रियमेव तेनात्मन्धत्ते
 त्रयस्त्रिंशत्कपालम्पुरोडाशं निर्वपति त्रयस्त्रिंशद्वै
 देवतास्ता एव यजमान आत्मन्ननु समारम्भयते भूत्यै
 सा वा एषा विजितिर्नामेष्टिर्य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजत
 उत्तमामेव विजितिम्भ्रातृव्येण विजयते॥ [8]

बलमस्येतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियवीर्यम्पञ्चत्वारिंशच्च॥३॥

देवासुराः संयत्ता आसन्तेषां गायत्र्योजो बलमिन्द्रियं
 वीर्यम्प्रजाम्पशून्संगृह्यादायापक्रम्यातिष्ठत्तेऽमन्यन्त यतरान्
 वा इयमुपावत्स्यति त इदम्भविष्यन्तीति तां व्यह्वयन्त
 विश्वकर्मन्निति देवा दाभीत्यसुराः सा नान्यतराश्च
 नोपावर्तत ते देवा एतद्यजुरपश्यन्नोजोऽसि सहोऽसि
 बलमसि [9]

भ्राजोऽसि देवानां धाम नामासि विश्वमसि
 विश्वायुः सर्वमसि सर्वायुरभिभूरिति वाव देवा
 असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यम्प्रजाम्पशूनवृञ्जत
 यद्गायत्र्यपक्रम्यातिष्ठत्तस्मादेतां गायत्रीतीर्षिमाहुः सवँत्सरो
 वै गायत्री संवत्सरो वै तदपक्रम्यातिष्ठद्यदेतया देवा
 असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यम् [10]

प्रजाम्पशूनवृञ्जत तस्मादेताः संवर्ग इतीर्षिमाहुर्यो
 भ्रातृव्यवान्स्यात्स स्पर्धमान एतयेष्ट्या यजेताग्रये संवर्गाय
 पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्तः श्रुतमासन्नमेतेन यजुषाभि
 मृशेदोज एव बलमिन्द्रियं वीर्यम्प्रजाम्पशून्भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते
 भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ [11]

वृषेत्प्रजापतिर्वै दधाति पूषा त्रीणि च॥4॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्ता
 यत्रावसन्ततो गर्मुदुदतिष्ठता बृहस्पतिश्चान्ववैताः
 सोऽब्रवीद्बृहस्पतिरनया त्वा प्र तिष्ठान्यथ त्वा प्रजा
 उपावत्स्यन्तीति तम्प्रातिष्ठत्ततो वै प्रजापतिम्प्रजा

उपावर्तन्तु यः प्रजाकामः स्यात्तस्मा एतम्प्राजापत्यं गार्मुतं
चरुं निर्वपेत्प्रजापतिम् [12]

एव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजाम्प्र
जनयति प्रजापतिः पशून्सृजत तैऽस्मात्सृष्टाः पराश्च
आयन्ते यत्रावसन्ततो गर्मुदुदतिष्ठत्तान्पूषा चान्ववैता९
सोऽब्रवीत्पूषानया मा प्र तिष्ठार्थं त्वा पशवं उपावत्स्यन्तीति
माम्प्र तिष्ठेति सोमोऽब्रवीन्मम् वै [13]

अकृष्टपच्यमित्युभौ वाम्प्र तिष्ठानीत्यब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत्तौ
वै प्रजापतिम्पशवं उपावर्तन्तु यः पशुकामः स्यात्तस्मा
एत९ सोमापौष्णं गार्मुतं चरुं निर्वपेत्सोमापूषणावेव स्वेन
भागधेयेनोप धावति तावेवास्मै पशून्प्र जनयतः सोमो वै
रेतोधाः पूषा पशूनाम्प्रजनयिता सोम एवास्मै रेतो दधाति
पूषा पशून्प्र जनयति॥ [14]

अमृतमृष्टात्रिंशच्च॥5॥

अग्ने गोभिर्न आ गृहीन्दो पुष्ट्या जुषस्व नः। इन्द्रो धर्ता
गृहेषु नः॥ सविता यः सहस्रियः स नो गृहेषु रारणत्। आ
पूषा एत्वा वसु॥ धाता ददातु नो रयिमीशानो जगत्स्पतिः।

स नः पूर्णेन वावनत्॥ त्वष्टा यो वृषभो वृषा स नो गृहेषु
रारणत्। सहस्रेणायुतेन च॥ येन देवा अमृतम् [15]

दीर्घः श्रवो दिव्यैरयन्त। रायस्पोष त्वमस्मभ्यं गवां
कुल्मिं जीवस आ युवस्व। अग्निर्गृहपतिः सोमो विश्ववनिः
सविता सुमेधाः स्वाहा॥ अग्ने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन
सह ओज आक्रममाणाय धेहि श्रेष्ठ्यात्पथो मा योषं मूर्धा
भूयासः३ स्वाहा॥ [16]

अस्मै त एव द्वादश च॥6॥

चित्रया यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां
विश्वम्भूतमधि प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वाश्चित्रया
पशुकामो यजते प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाग्नेयेन
वापयति रेतः सौम्येन दधाति रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि
वि करोति सारस्वतौ भवत एतद्वै दैव्यमिथुनं दैव्यमेवास्मै
[17]

मिथुनम्मध्यतो दधाति पुष्ट्यै प्रजननाय सिनीवात्यै
चरुर्भवति वाग्वै सिनीवाली पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव
वाचमुपैत्यैन्द्र उत्तमो भवति तेनैव तन्मिथुनं सप्तैतानि

हवी॑ऽषि॑ भवन्ति स॒प्त ग्रा॒म्याः प॒शवः॑ स॒प्तार॒ण्याः स॒प्त
छन्दा॑ऽस्युभयस्यावरुद्धा॒ अथै॒ता आहु॑तीर्जुहोत्ये॒ते वै दे॒वाः
पुष्टि॑पतयस्त ए॒वास्मिन्पुष्टि॑ दधति पुष्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभि॒रथो॒
यदे॒ता आहु॑तीर्जुहोति॒ प्रति॑ष्ठित्यै॥ [18]

पूतिरावृद्धिचत्वारिंशच्च॥ 7॥

मा॒रुत॑मसि म॒रुता॒मोजो॒ऽपां धारा॑मभिन्धि र॒मय॑त
मरुतः॑ श्ये॒नमा॒यिन॒म्मनो॑जवसं वृष॑णः सुवृ॒क्तिम्। येन॒
शर्ध॑ उ॒ग्रमव॑सृष्टमेति॒ तद॑श्चिना॒ परि॑ धत्तः॑ स्व॒स्ति।
पुरो॒वा॒तो वर्ष॑ञ्जिन्वरावृ॒थ्स्वाहा॑ वा॒ताव॒द्वर्ष॑न्नु॒ग्ररा॒वृथ्स्वाहा॑
स्त॒नय॑न्वर्ष॑न्भी॒मरा॒वृथ्स्वाहा॑न॒शन्य॑व॒स्फूर्ज॑न्दि॒द्युद्वर्ष॑न्त्वे॒षरा॒वृथ्
वर्ष॑न्पू॒तिरा॒वृत् [19]

स्वाहा॑ बहु॒ हा॒यम॑वृषा॒दिति॑ श्रु॒तरा॒वृथ्स्वाहा॑तप॒ति
वर्ष॑न्वि॒राडा॒वृथ्स्वाहा॑व॒स्फूर्ज॑न्दि॒द्युद्वर्ष॑न्भू॒तरा॒वृथ्स्वाहा॑
मा॒न्दा वा॒शाः शु॒न्यूर॑जि॒राः। ज्योति॑ष्मती॒स्तम॑स्वरी॒रुन्द॑तीः
सु॒फेनाः॑ मि॒त्रभृ॑तः॒ ख्वत्र॑भृ॒तः सुरा॑ष्ट्रा इ॒ह मा॑ऽवत। वृष्णो॒
अश्व॑स्य स॒दान॑मसि॒ वृष्ट्यै॒ त्वोप॑ नह्यामि॥ [20]

यन्ति देवा वि॑शतिश्च॥ 8॥

देवां वसव्या अग्ने सोम सूर्य। देवाः शर्मण्या
 मित्रावरुणार्थमन्त्र। देवाः सपीतयोऽपां नपादाशुहेमन्त्र। उद्रो
 दत्तोऽदधिभिन्त दिवः पर्जन्यादन्तरिख्यात्पृथिव्यास्ततो
 नो वृष्ट्याऽवत। दिवा चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन।
 पृथिवीं यद्व्युन्दन्ति। आ यं नरः सुदानवो ददाशुषे दिवः
 कोशमचुच्यवुः। वि पर्जन्याः सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना
 यन्ति [21]

वृष्टयः। उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा
 पुरीषिणः। न वो दस्त्रा उप दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा
 अवृत्सत। सृजा वृष्टिं दिव आद्भिः समुद्रम्पृण। अज्जा असि
 प्रथमजा बलमसि समुद्रियम्। उन्नम्भय पृथिवीम्भिन्दीदं
 दिव्यं नभः। उद्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्।
 ये देवा दिविभागा येऽन्तरिख्यभागा ये पृथिविभागाः। त
 इमं यज्ञमवन्तु त इदं ख्येत्रमा विशन्तु त इदं ख्येत्रमनु वि
 विशन्तु॥ [22]

अष्टौ भवन्ति नामधेयैरैकात्रिंशच्च॥९॥

मारुतमसि मरुतामोज इति कृष्णं वासः कृष्णतूषम्परि

धत्त ए॒तद्वै वृ॒ष्ट्यै रू॒पः स॒रूप ए॒व भू॒त्वा प॒र्जन्यं व॒र्षयति
 र॒मय॑त मरुतः श्ये॒नमा॒यिन॒मिति॑ पश्चाद्वा॒तम्प्रति॑ मी॒वति
 पु॒रोवा॒तमे॒व ज॑नयति व॒र्षस्याव॑रुद्धौ वा॒तना॒मानि॑ जु॒होति
 वा॒युर्वै वृ॒ष्ट्या ई॒शे वा॒युमे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धावति स
 ए॒वास्मै॑ प॒र्जन्यं व॒र्षय॑त्यष्टौ [23]

जु॒होति॑ चत॑स्रो वै दि॒शश्च॑त॑स्रोऽवा॒न्तर॑दि॒शा दि॒ग्भ्य
 ए॒व वृ॒ष्टिः स॒म्प्र च्या॑वयति कृ॒ष्णाजि॒ने सं यौ॑ति
 ह॒विरे॒वाक॑रन्तर्वे॒दि सं यौ॑त्यव॑रुद्धौ यती॑नाम॒द्यमा॑नानाः
 शी॒र्षाणि॑ प॒राप॑तन्ते ख॒र्जूरा॑ अभ॒वन्तेषा॑ र॒सं
 ऊ॒र्ध्वोऽप॑त॒त्तानि॑ क॒रीरा॑ण्यभ॒वन्त्सौ॒म्यानि॑ वै क॒रीरा॑णि
 सौ॒म्या खलु॑ वा आहु॑तिर्दि॒वो वृ॒ष्टिं च्या॑वयति यत्क॒रीरा॑णि
 भ॒वन्ति॑ [24]

सौ॒म्ययै॒वाहु॑त्या दि॒वो वृ॒ष्टि॒मव॑ रु॒द्धे मधु॑षा सं यौ॑त्य॒पां
 वा ए॒ष ओष॑धीनाः र॒सो यन्म॑ध्व॒द्ध्य ए॒वौष॑धी॒भ्यो व॒र्षत्य॑थो
 अ॒द्ध्य ए॒वौष॑धी॒भ्यो वृ॒ष्टिं नि॑ नयति मा॒न्दा वा॒शा इति॑ सं
 यौ॑ति ना॒म॒धेयै॒रे॒वैना॑ अ॒च्छे॒त्यथो॑ यथा॑ ब्रू॒याद॑सा॒वेही॒त्ये॒वमे॒वैना॑
 ना॒म॒धेयै॒रा [25]

च्याव॒यति॑ वृ॒ष्णो अश्व॑स्य॒ सं॒दान॑मसि॒ वृष्ट्यै॑ त्वोप॑
नह्यामीत्याह॑ वृषा॒ वा अश्वो॑ वृषा॑ प॒र्जन्यः॑ कृ॒ष्ण इ॒व खलु॑
वै भू॒त्वा व॑र्षति॒ रूपे॑णै॒वैन॑ꣳ स॒म॒र्धय॑ति व॒र्षस्याव॑रुद्धौ॥

[26]

अस्मै॑ धा॒वति॑ ता॒ वा एक॑वि॒ंशतिश्च॑॥10॥

दे॒वा वस॑व्या॒ दे॒वाः श॑र्मण्या॒ दे॒वाः स॑पीतय॒ इत्या॑
ब॒ध्नाति॑ दे॒वता॑भिरे॒वान्व॑हं वृष्टि॑मिच्छति॒ यदि॑ व॒र्षेत्ताव॑त्ये॒व
हो॒त॒व्य॑य्यँदि॒ न व॑र्षेच्छो भू॒ते ह॒विर्निर्व॑पेदहोरा॒त्रे वै
मि॒त्रावरु॑णावहोरा॒त्राभ्यां॑ खलु॒ वै प॒र्जन्यो॑ व॒र्षति॑ नक्तं॒ वा
हि दि॒वा वा॒ व॑र्षति॒ मि॒त्रावरु॑णावे॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑
धा॒वति॑ तावे॒वास्मै॑ [27]

अ॒होरा॒त्राभ्याम्प॑र्जन्यं॒ व॑र्षयतोऽ॒ग्नये॑ धाम॒च्छदे॑
पु॒रोडा॑शमृ॒ष्टाक॑पालं॒ निर्व॑पेन्मा॒रुत॑ꣳ स॒प्तक॑पालꣳ
सौ॒र्यमे॑ककपालम॒ग्निर्वा॑ इ॒तो वृष्टि॑मुदी॒रय॑ति म॒रुतः॑
सृ॒ष्टां न॑यन्ति य॒दा खलु॑ वा अ॒सावा॑दित्यो न्यङ्ग॒श्मिभिः॑
प॒र्याव॑र्ततेऽथ॑ व॒र्षति॑ धाम॒च्छदि॑व॒ खलु॑ वै भू॒त्वा व॑र्षत्ये॒ता
वै दे॒वता॑ वृष्ट्या॑ ई॒शते॑ ता ए॒व स्वेन॑ भा॒ग॒धेये॒नोप॑ धा॒वति॑

ताः [28]

ए॒वास्मै॑ पु॒र्जन्यं॑ व॒र्षय॑न्त्यु॒ताव॑र्षिष्यन्व॒र्षत्ये॑व
 सृ॒जा वृ॒ष्टिं दि॒व आ॒द्भिः स॑मु॒द्रम्पृ॑णेत्या॒हेमा॑श्चै॒वामू॑श्चा॒पः
 स॒म॒र्धय॑त्यथो॒ आ॒भिरे॒वामू॑रच्छै॒त्य॒जा अ॑सि प्रथ॒म॒जा ब॑ल॒मसि॑
 स॒मु॒द्रिय॑मित्या॒ह यथा॑य॒जुरे॒वैतदु॑न्न॒म्भय॑ पृथि॒वीमि॑ति॒ व॒र्षा॒ह्वां
 जु॒होत्ये॑षा वा ओष॑धी॒नां वृ॒ष्टि॒वनि॑स्तयै॒व वृ॒ष्टि॒मा च्या॑वयति
 ये दे॒वा दि॒विभा॑गा इति॑ कृ॒ष्णाजि॑नम॒व धू॑नोती॒म ए॒वास्मै॑
 लो॒काः प्री॒ता अ॒भीष्टा॑ भवन्ति॥ [29]

जगत्याऽभिचरन्त्यसर्वे वै गच्छति यज्ञस्तेज एव त्रिंशच्च॥11॥

स॒र्वाणि॑ छ॒न्दा॑स्ये॒तस्या॑मि॒ष्ट्याम॑नू॒च्यानी॑त्या॒हुस्त्रि॒ष्टुभो॑ वा
 ए॒तद्वी॒र्यं यत्क॑कु॒दुष्णि॒हा जग॑त्यै॒ यदु॑ष्णि॒हक॑कु॒भाव॑न्वाह॒ तेनै॒व
 स॒र्वाणि॑ छ॒न्दा॑स्य॒व रु॒द्धे गा॑य॒त्री वा ए॒षा यदु॑ष्णि॒हा या॒नि
 च॒त्वार्य॑ध्य॒खरा॑णि॒ चतु॑ष्पाद ए॒व ते प॒शवो॑ यथा॑ पु॒रोडा॑शे
 पु॒रोडा॑शोऽध्ये॒वमे॒व तद्य॑दृ॒च्यध्य॑खरा॑णि॒ यज्जग॑त्या [30]

प॒रि॒द॒ध्याद॑न्तं॒ यज्ञं॑ ग॒मये॑त्त्रि॒ष्टुभा॑ परि॑ दधातीन्द्रि॒यं वै
 वी॒र्यं॑ त्रि॒ष्टुगिन्द्रि॒य ए॒व वी॒र्यं॑ य॒ज्ञम्प्र॑ति॒ ष्ठाप॑यति॒ नान्तं॑
 ग॒मय॑त्यग्ने॒ त्री ते॒ वाजि॑ना॒ त्री ष॑ध॒स्थेति॑ त्रि॒वत्या॑ परि॑ दधाति

सरूपत्वाय॒ सर्वो॑ वा ए॒ष य॒ज्ञो यत्रै॑धात॒वीय॒ङ्कामा॑यकामाय॒
प्र यु॑ज्यते॒ सर्वे॑भ्यो॒ हि कामे॑भ्यो य॒ज्ञः प्र॑युज्यते॑ त्रैधात॒वीये॑न
यजेताभिचरन्त्सर्वो॑ वै [31]

ए॒ष य॒ज्ञो यत्रै॑धात॒वीयः॑ सर्वेणै॒वैनं॑ य॒ज्ञेना॒भि च॑रति
स्तृणु॑त ए॒वैनमे॑तयै॒व य॑जेताभिचर्यमाणः॒ सर्वो॑ वा ए॒ष य॒ज्ञो
यत्रै॑धात॒वीयः॑ सर्वेणै॒व य॒ज्ञेन॑ यजते॒ नैन॑मभिचरन्त्स्तृणु॑त
ए॒तयै॒व य॑जेत स॒हस्रे॑ण य॒ख्यमाणः॑ प्रजा॑तमे॒वैन॑द्वदात्ये॒तयै॒व
य॑जेत स॒हस्रे॑णेजा॒नोऽन्तं॑ वा ए॒ष प॑शूनां गच्छति [32]

यः स॒हस्रे॑ण॒ यज॑ते प्र॒जाप॑तिः खलु॒ वै प॒शून॑सृजत॒
ताः॑ स्त्रै॒धात॒वीये॑नै॒वासृ॑जत॒ य ए॒वं वि॒द्वाः स्त्रै॒धात॒वीये॑न
प॒शुका॑मो यज॑ते यस्मा॑दे॒व यो॑नैः प्र॒जाप॑तिः प॒शून॑सृजत॒
तस्मा॑दे॒वैनान्॑सृजत॒ उपै॑नमुत्तरः॑ स॒हस्रं॑ नमति॒ देवता॑भ्यो
वा ए॒ष आ वृ॑श्यते॒ यो य॒ख्य इत्यु॑क्त्वा न यज॑ते त्रैधात॒वीये॑न
यजेत॒ सर्वो॑ वा ए॒ष य॒ज्ञः [33]

यत्रै॑धात॒वीयः॑ सर्वेणै॒व य॒ज्ञेन॑ यजते॒ न दे॒वता॑भ्य
आ वृ॑श्यते॒ द्वाद॑शकपालः॒ पुरो॒डाशो॑ भवति॒ ते
त्रय॑श्चतुष्कपालास्त्रिष्वमृद्धत्वाय॒ त्रयः॑ पुरो॒डाशा॑ भवन्ति॒

त्रयं इमे लोका एषां लोकानामास्या उत्तरउत्तरो
 ज्यायान्भवत्येवमिव हीमे लोका यवमयो मध्य एतद्वा
 अन्तरिक्षस्य रूपं समृद्धौ सर्वेषामभिगमयन्नव
 द्यत्यच्छम्बद्वारं हिरण्यं ददाति तेज एव [34]

अव रुद्धे तार्प्यं ददाति पशूनेवाव रुद्धे धेनुं ददात्याशिषं
 एवाव रुद्धे साम्नो वा एष वर्णो यद्धिरण्यय्यंजुषां
 तार्प्यमुक्थामदानां धेनुरेतानेव सर्वान् वर्णानव रुद्धे॥ [35]

प्रवणविष्णुर्वा इदमिदमहय्यो भवत्येकविंशतिश्च॥ 12॥

त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रं सोममाहरत्तस्मिन्निन्द्रं
 उपह्वमैच्छत् तं नोपाह्वयत् पुत्रम्मैऽवधीरिति स
 यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत्तस्य यदत्यशिष्यत्
 तत्त्वष्टाहवनीयमुप प्रावर्तयत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वधस्वेति स
 यावदूर्ध्वः पराविध्यति तावति स्वयमेव व्यरमत यदि वा
 तावत्प्रवणम् [36]

आसीद्यदि वा तावदध्यग्रेरासीत्स सम्भवन्नग्नीषोमावभि
 समभवत्स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्बुवर्धत् स इमाल्लोकानवृणोद्या
 वृत्रत्वन्तस्मादिन्द्रोऽबिभेदपि त्वष्टा तस्मै त्वष्टा

वज्रमसिञ्चत्तपो वै स वज्र आसीत्तमुद्यन्तुं नाशक्रोदथ वै
तर्हि विष्णुः [37]

अन्या देवतासीत्सोऽब्रवीद्विष्णवेहीदमा हरिष्यावो
येनायमिदमिति स विष्णुस्त्रेधात्मानं वि न्यधत्त पृथिव्यां
तृतीयमन्तरिख्ये तृतीयं दिवि तृतीयमभिपर्यावर्ताच्चबिभेद्यत्पृथि-
तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्णवंनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा
मे प्र हारस्ति वा इदम् [38]

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णादथ
मेति तद्विष्णवेति प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं
इन्द्रियं दधात्विति यदन्तरिख्ये तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो
वज्रमुदयच्छद्विष्णवंनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा
इदम् [39]

मयि वीर्यं तत्ते प्र दास्यामीति तदस्मै प्रायच्छत्तत्प्रत्यंगृह्णाद्विम्
इति तद्विष्णवेति प्रायच्छत्तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं
इन्द्रियं दधात्विति यद्वि तृतीयमासीत्तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छद्विष्ण-
सोऽब्रवीन्मा मे प्र हार्येनाहम् [40]

इदमस्मि तत्ते प्र दास्यामीति त्वी (३) इत्यब्रवीत्सन्धान्तु

सं दधावहे त्वामेव प्र विशानीति यन्माम्प्रविशेः किम्मा
 भुञ्ज्या इत्यब्रवीत्त्वामेवेन्धीय तव भोगाय त्वाम्प्र
 विशेषमित्यब्रवीत्तवूत्रः प्राविशदुदरं वै वृत्रः ख्षुत्खलु
 वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो यः [41]

एवं वेद हन्ति ख्षुधम्भ्रातृव्यन्तदस्मै प्रायच्छुत्तप्रत्यगृह्णात्रिम
 इति तद्विष्णवेति प्रायच्छुत्तद्विष्णुः प्रत्यगृह्णादस्मास्विन्द्र
 इन्द्रियं दधात्विति यत्रिः प्रायच्छुत्रिः प्रत्यगृह्णात्तत्रिधातोस्त्रिधातु
 विष्णवेति प्रायच्छुत्तस्मादैन्द्रावैष्णवः हविर्भवति यद्वा इदं
 किं च तदस्मै तत्प्रायच्छुदृचः सामानि यजूंषि सहस्रं वा
 अस्मै तत्प्रायच्छुत्तस्मात्सहस्रदखिणम्॥ [42]

एतन्द्वादश च॥13॥

देवा वै राजन्याञ्जायमानादबिभयुस्तमन्तरेव सन्तं
 दाम्नापौमभन्त्स वा एषोऽपौब्धो जायते यद्राजन्यो
 यद्वा एषोऽनपोब्धो जायेत वृत्रान्म्रःश्चरेद्यं कामयेत
 राजन्यमनपोब्धो जायेत वृत्रान्म्रःश्चरेदिति तस्मा
 एतमैन्द्राबारहस्पत्यं चरुं निर्वपेदैन्द्रो वै राजन्यो ब्रह्म
 बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनं दाम्नोऽपोम्भनान्मुञ्चति हिरण्मयं दाम्

दखि॑णा सा॒ख्यादे॒वैनं॒ दाम्नो॒ऽपोम्भ॑नान्मुञ्चति॥ [43]

तदीशानमद्रिस्तस्थुर्षसि ॥ शब् ॥ 14 ॥

नवो॑नवो भवति जाय॑मानोऽह्ना॑ के॒तुरु॒षसा॑मेत्यग्रे॑।
भा॒गं दे॒वेभ्यो॒ वि द॑धात्यायन् च॒न्द्रमा॑स्तिरति दी॒र्घमा॑युः।
यमा॑दित्या अ॒शुमा॑प्याययन्ति॒ यमखि॑तमखि॑तयुः
पिब॑न्ति। तेन॑ नो॒ राजा॒ वरु॑णो बृह॒स्पति॑रा प्याययन्तु
भुव॑नस्य गो॒पाः। प्रा॒च्या दि॒शि त्वमि॑न्द्रासि॒ राजो॒तोदी॑च्यां
वृ॒त्रह॑न्वृ॒त्रहा॑सि। यत्र॒ यन्ति॑ स्रोत्यास्तत् [44]

जि॒तं ते दखि॑णतो वृष॒भ ए॑धि हव्यः। इन्द्रो॑ जयाति॒
न परा॑ जयाता अधि॒राजो॑ राज॑सु राजयाति। विश्वा॒ हि
भूयाः॑ पृ॒तना॑ अभि॒ष्टीरु॑प॒सद्यो॑ नम॒स्यो यथा॑सन्त। अ॒स्येदे॒व
प्र रि॑रिचे महि॒त्वं दि॒वः पृ॑थिव्याः पर्य॒न्तरि॑ख्यात्। स्व॒राडिन्द्रो॑
दम॒ आ वि॒श्वगू॑र्तः स्व॒रिरम॑त्रो वव॒ख्ये रणा॑य। अ॒भि त्वा॑ शूर
नोनु॑मोऽदु॒ग्धा इ॒व धे॒नवः॑। ईशान॑म् [45]

अ॒स्य जग॑तः सुव॒र्दश॒मीशा॑नमिन्द्र त॒स्थुषः॑। त्वामि॑द्धि
हवा॑महे सा॒ता वाज॑स्य का॒रवः॑। त्वां वृ॒त्रेष्वि॑न्द्र सत्प॑तिं
नर॒स्त्वां का॑ष्ठा॒स्वर्व॑तः। यद्वा॑व इन्द्र ते श॒त९ श॒तम्भू॑मीरु॒त

स्युः। न त्वा वज्रिन्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी।
पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुषावं हर्यश्वाद्रिः। [46]

सोतुर्बाहुभ्यां सुयंतो नार्वा। रेवतीर्नः सधमाद्
इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः। रघुमन्तो याभिर्मदेम। उदग्रे
शुचयस्तव वि ज्योतिषोदु त्यं जातवेदसं सप्त त्वा
हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य। शोचिष्केशं विचरखण। चित्रं
देवानामुदगादनीकं चरखुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आप्रा
द्यावापृथिवी अन्तरिख्यं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषः
[47]

चा विश्वे देवा ऋतावृधं ऋतुभिर्हवनश्रुतः। जुषन्तां
युज्यम्पयः। विश्वे देवाः शृणुतेमं हवम्मे ये अन्तरिख्ये
य उप द्यवि ष्ठा ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा
आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वम्॥ [48]

॥ हरिः ओम्॥ तैत्तिरीयसंहिता द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

विश्वरूपस्त्वष्ट्रेन्द्रं वृत्रम्रह्मवादिनः स त्वे नासोमयाज्येष वै देवस्थो देवा वै नर्वि नायज्ञोऽग्नें महाश्रीत्रिवीतमायुष्टे
द्वादश॥ 12॥ विश्वरूपो नैनं शीतरूरावद्य वसु पूर्वद्युर्वाजा इत्यग्नें महाश्रीत्रिवीतमन्या यन्ति चतुःसप्ततिः॥ 74॥ विश्वरूपोऽनुं
ते दायि॥ हरिः ओम्॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

यथ्योमपानन्ते वृक्णात्तस्य नाशयंवेदत् मारुको याऽखर्वेण वा त्रीणि च॥१॥

विश्वरूपो वै त्वाष्ट्रः पुरोहितो देवानामासीत्स्वस्त्रीयोऽसुराणां
त्रीणि शीर्षाण्यासन्त्सोमपानं सुरापानमन्नादनं स
प्रत्यर्ख्यं देवेभ्यो भागमवदत्परोर्ख्यमसुरेभ्यः सर्वस्मै वै
प्रत्यर्ख्यम्भागं वदन्ति यस्मा एव परोर्ख्यं वदन्ति तस्य
भाग उदितस्तस्मादिन्द्रोऽबिभेदीदृङ् राष्ट्रं वि पर्यावर्तयतीति
तस्य वज्रमादाय शीर्षाण्यच्छिनद्यत्सोमपानम् [1]

आसीत्स कपिञ्जलोऽभवद्यत्सुरापानं स कलविङ्को
यदन्नादनं स तित्तिरिस्तस्याञ्जलिना ब्रह्महत्यामुपागृह्णात्ता
संवत्सरमबिभस्तम्भूतान्यभ्यक्रोशन्ब्रह्महन्निति स
पृथिवीमुपासीददस्यै ब्रह्महत्यायै तृतीयम्प्रति गृहाणेति
साब्रवीद्वरं वृणै खातात्पराभविष्यन्ती मन्ये ततो मा परा
भूवमिति पुरा ते [2]

संवत्सरादपि रोहादित्यब्रवीत्तस्मात्पुरा संवत्सरात्पृथिव्यै
खातमपि रोहति वारैवृतं ह्यस्यै तृतीयम्ब्रह्महत्यायै

प्रत्यङ्गृह्णात्तत्स्वकृतमिरिणमभवत्तस्मादाहिताग्निः श्रद्धादैवः
 स्वकृत इरिणे नाव स्येद्वह्नहृत्यायै ह्येष वर्णः स
 वनस्पतीनुपासीददस्यै ब्रह्महृत्यायै तृतीयम्प्रति गृहीतेति
 तैऽब्रुवन्वरं वृणामहे वृक्णात् [3]

पराभविष्यन्तो मन्यामहे ततो मा परा भूमेत्याव्रश्चनाद्वो
 भूयाः स उत्तिष्ठानित्यब्रवीत्तस्मादाव्रश्चनादृक्षाणाम्भूयाः स
 उत्तिष्ठन्ति वारंवृतः ह्येषान्तृतीयम्ब्रह्महृत्यायै प्रत्यङ्गृह्णन्स
 निर्यासोऽभवत्तस्मान्निर्यासस्य नाशयम्ब्रह्महृत्यायै ह्येष
 वर्णोऽथो खलु य एव लोहितो यो वाऽऽव्रश्चनान्निर्येषति
 तस्य नाशयम् [4]

काममन्यस्य स स्त्रीषः सादमुपासीददस्यै ब्रह्महृत्यायै
 तृतीयम्प्रति गृहीतेति ता अब्रुवन्वरं वृणामहे ऋत्विषात्प्रजां
 विन्दामहे काममा विजनितोः सम्भवामेति तस्मादृत्विषात्त्रिष्यः
 प्रजां विन्दन्ते काममा विजनितोः सम्भवन्ति वारंवृतः
 ह्यासान्तृतीयम्ब्रह्महृत्यायै प्रत्यङ्गृह्णन्सा मलवद्वासा
 अभवत्तस्मान्मलवद्वाससा न सं वदेत [5]

न सहासीत् नास्या अन्नमद्याद्वह्नहृत्यायै ह्येषा

वर्णम्प्रतिमुच्यास्तेऽथो खल्वाहुरभ्यञ्जनं वाव स्त्रिया
 अन्नमभ्यञ्जनमेव न प्रतिगृह्यं काममन्यदिति याम्मलवद्वाससः
 सम्भवन्ति यस्ततो जायते सोऽभिषिक्तो यामरण्ये तस्यै
 स्तेनो याम्पराचीं तस्यै हीतमुख्यपगल्भो या स्नाति तस्यां
 अप्सु मारुको या [6]

अभ्यङ्गे तस्यै दुश्कर्मा या प्रलिखते तस्यै खलतिरपमारी
 याऽऽङ्गे तस्यै काणो या दतो धावते तस्यै श्यावदन् या
 नखानि निकृन्तते तस्यै कुनखी या कृणत्ति तस्यै क्लीबो
 या रञ्जुः सृजति तस्यां उद्धन्धुको या पूर्णेन पिबति तस्यां
 उन्मादुको या खर्वेण पिबति तस्यै खर्वस्तिस्त्रो रात्रीर्व्रतं
 चरेदञ्जलिनां वा पिबेदखर्वेण वा पात्रेण प्रजायै गोपीथाय॥
 [7]

अस्य मा वेदा द्यावापृथिव्योरब्रवीदिति तस्माच्चत्वारि च॥2॥

त्वष्टा हतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत्तस्मिन्निन्द्र
 उपहवमैच्छत् तं नोपाह्वयत् पुत्रम्मेऽवधीरिति स
 यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा सोममपिबत्तस्य यदत्यशिष्यत्
 तत्त्वष्टाहवनीयमुप प्रावर्तयत्स्वाहेन्द्रशत्रुर्वधस्वेति यदवर्तयत्तद्वृत्र

नैनं शीतरूरो हतस्ताभ्यामेनमभ्यनयत्तस्माञ्जञ्जभ्यमानादग्र
निरक्रामताम्प्राणापानौ वा एनं तदजहिताम् प्राणो वै
दख्योऽपानः क्रतुस्तस्माञ्जञ्जभ्यमानो ब्रूयान्मयि दख्यक्रतू
इति प्राणापानावेवात्मन्धत्ते सर्वमायुरेति स देवता

वृ॒त्रान्नि॒र॒हूय॑ वा॒र्त्रघ्न॑ ५ ह॒विः पूर्ण॑मा॒से निर॑वप॒द्वन्ति॑ वा
ए॒नम्पूर्ण॑मा॒स आ [11]

अ॒मा॒वा॒स्या॒याम्प्या॑य॒यन्ति॑ तस्मा॒द्वार्त्र॑घ्नी पूर्ण॑मा॒सेऽनू॑च्येते
वृ॒ध॒न्वती॑ अ॒मा॒वा॒स्या॒यान्त॑त्स ३ स्था॒प्य वा॒र्त्रघ्न॑ ५ ह॒विर्वज्र॑मा॒दाय॑
पुन॑र॒भ्या॑य॒त ते अ॑ब्रू॒तान्द्या॑वा॒पृथि॒वी मा प्र हा॑रा॒वयो॑र्वै श्रि॒त
इति॑ ते अ॑ब्रू॒ता॒वँरं॑ वृ॒णाव॑है न॒ख्यत्र॑विहि॒ताऽह॑मसा॒नीत्य॑साव॑ब्रवी॒
चि॒त्रवि॑हि॒तेय॑य्यं ए॒वं द्या॑वा॒पृथि॒व्योः [12]

वरं॑ वेदै॒नं वरो॑ गच्छ॒ति स आ॒भ्यामे॒व प्रसू॑त॒ इन्द्रो॑
वृ॒त्रम॑ह॒न्ते दे॒वा वृ॒त्र ५ ह॒त्वाऽग्नी॑षोमा॒वब्रु॑वन् ५ ह॒व्यं नो॑
व॒हत॑मि॒ति ता॑व॒ब्रूता॑म॒पते॑जसौ॒ वै त्यौ वृ॒त्रे वै त्ययो॑स्तेज॒
इति॑ तेऽब्रु॑वन्क इ॒दम॑च्छै॒तीति॑ गौरि॒त्य॑ब्रु॒वन्गौ॒र्वाव सर्व॑स्य
मि॒त्रमि॑ति॒ साऽब्र॑वीत् [13]

वरं॑ वृ॒णै म॒य्येव॑ स॒तोभ॑ये॒न भु॑न॒जाध्वा॑ इति॒
तद्वी॑रा॒हर॑त्तस्मा॒द्भवि॑ स॒तोभ॑ये॒न भु॑ञ्ज॒त ए॒तद्वा अ॒ग्नेस्तेजो॑
यद्धृ॑तमे॒तत्सोम॑स्य॒ यत्प॑यो॒ य ए॒वम॒ग्नीषोम॑यो॒स्तेजो॑ वेदं
तेज॒स्व्येव॑ भ॒वति॑ ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो व॑दन्ति कि॒न्देव॑त्य॒म्पौर्ण॑मा॒समि॑ति॒
प्राजा॑प॒त्यमि॑ति॒ ब्रू॒यात्तेनेन्द्रं॑ ज्ये॒ष्ठम्पु॒त्रं नि॒रवा॑साय॒यदिति॑

तस्मा॑ञ्ज्येष्ठ॒म्पुत्रं॑ धने॒न नि॒रव॑साययन्ति॥ [14]

दधि॑ मे ज॒घृषं॑ इन्द्रि॒यवी॑र्यमित्य॒ब्रवी॑तद॒स्मै अव॑देय॒न्तन॑क्ति नो॒ द्वि॒वंत्वारि॑शच्च॥३॥

इन्द्र॑ वृ॒त्रं ज॒घ्नि॒वा॑स॒म्मृ॒धोऽभि॑ प्रावे॒पन्त॒ स ए॒तं
वैमृ॑ध॒म्पू॒णमा॑सेऽनु॒निर्वा॑प्यमपश्य॒त्तं नि॒रव॑प॒त्तेन॒ वै स
मृ॒धोऽपा॑हत॒ यद्वैमृ॑धः पू॒र्णमा॑सेऽनु॒निर्वा॑प्यो भव॑ति॒ मृ॒ध ए॒व
तेन॒ यज॑मा॒नोऽप॑ हत॒ इन्द्रो॑ वृ॒त्रं ह॒त्वा दे॒वता॑भिश्चेन्द्रि॒येण॑
च व्या॑र्ध्यत॒ स ए॒तमा॑ग्ने॒यम॒ष्टाक॑पालममावा॒स्यायाम॑पश्यदैन्द्रं
दधि॑ [15]

तं नि॒रव॑प॒त्तेन॒ वै स दे॒वता॑श्चेन्द्रि॒यं चावा॑रु॒न्ध
यदा॑ग्ने॒योऽष्टा॑क॒पालो॑ऽमावा॒स्यायाम्भ॑व॒त्यैन्द्रं॑ दधि॑ दे॒वता॑श्चै॒व
तेनै॑न्द्रि॒यं च॒ यज॑मा॒नोऽव॑ रु॒न्ध इन्द्र॑स्य वृ॒त्रं ज॒घृषं॑
इन्द्रि॒यं वी॒र्य॑म्पृ॒थिवी॑मनु॒ व्या॑र्च्छ॒त्तदोष॑धयो वी॒रुधो॑ऽभव॒न्त्स
प्र॒जाप॑ति॒मुपा॑धावद्वृ॒त्रम्मे॑ ज॒घृषं॑ इन्द्रि॒यं वी॒र्य॑म् [16]

पृ॒थिवी॑मनु॒ व्या॑र॒त्तदोष॑धयो वी॒रुधो॑ऽभूव॒न्निति॑ स
प्र॒जाप॑तिः प॒शून्ब्र॑वीदेतद॒स्मै सं न॑य॒तेति॑ तत्प॒शव॑
ओष॑धी॒भ्योऽध्या॑त्मन्त्सम॑नय॒न्तत्प्र॑त्य॒दुह॑न् यत्सम॑नय॒न्तत्सा॑न्ना॒र
सान्ना॒र्य॒त्वं यत्प्र॑त्य॒दुह॑न्तत्प्र॒तिधु॑षः प्र॒तिधु॑क्तं॑ सम॑नैषुः

प्रत्यधुर्ख्यन्न तु मयि श्रयत् इत्यब्रवीदेतदस्मै [17]

शृतं कुरुतेत्यब्रवीत्तदस्मै शृतमकुर्वन्निन्द्रियं वावास्मिन्वीर्यं
तदश्रयन्तच्छृतस्य शृतत्वः समनैषुः प्रत्यधुर्ख्यच्छृतमक्रन्न
तु मा धिनोतीत्यब्रवीदेतदस्मै दधि कुरुतेत्यब्रवीत्तदस्मै
दध्यकुर्वन्तदेनमधिनोत्तद्दध्नो दधित्वम्ब्रह्मवादिनो वदन्ति दध्नः
पूर्वस्यावदेयम् [18]

दधि हि पूर्वं क्रियत् इत्यनादृत्य तच्छृतस्यैव पूर्वस्याव
द्येदिन्द्रियमेवास्मिन्वीर्यः श्रित्वा दध्नोपरिष्ठाद्धिनोति
यथापूर्वमुपैति यत्पूतीकैर्वा पर्णवल्कैर्वातश्चाथसौम्यं
तद्यत्कलै राख्यसं तद्यत्तण्डुलैर्वैश्वदेवं तद्यदातश्चनेन मानुषं
तद्यद्दध्ना तथ्सेन्द्र दध्ना तनक्ति [19]

सेन्द्रत्वायाग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्ति यज्ञस्य संतत्या
इन्द्रो वृत्रं हत्वा पराम्परावतमगच्छदपाराधमिति
मन्यमानस्तं देवताः प्रैषमैच्छन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिर्यः
प्रथमोऽनुविन्दति तस्य प्रथमम्भागधेयमिति तम्पितरोऽन्वविन्दन्
पूर्वेद्युः क्रियते सोऽमावास्यामप्रत्यागच्छत्तं देवा अभि
समगच्छन्तामा वै नः [20]

अद्य वसुं वसुतीतीन्द्रो हि देवानां वसु तदमावास्याया
 अमावास्यत्वम्ब्रह्मवादिनो वदन्ति किन्देवत्यः सान्नाय्यमिति
 वैश्वदेवमिति ब्रूयाद्विश्वे हि तद्देवा भागधेयमभि
 समगच्छन्तेत्यथो खल्वैन्द्रमित्येव ब्रूयादिन्द्रं वाव ते
 तद्विषज्यन्तोऽभि समगच्छन्तेति॥ [21]

एतान्तदौदुम्बरः स्वा त्रिःशच्च॥4॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै दर्शपूर्णमासौ यजेत य
 एनौ सेन्द्रो यजेतेति वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति
 तेन पूर्णमासः सेन्द्रं ऐन्द्रं दध्यमावास्यायां तेनामावास्या
 सेन्द्रा य एवं विद्वान्दर्शपूर्णमासौ यजते सेन्द्रावेवैनौ यजते
 श्वःश्वोऽस्मा ईजानाय वसीयो भवति देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत
 तदसुरा अकुर्वत ते देवा एताम् [22]

इष्टिमपश्यन्नाग्रावैष्णवमेकादशकपालः सरस्वत्यै चरुः
 सरस्वते चरुं ताम्पौर्णमासः सःस्थाप्यानु निरवपन्ततो
 देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स पौर्णमासः
 सःस्थाप्यैतामिष्टिमानु निर्वपेत्पौर्णमासेनैव वज्रम्भ्रातृव्याय
 प्रहृत्याग्रावैष्णवेन देवतांश्च यज्ञं च भ्रातृव्यस्य वृद्धे

मिथुनान्पशून्त्सारस्वताभ्यां यावदेवास्यास्ति तत् [23]

सर्वं वृद्धे पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवान्नामावास्यां
हत्वा भ्रातृव्यं नाप्याययति साकम्प्रस्थायीयेन यजेत
पशुकामो यस्मै वा अल्पेनाहरन्ति नात्मना तृप्यति नान्यस्मै
ददाति यस्मै महता तृप्यत्यात्मना ददात्यन्यस्मै महता
पूर्णं होतव्यन्तृप्त एवैनमिन्द्रः प्रजयां पशुभिस्तर्पयति
दारुपात्रेण जुहोति न हि मृन्मयमाहुतिमानश औदुम्बरम्
[24]

भूवत्यूर्वा उदुम्बर ऊर्क्पशवं ऊर्जेवास्मा ऊर्जम्पशूनवं
रुद्धे नागतश्रीर्महेन्द्रं यजेत त्रयो वै गतश्रियः शुश्रुवान्ग्रामणी
राजन्यस्तेषाम्महेन्द्रो देवता यो वै स्वां देवतामतिरयजेते
प्र स्वायै देवतायै च्यवते न पराम्प्राप्नोति पापीयान्भवति
संवत्सरमिन्द्रं यजेत संवत्सरं हि व्रतं नाति स्वा [25]

एवैनं देवतेज्यमाना भूत्या इन्द्रे वसीयान्भवति
संवत्सरस्य परस्तादग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं
निर्वपेत् संवत्सरमेवैनं वृत्रं जघ्निवाः समग्निर्व्रतपतिर्व्रतमा
लम्भयति ततोऽधि कामं यजेत॥ [26]

चन्द्रमा द्वे देवलोकमेव यद्यज्ञं पल्पूलयेयुष्पद्वं॥5॥

नासोमयाजी सं नयेदनागतं वा एतस्य पयो
योऽसोमयाजी यदसोमयाजी संनयेत्परिमोष एव सोऽनृतं
करोत्यथो परैव सिच्यते सोमयाज्यैव सं नयेत्पयो वै
सोमः पयः सान्नाय्यम्पयंसैव पय आत्मन्धत्ते वि वा
एतम्प्रजया पशुभिरर्धयति वर्धयत्यस्य भ्रातृव्यं यस्य
हविर्निरुत्तम्पुरस्ताच्चन्द्रमाः [27]

अभ्युदेति त्रेधा तण्डुलान् वि भजेद्ये मध्यमाः स्युस्तान्ग्नये
दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं कुर्याद्ये स्थविष्ठास्तानिन्द्राय प्रदात्रे
दध३श्चरुय्यैऽणिष्ठास्तान् विष्णवे शिपिविष्टाय शृते
चरुमग्निरेवास्मै प्रजाम्प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः प्र यच्छति
यज्ञो वै विष्णुः पशवः शिपिर्यज्ञ एव पशुषु प्रति तिष्ठति न
द्वे [28]

यजेत यत्पूर्वया सम्प्रति यजेतोत्तरया छुम्बद्वुर्याद्यदुत्तरया
सम्प्रति यजेत पूर्वया छुम्बद्वुर्यान्नेष्टिर्भवति न यज्ञस्तदनु
हीतमुख्यपगल्भो जायत एकामेव यजेत प्रगल्भोऽस्य
जायतेऽनादृत्य तद्वे एव यजेत यज्ञमुखमेव पूर्वया लभते

यजंत॒ उत्तर॑या दे॒वता॑ ए॒व पूर्॒व्याव॑रु॒न्ध इन्द्रि॒यमुत्तर॑या
दे॒वलोक॑मे॒व [29]

पूर्॒व्याभि॑जय॑ति मनु॒ष्यलो॒कमुत्तर॑या॒ भूय॑सो यज्ञ॑कृतू॒नपै॑त्येषा॒
वै सु॒मना॒ नामे॑ष्टि॒र्यम॒द्येजा॒नम्प॒श्चाच्च॒न्द्रमा॑ अ॒भ्युदे॑त्य॒स्मिन्ने॒वास्मै॑
लो॒केऽर्धु॑कम्भवति दा॒ख्याय॑णय॒ज्ञेन॑ सु॒वर्गका॑मो यजेत
पूर्णा॑मा॒से सं न॑ये॒न्मैत्रा॑वरु॒ण्याऽऽ- मि॒ख्यया॑मा॒वास्या॑यां यजेत
पूर्णा॑मा॒से वै दे॒वाना॑ ५ सु॒तस्तेषा॑मे॒तम॑र्धमा॒सम्प्रसु॑त॒स्तेषाम्मै॑त्रावरु॒
व॒शामा॑वा॒स्यायाम॑नू॒ब॒न्ध्या यत् [30]

पूर्वे॒द्युर्यज॑ते वेदि॑मे॒व तत्क॑रोति॒ यद्व॒त्सान॑पाक॒रोति॑
सदो॑हवि॒र्धानि॑ ए॒व स॒म्मि॒नोति॑ यद्यज॑ते दे॒वैरे॒व सु॒त्या ५
सम्पा॑दयति॒ स ए॒तम॑र्धमा॒स ५ स॒धमा॑द दे॒वैः सोम॑म॒पिब॑ति
यन्मै॑त्रावरु॒ण्यामि॑ख्यया॒मावा॒स्यायां॑ यज॑ते॒ यैवा॑सौ दे॒वानां॑
व॒शानू॑ब॒न्ध्या सो ए॒वैषै॑तस्य॒ सा॒ख्याद्वा ए॒ष दे॒वान॒भ्यारो॑हति॒
य ए॑षां य॒ज्ञम् [31]

अ॒भ्यारो॑हति॒ यथा॒ खलु॒ वै श्रे॒या॒न॒भ्यारू॑ढः का॒मय॑ते॒ तथा॑
करोति॒ यद्य॑व॒विध्य॑ति॒ पापी॑यान्भवति॒ यदि॒ नाव॑विध्यति॒
स॒दृङ्क्षा॑वृ॒त्काम॑ ए॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यजेत॒ ख्युरप॑वि॒र्ह्येष॑

य॒ज्ञस्ता॒जक्पु॒ण्यो वा॒ भव॑न्ति॒ प्र वा॑ मी॒यते॒ तस्यै॒तद्वृ॑तं॒ नानृ॑तं
वदे॒न्न मा॒९सम॑श्री॒यान्न स्त्रि॒यमु॑पे॒यान्नास्य॒ पल्पू॑लने॒न वासः॑
पल्पू॑लये॒युरेत॑द्धि दे॒वाः सर्वं॑ न कुर्वन्ति॥ [32]

पश्यति ताभ्यामहरिदसाव फलं सप्त च॥6॥

ए॒ष वै दे॒व॒र॒थो यद्व॑र्शपूर्णमा॒सौ यो द॑र्शपूर्णमा॒सावि॑ष्टा
सोमे॒न यज॑न्ते॒ रथ॑स्पष्ट ए॒वाव॑साने॒ वरे॑ दे॒वाना॑मव॒स्यत्ये॒तानि॒
वा अ॒ङ्गाप॒रू॑षि संव॒त्सर॑स्य॒ यद्व॑र्शपूर्णमा॒सौ य ए॒वं
वि॒द्वान्द॑र्शपूर्णमा॒सौ यज॑न्तेऽङ्गाप॒रू॑ष्ये॒व संव॒त्सर॑स्य॒ प्रति॑
दधा॒त्येते॒ वै संव॒त्सर॑स्य॒ चख॑षी॒ यद्व॑र्शपूर्णमा॒सौ य ए॒वं
वि॒द्वान्द॑र्शपूर्णमा॒सौ यज॑न्ते॒ ताभ्या॑मे॒व सु॒वर्गं॑ लो॒कमनु॑
पश्य॑ति [33]

ए॒षा वै दे॒वानां॑ वि॒क्रा॑न्तिर्यद्व॑र्शपूर्णमा॒सौ य ए॒वं
वि॒द्वान्द॑र्शपूर्णमा॒सौ यज॑न्ते॒ दे॒वाना॑मे॒व वि॒क्रा॑न्तिमनु॒ वि
क्र॑मत ए॒ष वै दे॒व॒यानः॑ पन्था॒ यद्व॑र्शपूर्णमा॒सौ य ए॒वं
वि॒द्वान्द॑र्शपूर्णमा॒सौ यज॑न्ते॒ य ए॒व दे॒व॒यानः॑ पन्था॒स्त॑
स॒मारो॑हत्ये॒तौ वै दे॒वाना॑९ ह॒री यद्व॑र्शपूर्णमा॒सौ य ए॒वं
वि॒द्वान्द॑र्शपूर्णमा॒सौ यज॑न्ते॒ यावे॒व दे॒वाना॑९ ह॒री ताभ्या॑म्

[34]

ए॒वैभ्यो॑ ह॒व्यं व॑ह॒त्येत॒द्वै दे॒वाना॑मा॒स्यं यद॑र्शपूर्णमा॒सौ
 य ए॒वं वि॒द्वान्दर्शपूर्णमा॒सौ यज॑ते सा॒ख्यादे॒व दे॒वाना॑मा॒स्ये
 जुहो॑त्येष॒ वै ह॑वि॒र्धानी॒ यो दर्शपूर्णमा॒सया॒जी
 सा॒यम्प्रा॑तर॒ग्निहो॑त्रं जु॒होति॒ यज॑ते दर्शपूर्णमा॒साव॑ह॒रहर॑हवि॒र्धा
 सु॒तो य ए॒वं वि॒द्वान्दर्शपूर्णमा॒सौ यज॑ते ह॒विर्धान्य॑स्मीति॒
 सर्व॑मे॒वास्य॑ ब॒र्हिष्यं॑ द॒त्तम्भ॑वति दे॒वा वा अ॑हः [35]

य॒ज्ञियं॑ नावि॒न्दन्ते॑ दर्शपूर्णमा॒साव॑पुन॒न्तौ वा ए॒तौ
 पू॒तौ मे॒ध्यौ यद॑र्शपूर्णमा॒सौ य ए॒वं वि॒द्वान्दर्शपूर्णमा॒सौ
 यज॑ते पू॒तावे॒वैनौ॒ मे॒ध्यौ यज॑ते ना॒मावा॒स्यायां॑ च
 पौ॒र्णमा॒स्यां च॒ स्त्रिय॑मु॒पेया॒द्यदु॑पेया॒न्निरि॑न्द्रि॒यः स्या॒त्सोम॑स्य॒
 वै रा॒ज्ञोऽर्ध॑मा॒सस्य॑ रा॒त्रयः॑ प॒त्नय॑ आ॒सन्ता॑सा॒ममा॒वास्यां॑ च
 पौ॒र्णमा॒सीं च॒ नोपै॑त् [36]

ते ए॒नम॒भि स॑म॒नह्ये॒तान्तं॑ य॒ख्मं आ॑र्च्छ॒द्राजा॑नं॒ य॒ख्मं
 आ॒र॒दिति॑ त॒द्राज॑य॒ख्मस्य॑ जन्म॒ यत्पा॑पी॒यान॑भ॒वत्त॒-
 त्पा॑पय॒ख्मस्य॑ य॒ज्ञाया॑भ्याम॒विन्द॑त्त॒ज्ञाये॑न्यस्य॒ य ए॒वमे॒तेषां॑
 य॒ख्माणां॑ जन्म॒ वेद॑ नैन॒मेते॑ य॒ख्मा वि॑न्दन्ति॒ स ए॒ते ए॒व

नमस्यन्नुपाधावत्ते अंब्रूतावँरं वृणावहा आवं देवानाम्भागधे
असाव [37]

आवदधि देवा इज्यान्ता इति तस्मात्सदृशीनां
रात्रीणाममावास्यायां च पौर्णमास्यां च देवा इज्यन्त
एते हि देवानाम्भागधे भागधा अस्मै मनुष्या भवन्ति
य एवं वेद भूतानि ख्युधमघ्नन्सद्यो मनुष्या अर्धमासे
देवा मासि पितरः संवत्सरे वनस्पतयस्तस्मादहरहर्मनुष्या
अशनमिच्छन्तेऽर्धमासे देवा इज्यन्ते मासि पितृभ्यः क्रियते
संवत्सरे वनस्पतयः फलं गृह्णन्ति य एवं वेद हन्ति
ख्युधम्भ्रातृव्यम्॥ [38]

बृहस्पतिं जायन्ते प्र वो वाजां लभेत दधाति सन्दशं च॥7॥

देवा वै नर्चि न यजुष्यश्रयन्त ते सामन्नेवाश्रयन्त हिं
करोति सामैवाकर्हिं करोति यत्रैव देवा अश्रयन्त तत
एवैनान्प्र युङ्क्ते हिं करोति वाच एवैष योगो हिं करोति प्रजा
एव तद्यजमानः सृजते त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमाय्यंज्ञस्यैव
तद्वरसम् [39]

नृह्यत्यप्रस्रं साय संततमन्वाह प्राणानामन्नाद्यस्य संतत्या

अथो ररख्षंसामपहृत्यै राथंतरीम्प्रथमामन्वाह राथंतरो वा
 अयं लोक इममेव लोकमभि जयति त्रिविं गृह्णाति त्रयं
 इमे लोका इमानेव लोकानभि जयति बारहतीमुत्तमामन्वाह
 बारहतो वा असौ लोकोऽमुमेव लोकमभि जयति प्र वः
 [40]

वाजा इत्यनिरुक्ताम्प्राजापत्यामन्वाह यज्ञो वै
 प्रजापतिर्यज्ञमेव प्रजापतिमा रभते प्र वो वाजा
 इत्यन्वाहान्नं वै वाजोऽन्नमेवाव रुद्धे प्र वो वाजा
 इत्यान्वाह तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयतेऽग्न आ याहि वीतय
 इत्याह तस्मात्प्रातीचीः प्रजा जायन्ते प्र वो वाजाः [41]

इत्यन्वाह मासा वै वाजा अर्धमासा अभिद्यवो
 देवा हविष्मन्तो गौर्धृताची यज्ञो देवाञ्जिगाति यजमानः
 सुम्रयुरिदमसीदमसीत्येव यज्ञस्य प्रियं धामाव रुद्धे यं
 कामयेत सर्वमायुरियादिति प्र वो वाजा इति तस्यानूच्याग्न
 आ याहि वीतय इति संततमुत्तरमर्धर्चमा लभेत [42]

प्राणेनैवास्यापानं दाधार सर्वमायुरेति यो वा अरन्निः
 सामिधेनीनां वेदारत्नावेव भ्रातृव्यं कुरुतेऽर्धर्चो सं दधात्येष

वा अ॒र॒त्निः सा॒मिधे॒नीना॒य्यं ए॒वं वेदा॑र॒त्नावे॒व भ्रातृ॑व्यं कुरु॒त॒
 ऋषेर्॑ऋषे॒र्वा ए॒ता निर्मि॑ता यथ्सा॒मिधे॒न्यस्ता॒ यदसं॑युक्ताः
 स्युः प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॒मानस्य॒ वि ति॑ष्ठेर॒न्नर्ध॑र्चो॒ संद॑धाति॒ सं
 यु॑नत्तये॒वैना॒स्ता अ॒स्मै संयु॑क्ता॒ अवरु॑द्धाः सर्वा॑मा॒शिषं॑ दुहे॥
 43॥

अशा॑न्तावाह॒ पञ्च॑दशा॒ब्रवी॑दन्वा॒हेतया॑ वरि॒ष्यते॒ मामेका॑न्नत्रि॒ंशच्च॑॥४॥

अयं॑ज्ञो वा ए॒ष योऽसा॒माऽग्न॒ आ या॑हि वी॒तय॒ इत्या॑ह
 रथं॑तरस्यैष वर्ण॒स्तं त्वा॑ स॒मिद्धि॑रङ्गि॒र इत्या॑ह वामदे॒व्यस्यै॑ष
 वर्णो॑ बृ॒हद॑ग्रे सु॒वीर्य॑मित्या॒ह बृ॒हत ए॒ष वर्णो॑ यदे॒तं
 तृच॑म॒न्वाहं॑ यज्ञमे॒व तथ्सा॑म॒न्वन्तं॑ करोत्य॒ग्निर॒मुष्मि॑ल्लो॒क
 आसी॑दादित्यो॒ऽस्मिन्ता॑वि॒मौ लो॒कावशा॑न्तौ [44]

आ॒स्ता॒न्ते दे॒वा अ॑ब्रुव॒न्नेते॒मौ वि पर्यू॑हा॒मेत्य॒ग्न आ या॑हि
 वी॒तय॒ इत्य॒स्मिल्लो॑के॒ऽग्निम॑दधुर्बृ॒हद॑ग्रे सु॒वीर्य॑मित्य॒मुष्मि॑ल्लो॒क
 आ॑दित्यन्ततो॒ वा इ॒मौ लो॒काव॑शा॒म्यता॒य्यं दे॒वम॒न्वाहा॑नयो॒र्लोका॑
 शान्त्यै॒ शा॒म्यतो॑ऽस्मा इ॒मौ लो॒कौ य ए॒वं वेद॒ पञ्च॑दश
 सा॒मिधे॒नीर॒न्वाह॑ पञ्च॑दश [45]

वा अ॒र्धमा॑सस्य॒ रात्रि॑योऽर्ध॒मास॑शः संवत्स॒र आ॑प्यते॒

तासां त्रीणि च शतानि षष्टिश्चाखराणि तावतीः
 संवत्सरस्य रात्रयोऽखरश एव संवत्सरमाप्नोति
 नृमेधश्च परुच्छेपश्च ब्रह्मवाद्यमवदेतामस्मिन्दारावाद्रैऽग्निं
 जनयाव यतरो नो ब्रह्मीयानिति नृमेधोऽभ्यवदत्स
 धूममजनयत्परुच्छेपोऽभ्यवदत्सोऽग्निमजनयदृष इत्यब्रवीत्
 [46]

यत्समावद्विद्व कथा त्वमग्निमजीजनो नाहमिति
 सामिधेनीनामेवाहं वर्णं वेदेत्यब्रवीद्यद्वृतवत्पदमनूच्यते स
 आसां वर्णस्तं त्वा समिद्धिरङ्गिर इत्याह सामिधेनीष्वेव
 तज्ज्योतिर्जनयति स्त्रियस्तेन यदृचः स्त्रियस्तेन यद्वायत्रियः
 स्त्रियस्तेन यत्सामिधेन्यो वृषण्वतीमन्वाह [47]

तेन पुःस्वतीस्तेन सेन्द्रास्तेन मिथुना अग्निर्देवानां दूत
 आसीदुशना काव्योऽसुराणान्तौ प्रजापतिमप्रश्नमैतां स
 प्रजापतिरग्निं दूतं वृणीमह इत्यभि पर्यावर्तत ततो देवा
 अभवन्परासुरा यस्यैवं विदुषोऽग्निं दूतं वृणीमह इत्यन्वाह
 भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यध्वरवतीमन्वाह
 भ्रातृव्यमेवैतया [48]

ध्वरति शोचिष्केशस्तर्मीमह इत्याह पवित्रमेवैतद्यजमानमेवै
 पवयति समिद्धो अग्र आहुतेत्याह परिधिमेवैतम्परि
 दधात्यस्कन्दाय यदत ऊर्ध्वमभ्यादध्याद्यथा बहिःपरिधि
 स्कन्दति तादृगेव तत्रयो वा अग्रयो हव्यवाहनो देवानां
 कव्यवाहनः पितृणां सहर्ख्या असुराणान्त एतर्ह्या
 शंसन्ते मां वरिष्यते माम् [49]

इति वृणीध्वं हव्यवाहनमित्याह य एव देवानां तं वृणीत
 आर्षेयं वृणीते बन्धोरेव नैत्यथो संतत्यै परस्तादर्वाचो वृणीते
 तस्मात्परस्तादर्वाचो मनुष्यान्पितरोऽनु प्र पिपते॥ [50]

विप्रानुमदित इत्याह चनास्मै होतृपृथुदेवता एव त्रीणि च॥9॥

अग्रे महां असीत्याह महान् ह्येष यदग्निर्ब्राह्मणेत्याह
 ब्राह्मणो ह्येष भारतेत्याहैष हि देवेभ्यो हव्यम्भरति देवेद्ध
 इत्याह देवा ह्येतमैन्धत मन्विद्ध इत्याह मनुर्ह्येतमुत्तरो
 देवेभ्य ऐन्द्रर्षिष्टुत इत्याहर्षयो ह्येतमस्तुवन्विप्रानुमदित
 इत्याह [51]

विप्रा ह्येते यच्छुश्रुवांसः कविशस्त इत्याह
 कवयो ह्येते यच्छुश्रुवांसो ब्रह्मसंशित इत्याह

ब्रह्मसंशितो ह्येष घृताहवन् इत्याह घृताहुतिरह्यस्य
 प्रियतमा प्रणीर्यज्ञानामित्याह प्रणीरह्येष यज्ञानां
 रथीरध्वराणामित्याहैष हि देवरथोऽतूर्तो होतेत्याह न ह्येतं
 कश्चन [52]

तरति तूर्णिरहव्यवाडित्याह सर्वः ह्येष तरत्यास्पात्रं
 जुहूर्देवानामित्याह जुहूर्ह्येष देवानांश्चमसो देवपानं
 इत्याह चमसो ह्येष देवपानोऽरां इवाग्ने नेमिर्देवां
 स्त्वम्परिभूरसीत्याह देवान् ह्येष परिभूर्यद्वयादा वह
 देवान्देवयते यजमानायेति भ्रातृव्यमस्मै [53]

जनयेदा वह देवान् यजमानायेत्याह यजमानमेवैतेन
 वर्धयत्यग्निमग्ने आ वह सोममा वहेत्याह देवता एव
 तद्यथापूर्वमुप ह्वयत आ चाग्ने देवान् वह सुयजां च यज
 जातवेद इत्याहाग्निमेव तत्सः श्यति सोऽस्य संशितो
 देवेभ्यो हव्यं वहत्यग्निर्होता [54]

इत्याहाग्निर्यै देवानां होता य एव देवानां होता तं
 वृणीते स्मो वयमित्याहात्मानमेव सत्त्वं गमयति साधु ते
 यजमान देवतेत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याद्योऽग्निः

होता॑रम॒वृथा॒ इत्य॒ग्निनो॑भ॒यतो॒ यज॑मान॒म्परि॑ गृह्णीयात्
प्र॒मायु॑कः स्याद्यज॑मानदे॒वत्या॑ वै जुहू॒र्भातृ॑व्यदे॒वत्यो॑प॒भृत्
[55]

यद्वे इ॒व ब्रू॒याद्भातृ॑व्यमस्मै॒ जनयेद्धृ॑तव॒तीम॒ध्वर्यो॑
स्रुच॒मास्य॑स्वेत्या॒ह यज॑मानमे॒वैतेन॑ वर्धयति दे॒वायु॑व॒मित्या॑ह
दे॒वान् ह्ये॒षाव॑ति वि॒श्ववा॑रा॒मित्या॑ह वि॒श्वः३ ह्ये॒षाव॑तीडा॒महै
दे॒वाः५ ई॒डेन्या॑न्नम॒स्याम॑ नम॒स्यान् यजा॑म य॒ज्ञिया॑नित्या॒ह
मनु॑ष्या॒ वा ई॒डेन्याः॑ पि॒तरो॑ नम॒स्या दे॒वा य॒ज्ञिया॑ दे॒वता॑
ए॒व तद्य॑थाभा॒गं य॑जति॥ [56]

कामये॑त॒ प्रति॑ष्ठित्यै प॒शून्ध॒सच॑त्वारिः५शच्च॥10॥

त्रीः५ स्तृ॒चाननु॑ ब्रू॒याद्राज॑न्य॒स्य त्रयो॑ वा अ॒न्ये
रा॒ज॒न्यात्पु॑रु॒षा ब्रा॒ह्म॒णो वैश्यः॑ शू॒द्रस्ता॑ने॒वास्मा॑
अनु॑कान्करोति प॒ञ्चद॒शानु॑ ब्रू॒याद्राज॑न्य॒स्य प॒ञ्चद॒शो वै
रा॒ज॒न्यः स्व ए॒वैनः३ स्तोमे॑ प्रति॑ ष्ठापयति त्रि॒ष्टुभा॑ परि॑
द॒ध्यादि॑न्द्रि॒यं वै त्रि॒ष्टुगि॑न्द्रि॒यका॑मः खलु॒ वै रा॒ज॒न्यो य॑जते
त्रि॒ष्टुभै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यम्परि॑ गृह्णाति॒ यदि॑ का॒मये॑त [57]

ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम॒स्त्विति॑ गाय॒त्रिया॑ परि॑ द॒ध्याद्ब्र॑ह्मव॑र्च॒सं

वै गायत्री ब्रह्मवर्चसमेव भवति सप्तदशानु ब्रूयाद्वैश्यस्य
 सप्तदशो वै वैश्यः स्व एवैनः३ स्तोमे प्रतिं ष्ठापयति
 जगत्या परिं दध्याज्जागता वै पशवः पशुकामः खलु वै
 वैश्यो यजते जगत्यैवास्मै पशून्परिं गृह्णात्येकविंशतिमनु
 ब्रूयात्प्रतिष्ठाकामस्यैकविंशः स्तोमानाम्प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै
 [58]

चतुर्विंशतिमनु ब्रूयाद्ब्रह्मवर्चसकामस्य चतुर्विंशत्यखरा
 गायत्री गायत्री ब्रह्मवर्चसङ्गायत्रियैवास्मै ब्रह्मवर्चसमव
 रुन्दे त्रिंशतमनु ब्रूयादन्नकामस्य त्रिंशदखरा विराडन्न
 विराड्विराजैवास्मा अन्नाद्यमव रुन्दे द्वात्रिंशतमनु ब्रूयात्प्रतिष्ठा
 द्वात्रिंशदखरानुष्टुगनुष्टुच्छन्दसाम्प्रतिष्ठा प्रतिष्ठित्यै
 षट्त्रिंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्य षट्त्रिंशदखरा बृहती
 बारहताः पशवो बृहत्यैवास्मै पशून् [59]

अव रुन्दे चतुश्चत्वारिंशतमनु ब्रूयादिन्द्रियकामस्य
 चतुश्चत्वारिंशदखरा त्रिष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुत्रिष्टुभैवास्मा
 इन्द्रियमव रुन्दे ऽष्टाचत्वारिंशतमनु ब्रूयात्पशुकामस्याष्टाचत्वा
 जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशून्व रुन्दे
 सर्वाणि छन्दांस्यनु ब्रूयाद्बृहयाजिनः सर्वाणि वा

ए॒तस्य॒ छन्दा॒स्य॒वरु॑न्द॒हानि॒ यो ब॑हु॒याज्य॒परि॑मित॒मनु॑
ब्रू॒याद॒परि॑मित॒स्याव॑रु॒द्धौ॥ [60]

वा आ॒र॒ण्याश्चा॒व रु॒न्धेऽथो॑ प॒शुभिः॑ सोऽ॒ब्रवी॑द्वि॒ष्ण्या॒र्ध्वन्न॑यं इ॒व ध्रु॒वा दे॒वाश्च॑त्वा॒रि॒शब्॑॥11॥

निर्वी॑त॒म्मनु॑ष्या॒णाम्प्रा॑ची॒नावी॑त॒म्पितृ॑णामुप॒वीतं॑ दे॒वाना॑मुप॒
व्य॑यते दे॒वल॒ख॒ष्ममे॒व तत्कु॑रुते तिष्ठ॒न्नन्वा॑ह तिष्ठन् ह्याश्रु॑तत॒रं
वद॑ति तिष्ठ॒न्नन्वा॑ह सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्या॒भिजि॑त्या॒ आसी॑नो
यज॑त्य॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति तिष्ठति॒ यत्क्रौ॑ञ्चम॒न्वाहा॑सुरं
तद्य॑न्म॒न्द्र॒म्मानु॑षं तद्यद॑न्तरा तथ्स॑दे॒वमन्त॑रानूच्य॑
सदे॒वत्वाय॑ वि॒द्वांसो॒ वै [61]

पुरा॑ हो॒ता॒रोऽभू॑वन्तस्मा॒द्विधृ॑ता॒ अध्वा॑नोऽभू॒वन्न
पन्थो॑नः॒ सम॑रु॒खन्नन्त॑र्वेद्य॒न्यः पादो॑ भव॑ति ब॒हिर्वेद्य॑न्यो-
ऽथान्वा॒हाध्व॑नां विधृत्यै प॒थाम॑स॒रोहा॑याथो भू॒तं चै॒व
भवि॑ष्य॒च्चाव॑ रु॒न्देऽथो॒ परि॑मितं चै॒वापरि॑मितं चाव॑ रु॒न्देऽथो॑
ग्रा॒म्याश्चै॒व प॒शूना॑र॒ण्याश्चा॒व रु॒न्देऽथो॑ [62]

दे॒वलो॒कं चै॒व म॑नु॒ष्यलो॒कं चा॒भि ज॑यति दे॒वा वै
सा॑मि॒धेनी॑र॒नूच्य॑ य॒ज्ञं ना॒न्वप॑श्यन्त्स प्र॒जाप॑तिस्तू॒ष्णीमा॑घा॒रमा॑घ
वै दे॒वा य॒ज्ञम॑न्वप॑श्यन् यत्तू॒ष्णीमा॑घा॒रमा॑घा॒रय॑ति

यज्ञस्यानुख्यात्या अथो सामिधेनीरेवाभ्यन्तत्तलूख्यो
भवति य एवं वेदाथो तर्पयत्येवैनास्तृप्यति प्रजयां पशुभिः
[63]

य एवं वेद यदेकयाघारयेदेकाम्प्रीणीयाद्यद्वाभ्यां
द्वे प्रीणीयाद्यत्तिसृभिरति तद्रेचयेन्मनसा घारयति
मनसा ह्यनाप्तमाप्यते तिर्यश्चमा घारयत्यच्छम्बद्वारद्वौक्क
मनश्चार्तीयेतामहं देवेभ्यो हव्यं वहामीति वागब्रवीदहं देवेभ्य
इति मनस्तौ प्रजापतिम्प्रश्नमैतां सौऽब्रवीत् [64]

प्रजापतिर्दृतीरेव त्वम्मनसोऽसि यद्धि मनसा ध्यायति
तद्वाचा वदतीति तत्खलु तुभ्यं न वाचा जुहवन्नित्यंब्रवीत्
तस्मान्मनसा प्रजापतये जुह्वति मन इव हि प्रजापतिः
प्रजापतेराप्त्यै परिधीन्सम्मार्ष्टि पुनात्येवैनात्रिर्मध्यमं त्रयो
वै प्राणाः प्राणानेवाभि जयति त्रिर्दक्षिणार्ध्यं त्रयः [65]

इमे लोका इमानेव लोकानभि जयति त्रिरुत्तरार्ध्यं त्रयो
वै देवयानाः पन्थानस्तानेवाभि जयति त्रिरुप वाजयति त्रयो
वै देवलोका देवलोकानेवाभि जयति द्वादश सम्पद्यन्ते द्वादश
मासाः संवत्सरः संवत्सरमेव प्रीणात्यथो संवत्सरमेवास्मा

उप॑ दधा॒ति सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्या आ॒घा॒र॒मा घा॑रयति
तिर॑ इ॒व [66]

वै सु॒व॒र्गो लो॒कः सु॒व॒र्गमे॒वास्मै॑ लो॒कम्प्र॑ रो॒यत्यृ॒जु॒मा
घा॑रयत्यृ॒जुरि॑व हि प्रा॒णः संत॑त॒मा घा॑रयति प्रा॒णाना॑म॒न्नाद्य॑स्य
संत॑त्या अथो र॒ख्यंसा॒मप॑हत्यै यं का॒मये॑त प्र॒मायु॑कः
स्या॒दिति॑ जि॒ह्वं तस्या॑ घा॑रयेत्प्रा॒णमे॒वास्मा॑ञ्जि॒ह्वं न॑यति
ता॒ज॒क्प्र मी॑यते शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यदा॑घा॒र आ॒त्मा ध्रु॒वा
[67]

आ॒घा॒र॒माघा॑र्य ध्रु॒वाः स॒म॒न॒त्तया॒त्मन्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः
प्रति॑ दधा॒त्यग्नि॑र्दे॒वानां॑ दू॒त आसी॑द्वै॒व्योऽसु॑राणा॒न्तौ
प्र॒जाप॑तिम्प्र॒श्नमे॒ताः स प्र॒जाप॑तिर्ब्रा॒ह्मण॑म॒ब्रवी॑दे॒तद्वि
ब्रू॒हीत्या॑ श्रा॒वये॒तीदं॑ दे॒वाः शृ॒णु॒तेति॑ वाव तद॑ब्रवी॒दग्नि॑र्दे॒वो
हो॒तेति॑ य ए॒व दे॒वानां॑ तम॑वृणी॒त ततो॑ दे॒वाः [68]

अ॒भ॒व॒न्परा॑सुरा यस्यै॒वं वि॒दुषः॑ प्र॒वर॑म्प्रवृण॒ते
भ॒व॒त्या॒त्मना॑ परा॑स्य भ्रातृ॒व्यो भ॒वति॑ यद्वा॒ह्मण॑श्चा॒ब्रा॒ह्मण॑श्च
प्र॒श्नमे॒याता॑म॒ब्रा॒ह्मणा॑याधि॒ ब्रू॒याद्यद्वा॒ह्मणा॑या॒ध्याहा॑त्मने॒ऽध्या॑ह
यद्वा॒ह्मण॑म्परा॒हा॒त्मन॑म्परा॒ह तस्मा॑द्वा॒ह्मणो॑ न प॒रोच्यः॑ ॥ [69]

य॒हीः सम॑ध्व॒राय॑ नो वरु॑ण॒ राज॑ः श्व॒तुश्च॑त्वारि॒शच्च॑॥12॥

आयु॑ष्ट आयु॑र्दा अ॒ग्र आ प्या॑यस्व॒ सं तेऽव॑ं ते हे॒डु
उदु॑त्त॒मम्प्र॑ णो॑ दे॒व्या नो॑ दि॒वोऽग्रा॑विष्णू॒ अग्रा॑विष्णू॒ इमं॑ मे
वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ या॒म्युदु॑ त्यं चि॒त्रम्। अ॒पां नपा॑दा ह्य॒स्थादु॑प॒स्थं
जि॒ह्माना॑मू॒र्ध्वो वि॒द्युतं॑ वसा॑नः। तस्य॒ ज्येष्ठ॑म्महि॒मानं॑
वह॑न्ती॒र्हरि॑ण्यव॒र्णाः परि॑ यन्ति य॒हीः। सम् [70]

अ॒न्या यन्त्यु॑प॒ यन्त्य॒न्याः संमा॑नमूर्॒खं न॒द्यः पृ॑णन्ति।
तमू॒ शुचि॑ः शुच॑यो दी॒दिवा॑ संम॒पां नपा॑त्म्परि॑ तस्थु॒रापः॑।
तम॒स्मेरा॑ युव॒तयो॑ युवा॑नम्मर्म॒ज्यमा॑नाः परि॑ यन्त्यापः॑।
स शु॒क्रेण॑ शि॒क्कना॑ रेव॒दग्नि॑र्दी॒दाया॑नि॒ध्मो घृ॑तनि॒र्णिग॑प्सु।
इन्द्रा॑वरु॒णयो॑र॒हः स॒म्राजो॑र॒व आ वृ॑णे। ता नो॑ मृ॒डात॑
ई॒दृशौ॑। इन्द्रा॑वरुणा युवम॑ध्व॒राय॑ नः [71]

वि॒शे जना॑य॒ महि॑ शर्म॒ यच्छ॑तम्। दी॒र्घप्र॑यज्युमति॒ यो
व॑नु॒ष्यति॑ व॒यं ज॑येम॒ पृत॑नासु दू॒ढ्यः। आ नो॑ मि॒त्रावरु॑णा
प्र बा॒हवा॑। त्वं नो॑ अ॒ग्रे वरु॑णस्य वि॒द्वान्दे॒वस्य॑ हे॒डोऽव॑
यासि॑सी॒ष्ठाः। यजि॑ष्ठो वहि॑तमः शोशु॑चानो॒ विश्वा॑ द्वे॒षासि॑
प्र मु॑मु॒ग्ध्य॒स्मत्। स त्वं नो॑ अ॒ग्रेऽव॒मो भ॑वोती॒ नेदि॑ष्ठो अ॒स्या

उषसो व्युष्टौ। अव यख्ख नो वरुणम् [72]

रराणो वीहि मृडीकः सुहवो न एधि। प्रप्रायमग्निर्भरतस्य
शृण्वे वि यथ्सूर्यो न रोचते बृहद्वाः। अभि यः पूरुम्पृतनासु
तस्थौ दीदाय दैव्यो अतिथिः शिवो नः। प्र ते यखि प्र
त इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु। धन्वन्निव प्रपा
असि त्वमग्न इयख्खवे पूरवे प्रत्न राजन्। [73]

वि पाजसा वि ज्योतिषा। स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योष
यातुधान्यः। उरुख्येषु दीद्यत्। तः सुप्रतीकः सुदृशः
स्वश्चमविद्वांसो विदुष्टरः सपेम। स यख्खद्विश्वा वयुनानि
विद्वान्प्र हव्यमग्निर्मृतेषु वोचत्। अहोमुचे विवेष यन्मा वि
न इन्द्रेन्द्र ख्यत्रमिन्द्रियाणि शतक्रतोऽनु ते दायि॥ [74]

॥ हरिः ओम्॥ तैत्तिरीयसंहिता द्वितीयकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

स्मिधश्चखुषी प्रजापतिराज्यन्देवस्य स्मग्मन्ब्रह्मवादिनोऽद्विग्नेऽस्यो मनुः पृथिव्याः पशवोऽग्नीधे देवा वै यज्ञस्यं
युख्वोशन्तस्त्वा द्वादश॥12॥ स्मिधो याज्या तस्मान्नाभागः हि तमन्वित्याह प्रजा वा आहेत्याह युख्वा हि संसृतिः॥70॥
स्मिधस्सोमनुसे स्याम॥ हरिः ओम्॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे षष्ठमः प्रश्नः॥

यजति यज्ञमेवावरुन्धे तनूनपातय्यजति प्रयजानामेवबैद प्र रख्योभ्यः साधारणम्यञ्चित्रिशब्द॥1॥

स॒मिधो॑ यजति वस॒न्तमे॒वर्तूनाम॑व॒ रुन्धे॒ तनून॑पातं यजति
 ग्री॒ष्ममे॒वाव॑ रुन्धे इ॒डो य॑जति व॒र्षा ए॒वाव॑ रुन्धे ब॒र्हिर्य॑जति
 श॒रद॑मे॒वाव॑ रुन्धे स्वाहाका॒रं य॑जति हेम॒न्तमे॒वाव॑ रुन्धे
 तस्मा॒त्स्वाहा॑कृता हेम॒न्पश॑वोऽव॒ सीद॑न्ति स॒मिधो॑ यजत्युषसं
 ए॒व दे॒वता॑नाम॑व॒ रुन्धे॒ तनून॑पातं यजति य॒ज्ञमे॒वाव॑ रुन्धे [1]

इ॒डो य॑जति प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे ब॒र्हिर्य॑जति प्र॒जामे॒वाव॑
 रुन्धे स॒मान॑यत उप॒भृत॑स्तेजो वा आ॒ज्यम्प्र॑जा ब॒र्हिः
 प्र॒जास्वे॒व तेजो॑ दधाति स्वाहाका॒रं य॑जति वाच॑मे॒वाव॑ रुन्धे
 दश॑ सम्प॑द्यन्ते दशा॑ख्यरा वि॒राड्वि॒राजै॑वान्नाद्यम॑व॒ रुन्धे
 स॒मिधो॑ यजत्य॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति तिष्ठति॒ तनून॑पातं यजति
 [2]

य॒ज्ञ ए॒वान्तरि॑ख्ये प्र॑ति तिष्ठती॒डो य॑जति प॒शुष्वे॒व
 प्र॑ति तिष्ठति ब॒र्हिर्य॑जति य ए॒व दे॒व्यानाः॑ पन्था॑नस्तेष्वे॒व
 प्र॑ति तिष्ठति स्वाहाका॒रं य॑जति सु॒वर्ग ए॒व लो॒के प्र॑ति

तिष्ठत्येतावन्तो वै देवलोकास्तेष्वेव यथापूर्वम्प्रति तिष्ठति
देवासुरा एषु लोकेष्वस्पर्धन्त ते देवाः प्रयाजैरेभ्यो
लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त तत्प्रयाजानाम् [3]

प्रयाजत्वय्यस्यैवं विदुषः प्रयाजा इज्यन्ते प्रैभ्यो
लोकेभ्यो भ्रातृव्यानुदतेऽभिक्रामं जुहोत्यभिजित्यै यो वै
प्रयाजानाम्मिथुनं वेद प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते समिधो
बह्नीरिव यजति तनूनपातमेकमिव मिथुनं तदिडो बह्नीरिव
यजति बर्हिरेकमिव मिथुनं तदेतद्वै प्रयाजानाम्मिथुनम्
य एवं वेद प्र [4]

प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते देवानां वा अनिष्टा देवता
आसन्नथासुरा यज्ञमजिघांसन्ते देवा गायत्रीं व्यौहन्
पश्चात्खराणि प्राचीनानि त्रीणि प्रतीचीनानि ततो वर्म
यज्ञायाभवद्वर्म यजमानाय यत्प्रयाजानूयाजा इज्यन्ते
वर्मैव तद्यज्ञाय क्रियते वर्म यजमानाय भ्रातृव्याभिभूत्यै
तस्माद्वरूथम्पुरस्ताद्वर्षीयः पश्चाद्धर्षीयो देवा वै पुरा
रख्वाभ्यः [5]

इति स्वाहाकारेण प्रयाजेषु यज्ञः सः स्थाप्यमपश्यन्तः

स्वा॑हाका॒रेण॑ प्रया॒जेषु॑ सम॑स्थापय॒न्वि वा ए॒तद्य॑ज्ञं छि॒न्दन्ति॑
 यत्स्वा॑हाका॒रेण॑ प्रया॒जेषु॑ स॒स्थाप॑यन्ति प्रया॒जानि॒ष्ट्वा
 ह॒वीऽप्य॑भि घा॒रय॑ति य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्या अथो॑ ह॒विरे॒वाक॑रथो॑
 यथा॑पूर्वमु॒पैति॑ पि॒ता वै प्र॑याजाः प्र॒जानू॑या॒जा यत्प्र॑या॒जानि॒ष्ट्वा
 ह॒वीऽप्य॑भिघा॒रय॑ति पि॒तैव॑ तत्पु॒त्रेण॑ साधा॑रणम् [6]

कुरु॑ते तस्मा॑दाहु॒र्यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ न क॑था पु॒त्रस्य॑
 के॒वलं॑ क॒था साधा॑रणम्पि॒तुरित्य॑स्क॒न्नमे॒व तद्य॑त्प्रया॒जेष्विष्टे॑षु
 स्क॒न्दति॑ गा॒यत्र्यै॒व तेन॑ गर्भं॑ धत्ते॒ सा प्र॒जाम्प॒शून् यज॑मानाय॒
 प्र ज॑नयति॥ [7]

देवता॑नाङ्करोत्युपरि॑ष्टाङ्ग॒स्माऽऽज्य॑भागौ प्रति॑ श॒क्रोत्ये॒व द्वे च॑॥2॥

च॒र॒षु॒षी॒ वा ए॒ते य॒ज्ञस्य॑ यदाज्य॑भागौ॒ यदाज्य॑भागौ
 यज॑ति च॒र॒षु॒षी ए॒व तद्य॑ज्ञस्य॒ प्रति॑ दधाति॒ पूर्वा॒र्धे जु॑होति॒
 तस्मा॑त्पूर्वा॒र्धे च॒र॒षु॒षी प्र॒बाहु॑ग्जुहोति॒ तस्मा॑त्प्र॒बाहु॑क्र॒र॒षु॒षी
 दे॒वलो॒कं वा अ॒ग्निना॑ यज॑मा॒नोऽनु॑ पश्यति॒ पितृ॑लो॒कं
 सोमे॑नोत्तरा॒र्धेऽग्नये॑ जुहोति॒ द॒रि॒ष्विणा॒र्धे सोमा॑यै॒वमि॑व॒ हीमौ॑
 लो॒काव॒नयो॑र्लो॒कयो॒रनु॑ख्यात्यै॒ राजा॑नौ॒ वा ए॒तौ दे॒वता॑नाम्
 [8]

यदग्नीषोमावन्तरा देवता इज्येते देवतानां विधृत्यै
 तस्माद्राज्ञा मनुष्या विधृता ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं तद्यज्ञे
 यजमानः कुरुते येनान्यतोदतश्च पशून्दाधारोभयतोदतश्चेत्यृचम-
 जुषाणेन यजति तेनान्यतोदतो दाधारर्चमनूच्य हविष ऋचा
 यजति तेनोभयतोदतो दाधार मूर्धन्वती पुरोनुवाक्या भवति
 मूर्धानमेवैनं समानानां करोति [9]

नियुत्वत्या यजति भ्रातृव्यस्यैव पशून्नि युवते केशिनं
 ह दार्यं केशी सात्यकामिरुवाच सप्तपदां ते शक्करीं
 श्वो यज्ञे प्रयोक्तासे यस्यै वीर्येण प्र जातान्भ्रातृव्यान्नुदते
 प्रति जनिष्यमाणान् यस्यै वीर्येणोभयोर्लोकयोज्योतिर्धत्ते
 यस्यै वीर्येण पूर्वार्धेनान्द्वान्भुनक्ति जघनार्धेन धेनुरिति
 पुरस्ताल्लख्मा पुरोनुवाक्या भवति जातानेव भ्रातृव्यान्प्र
 णुदत उपरिष्टाल्लख्मा [10]

याज्या जनिष्यमाणानेव प्रति नुदते पुरस्ताल्लख्मा
 पुरोनुवाक्या भवत्यस्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्त उपरिष्टाल्लख्मा
 याज्यामुष्मिन्नेव लोके ज्योतिर्धत्ते ज्योतिष्मन्तावस्मा इमौ
 लोकौ भवतो य एवं वेद पुरस्ताल्लख्मा पुरोनुवाक्या

भवति तस्मात्पूर्वर्धेनानुद्धान्मुनक्त्युपरिष्टाल्लख्मा याज्या
तस्माञ्जघनार्धेन धेनुर्य एवं वेद भुङ्क्ते एनमेतौ वज्र आज्यं
वज्र आज्यभागौ [11]

वज्रो वषट्कारस्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय
प्र हरत्यच्छम्बट्कारमपगूर्य वषट्करोति स्तृत्यै गायत्री
पुरोनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्या ब्रह्मन्नेव ख्यत्रमन्वारम्भयति
तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद
प्रैवैनम्पुरोनुवाक्यायाह प्र णयति याज्यया गमयति
वषट्कारेणैवैनम्पुरोनुवाक्याया दत्ते प्र यच्छति याज्यया प्रति
[12]

वषट्कारेण स्थापयति त्रिपदा पुरोनुवाक्या भवति त्रयं
इमे लोका एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति चतुष्पदा याज्या
चतुष्पद एव पशूनव रुद्धे द्व्यख्यरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः
पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति गायत्री पुरोनुवाक्या भवति
त्रिष्टुग्याज्यैषा वै सप्तपदा शक्करी यद्वा एतया देवा
अशिख्यन्तदशक्रुवन् य एवं वेद शक्रोत्येव यच्छिख्यति॥
[13]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्स आत्मन्नाज्यमधत्त
 तं देवा अंब्रुवन्नेष वाव यज्ञो यदाज्यमप्येव नोत्रास्त्विति
 सोऽब्रवीद्यजान् व आज्यभागवुपं स्तृणानभि घारयानिति
 तस्माद्यजन्त्याज्यभागवुपं स्तृणन्त्यभि घारयन्ति
 ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्यातयामान्यन्यानि
 हवींष्ययातयाममाज्यमिति प्राजापत्यम् [14]

इति ब्रूयादयातयामा हि देवानाम्प्रजापतिरिति
 छन्दांसि देवेभ्योऽपाक्रामन्न वोऽभागानि हव्यं वरुष्याम
 इति तेभ्य एतच्चतुरवत्तमधारयन्पुरोनुवाक्यायै याज्यायै
 देवतायै वषट्काराय यच्चतुरवत्तं जुहोति छन्दांस्येव
 तत्प्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो हव्यं वहन्त्यङ्गिरसो वा
 इत उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन्तदृषयो यज्ञवास्त्वभ्यवायन्ते
 [15]

अपश्यन्पुरोडाशं कूर्मम्भूतं सर्पन्तं तमंब्रुवन्निन्द्राय
 धियस्व बृहस्पतये धियस्व विश्वेभ्यो देवेभ्यो धियस्वेति
 स नाधियत् तमंब्रुवन्नग्नये धियस्वेति सोऽग्नयेऽधियत्
 यदाग्नयोऽष्टाकंपालोऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां चाच्युतो
 भवति सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै तमंब्रुवन्कथाहास्था

इत्यनुपाक्तोऽभूवमित्यब्रवीद्यथाख्योऽनुपाक्तः [16]

अवाच्छत्येवमवारमित्युपरिष्ठादभ्यज्याधस्तादुपानक्ति
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै सर्वाणि कपालान्यभि
प्रथयति तावतः पुरोडाशानमुष्मिल्लौकैऽभि जयति यो
विदग्धः स नैर्ऋतो योऽशृतः स रौद्रो यः शृतः स
सदेवस्तस्मादविदहता शृतंकृत्यः सदेवत्वाय भस्मनाभि
वासयति तस्मान्मासेनास्थिं छुन्नं वेदेनाभि वासयति
तस्मात् [17]

केशैः शिरश्छुन्नं प्रच्युतं वा एतदस्माल्लोकादगतं
देवलोकं यच्छृतं हविरनभिधारितमभिधार्योद्वासयति
देवत्रैवेनद्रमयति यद्येकं कपालं नश्येदेको मासः
संवत्सरस्यानवेतः स्यादथ यजमानः प्र मीयेत यद्वे नश्येतां
द्वौ मासौ संवत्सरस्यानवेतौ स्यातामथ यजमानः प्र मीयेत
संख्यायोद्वासयति यजमानस्य [18]

गोपीथाय यदि नश्येदाश्विनं द्विकपालं निर्वपेद्वावापृथिव्यमेव
वै देवानामभिषजौ ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति
द्यावापृथिव्यं एकंकपालो भवत्यनयोर्वा एतन्नश्यति

यन्नश्यत्यनयोरेवैनद्विन्दति प्रतिष्ठित्यै॥ [19]

भुजति प्रजापतिनेव वै त्रयस्त्रिंशच्च॥4॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्फ्यमा दत्ते प्रसूत्या
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्
पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै शतभृष्टिरसि वानस्पत्यो
द्विषतो वध इत्याह वज्रमेव तथ्सः श्यति भ्रातृव्याय
प्रहरिष्यन्थस्तम्बयजुर्हरत्येतावती वै पृथिवी यावती
वेदिस्तस्या एतावत एव भ्रातृव्यं निर्भजति [20]

तस्मान्नाभागं निर्भजन्ति त्रिर्हरति त्रय इमे लोका एभ्य
एवैनं लोकेभ्यो निर्भजति तूष्णीं चतुर्थः हरत्यपरिमितादेवैनं
निर्भजत्युद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं तदप हन्त्युद्धन्ति
तस्मादोषधयः परा भवन्ति मूलं छिनत्ति भ्रातृव्यस्यैव मूलं
छिनत्ति पितृदेवत्यातिखातेयतीं खनति प्रजापतिना [21]

यज्ञमुखेन सम्मितामा प्रतिष्ठायै खनति यजमानमेव
प्रतिष्ठां गमयति दखिणतो वर्षीयसीं करोति
देवयजनस्यैव रूपमकः पुरीषवतीं करोति प्रजा वै पशवः
पुरीषम्प्रजयैवैनम्पशुभिः पुरीषवन्तं करोत्युत्तरम्परिग्राहम्परि

गृह्णात्येतावन्ती वै पृथिवी यावन्ती वेदिस्तस्या एतावन्त एव
 भ्रातृव्यं निर्भज्यात्मन उत्तरम्परिग्राहम्परि गृह्णाति क्रूरमिव
 वै [22]

एतत्करोति यद्वेदिं करोति धा असि स्वधा असीति
 योयुष्यते शान्त्यै प्रोख्णीरा सादयत्यापो वै रख्णीघ्नी
 रख्यसामपंहत्यै स्फ्यस्य वर्त्मन्सादयति यज्ञस्य संतत्यै यं
 द्विष्यात्तं ध्यायेच्छुचैवैनमर्पयति॥ [23]

आसाद्य प्रान्तिदृशन् करोति हरति वियुयाद्यजमानमेवाग्निरिति सुप्तदश च॥5॥

ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्विर्हवींषि प्रोख्णीः केनाप इति
 ब्रह्मणेति ब्रूयाद्विर्ह्वैव हवींषि प्रोख्यति ब्रह्मणाप
 इध्माबर्हिः प्रोख्यति मेध्यमेवैनत्करोति वेदिम्प्रोख्यत्यृक्षा
 वा एषाऽलोमकाऽमेध्या यद्वेदिर्मेध्यामेवैना करोति दिवे
 त्वान्तरिख्याय त्वा पृथिव्यै त्वेति बर्हिरासाद्य प्र [24]

उख्यत्येभ्य एवैनल्लोकेभ्यः प्रोख्यति क्रूरमिव वा
 एतत्करोति यत्खनन्त्यपो नि नयति शान्त्यै पुरस्तात्प्रस्तरं
 गृह्णाति मुख्यमेवैनं करोतीयन्तं गृह्णाति प्रजापतिना
 यज्ञमुखेन सम्मितम्बर्हिः स्तृणाति प्रजा वै बर्हिः पृथिवी

वेदिः प्रजा एव पृथिव्याम्प्रति स्थापयत्यनन्तिदृश्रः स्तृणाति
प्रजयैवैनम्पशुभिरनन्तिदृश्रं करोति [25]

उत्तरम्बर्हिषः प्रस्तरः सादयति प्रजा वै बर्हिर्यजमानः
प्रस्तरो यजमानमेवायजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानोऽयं
व्यावृत्त्या अनक्ति हविष्कृतमेवैनः सुवर्गं लोकं गमयति
त्रेधानक्ति त्रयं इमे लोका एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति
न प्रति शृणाति यत्प्रतिशृणीयादनूर्ध्वम्भावुकं यजमानस्य
स्यादुपरीव प्र हरति [26]

उपरीव हि सुवर्गो लोको नि यच्छति वृष्टिमेवास्मै नि
यच्छति नात्यग्रम्प्र हरेद्यदत्यग्रम्प्रहरेदत्यासारिण्यध्वर्यो-
र्नाशुका स्यान्न पुरस्तात्प्रत्यस्येद्यत्पुरस्तात्प्रत्यस्येत्सुवर्गाल्लोका
नुदेत्प्राञ्चम्प्र हरति यजमानमेव सुवर्गं लोकं गमयति न
विष्वञ्चं वि युयाद्यद्विष्वञ्चं वियुयात् [27]

स्यस्य जायेतोर्ध्वमुद्यौत्यूर्ध्वमिव हि पुंसः पुमानेवास्य
जायते यथ्स्फ्येन वोपवेषेण वा योयुष्येत स्तृतिरेवास्य सा
हस्तेन योयुष्यते यजमानस्य गोपीथाय ब्रह्मवादिनो वदन्ति
किं यज्ञस्य यजमान इति प्रस्तर इति तस्य कं सुवर्गो

लो॒क इत्या॑हव॒नीय॒ इति॑ ब्रूया॒द्यत्प्र॑स्त॒रमा॑हव॒नीये॑ प्र॒हर॑ति॒
यज॑मानमेव [28]

सुव॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॒ वि वा ए॒तद्यज॑मानो लि॒शते॒
यत्प्र॑स्त॒रं यो॑यु॒प्यन्ते॑ ब॒र्हिर॑नु प्र॒हर॑ति॒ शान्त्या॑ अ॒नार॑म्भ॒ण
इ॒व वा ए॒तर्ह्य॑ध्व॒र्युः स ई॑श्व॒रो वै॒प॒नो भ॑वि॒तोर्ध्रु॑वासी॒तीमा॑म॒भि
मृ॑शती॒यं वै ध्रु॑वाऽस्यामे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति॒ न वै॒प॒नो
भ॑व॒त्यगा॑(३)न॑ग्री॒दित्या॑ह यद्वृ॒याद॑ग॒न्त्रि॒रित्य॑ग्राव॒ग्निं
ग॑मये॒न्निर्य॑ज॒मान॑ सुव॒र्गालो॒काद्भ॑जे॒दग॒न्नित्ये॒व ब्रू॑या॒द्यज॑मानमे॒व
सुव॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॥ [29]

श॒प्तस्पर्श॑यति॒ भू॒ताना॑म॒ग्निं रु॒द्रस्य॑ स॒प्तत्रि॑ंशच्च॥6॥

अ॒ग्नेस्त्रयो॒ ज्याया॑ः सो॒ भ्रा॑तर॒ आस॑न्ते दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं वह॑न्तः
प्रा॒मी॒यन्त॒ सोऽ॒ग्निर॑बि॒भेदि॑त्थं वा॒व स्य॑ आ॒र्तिमा॑रि॒ष्यती॑ति॒
स नि॒ला॒यत॒ सोऽपः॑ प्रा॒वि॒श॒त्तं दे॒वताः॑ प्रैष॑मैच्छ॒न्तम्म॑थ्स्यः
प्रा॒ब्र॒वी॒त्तम॑श॒पद्धि॑याधि॒या त्वा॑ व॒ध्यासु॑र्यो मा॒ प्रावो॑च॒ इति॑
तस्मा॑न्म॒थ्स्यं धि॒याधि॑या॒ घ्नन्ति॑ श॒प्तः [30]

हि तम॑न्व॒विन्द॑न्तम॒ब्रुव॑न्नुप॒ न आ॒ वर्त॑स्व ह॒व्यं
नो व॒हेति॒ सोऽ॒ब्रवी॑द्वरं॒ वृ॒णै यदे॒व गृ॑ही॒तस्या॑हु॒तस्य॑

बहिःपरिधिं स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणाम्भागधेयमसदिति
 तस्माद्यद्रूहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधिं स्कन्दति तेषां
 तद्भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति परिधीन्परि दधाति
 ररुषसामपहत्यै सः स्पर्शयति [31]

ररुषसामनन्ववचाराय न पुरस्तात्परि दधात्यादित्यो
 ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्ररुषाः स्यपहत्यूर्ध्वं समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव
 ररुषाः स्यप हन्ति यजुषान्यां तूष्णीमन्यामिथुनत्वाय द्वे
 आ दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो वदन्ति
 स त्वै यजेत यो यज्ञस्यार्त्या वसीयान्थस्यादिति भूपतये
 स्वाहा भुवनपतये स्वाहा भूतानाम् [32]

पतये स्वाहेति स्कन्नमनु मन्त्रयेत यज्ञस्यैव तदार्त्या
 यजमानो वसीयान्भवति भूयसीर्हि देवताः प्रीणाति जामि
 वा एतद्यज्ञस्य क्रियते यदन्वश्चौ पुरोडाशावुपाः शुयाजमन्तरा
 यजत्यजामित्वायाथौ मिथुनत्वायाग्निर्मुष्मिल्लोक
 आसीद्यमोऽस्मिन्ते देवा अब्रुवन्नेतेमौ वि पर्यहामेत्यन्नाद्येन
 देवा अग्निम् [33]

उपामन्त्रयन्त राज्येन पितरो यमं तस्मादग्निर्देवानामन्नादो

य॒मः पि॑तृणां॑ राजा॒ य ए॒वं वेद॒ प्र रा॒ज्यम॒न्नाद्य॑माप्नोति॒
 तस्मा॑ ए॒तद्भाग॑धेय॒म्प्राय॑च्छन् यद॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ऽव॒द्यन्ति॒
 यद॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ऽव॒द्यति॑ भा॒गधेये॑नैव तद्बु॒द्रं॑ स॒मर्ध॑यति
 स॒कृत्स॑कृद॒व द्यति॑ स॒कृदि॒व हि रु॒द्र उ॑त्तरा॒र्धाद॒व द्यत्ये॒षा
 वै रु॒द्रस्य॑ [34]

दिक्स्वा॒यामे॒व दि॒शि रु॒द्रं नि॒रव॑दयते॒ द्वि॒रभि॑ घा॒रय॑ति
 चतु॒रव॑त्तस्या॒स्यै प॒शवो॑ वै पूर्वा॒ आहु॑तय ए॒ष रु॒द्रो
 यद॒ग्निर्य॑त्पूर्वा॒ आहु॑ती॒रभि जु॑हुयाद्बु॒द्राय॑ प॒शूना॑पि
 दध्या॑दप॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यादति॒हाय॑ पूर्वा॒ आहु॑तीर्जुहोति
 प॒शूनां॑ गो॒पी॒थाय॑॥ [35]

आहु धेनु॒रेता॑र्धैर्धानि॒त्याहु॑ धाम॒नुप॑हृतश्चतु॒र्भिः॑ श॒च ॥ 7 ॥

मनुः॑ पृथि॒व्या य॒ज्ञिय॑मैच्छ॒त्स घृ॑तं निषि॑क्तमविन्द॒त्सोऽब्र॑वीत्
 य॒ज्ञेऽपि॑ कर्तो॒रिति॑ ताव॑ब्रूता॒मि॒त्रावरु॑णौ गो॒रेवा॒वमी॑श्वरौ
 कर्तोः॑ स्व॒ इति॑ तौ ततो॒ गां॑ स॒मैर॑यतां॒ सा यत्र॑यत्र
 न्यक्रा॑म॒त्ततो॑ घृ॒तम॑पीड्यत॒ तस्मा॑द्धृ॒तप॑द्युच्यते॒ तद॑स्यै
 जन्मो॑प॒हृतं॑ रथ॒न्तरं॑ स॒ह पृथि॑व्येत्याह [36]

इ॒यं वै र॑थ॒न्तर॑मि॒मामे॒व स॒हान्ना॑द्ये॒नोप॑ ह्वयत॒ उप॑हृतं

वामदेव्यं स॒हान्तरि॑खे॒णेत्या॑ह प॒शवो॑ वै वा॒मदे॒व्यम्प॒शूने॒व
स॒हान्तरि॑खे॒णोप॑ ह॒यत॒ उप॑हूतम्बृ॒हत्स॒ह दि॒वेत्या॑हैरं वै
बृ॒हदि॒रामे॒व स॒ह दि॒वोप॑ ह॒यत॒ उप॑हूतास्स॒प्त हो॒त्रा इत्या॑ह
हो॒त्रा ए॒वोप॑ ह॒यत॒ उप॑हूता धे॒नुः [37]

स॒हर्ष॑भेत्या॑ह मिथु॒नमे॒वोप॑ ह॒यत॒ उप॑हूतो भ॒र्खः
स॒खेत्या॑ह सोम॒पी॒थमे॒वोप॑ ह॒यत॒ उप॑हूतां (4) हो
इत्या॑हात्मा॒नमे॒वोप॑ ह॒यत॒ आ॒त्मा ह्यु॑प॒हूता॒नां वसि॑ष्ठ
इडा॒मुप॑ ह॒यते प॒शवो॑ वा इडा॒ प॒शूने॒वोप॑ ह॒यते च॒तुरु॑प॒
ह॒यते च॒तु॑ष्पादो हि प॒शवो॑ मा॒नवी॑त्या॑ह म॒नुर॒ह्येता॑म् [38]

अ॒ग्रेऽप॑श्यद्धृ॒तप॒दीत्या॑ह यदे॒वास्यै॑ प॒दाद्धृ॒तम॒पी॒ड्यत॑
तस्मा॑दे॒वमा॑ह मै॒त्रावरु॑णीत्या॑ह मि॒त्रावरु॑णौ ह्ये॒नां
स॒मैर॑यता॒म्ब्रह्म॑ दे॒वकृ॑त॒मुप॑हूत॒मित्या॑ह ब्रह्मै॒वोप॑ ह॒यते दै॒व्या
अ॒ध्वर्य॑व॒ उप॑हूता॒ उप॑हूता म॒नुष्या॑ इत्या॑ह दे॒वम॒नुष्या॑ने॒वोप॑
ह॒यते य इ॒मं य॒ज्ञम॒वा॒न् ये य॒ज्ञप॑तिं॒ वर्धा॑नित्या॑ह [39]

य॒ज्ञाय॑ चै॒व य॒ज॑मा॒नाय॑ चा॒शिष॑मा शा॒स्त॒ उप॑हूते
द्या॒वापृ॑थि॒वी इत्या॑ह द्या॒वापृ॑थि॒वी ए॒वोप॑ ह॒यते पू॒र्वजे॑
ऋ॒ताव॑री॒ इत्या॑ह पू॒र्वजे॑ ह्ये॒ते ऋ॒ताव॑री दे॒वी दे॒वपु॑त्रे

इत्याह देवी ह्येते देवपुत्रे उपहृतोऽयं यजमान इत्याह
यजमानमेवोप ह्वयत उत्तरस्यां देवयज्यायामुपहृतो भूयसि
हविष्करणे उपहृतो दिव्ये धामन्नुपहृतः [40]

इत्याह प्रजा वा उत्तरा देवयज्या पशवो भूयो
हविष्करणं सुवर्गो लोको दिव्यं धामेदमसीदमसीत्येव
यज्ञस्य प्रियं धामोप ह्वयते विश्वमस्य प्रियमुपहृतमित्याहाच्छम्ब
ह्वयते॥ [41]

प्राश्रयाद्धोता यज्ञत्रिरहन्तश्चख्युरास्यङ्किञ्चन हिनस्ति सौविभेच्चतुश्चत्वारिंशच्च॥४॥

पशवो वा इडां स्वयमा दत्ते काममेवात्मनां पशूनामा
दत्ते न ह्यन्यः कामम्पशूनाम्प्रयच्छति वाचस्पतये त्वा
हुतम्प्राश्रमीत्याह वाचमेव भागधेयेन प्रीणाति सदसस्पतये
त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह स्वगाकृत्यै चतुरवत्तम्भवति हविर्वै
चतुरवत्तम्पशवश्चतुरवत्तय्यद्धोता प्राश्रयाद्धोता [42]

आर्तिमार्च्छेद्यदग्नौ जुहुयाद्रुद्राय पशूनपि दध्यादपशुर्यजमान
स्याद्वाचस्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह परोख्यमेवैनञ्जुहोति
सदसस्पतये त्वा हुतम्प्राश्रमीत्याह स्वगाकृत्यै प्राश्रन्ति
तीर्थ एव प्राश्रन्ति दखिषणां ददाति तीर्थ एव दखिषणां

ददाति वि वा एतद्यज्ञम् [43]

छिन्दन्ति यन्मध्यतः प्राश्नन्त्यद्विर्माजयन्त आपो
वै सर्वा देवता देवताभिरेव यज्ञः सं तन्वन्ति देवा
वै यज्ञाद्बुधमन्तरायन्त्स यज्ञमविध्यन्त देवा अभि
समंगच्छन्त कल्पतां न इदमिति तैऽब्रुवन्त्स्विष्टं वै न
इदमविष्यति यदिमं राधयिष्याम इति तत्स्विष्टकृतः
स्विष्टकृत्वन्तस्याविद्धं निः [44]

अकृन्तन् यवेन सम्मितं तस्माद्यवमात्रमव द्येद्यज्यायोऽवद्येद्रे
यदुप च स्तृणीयादभि च घारयेदुभयतः सः श्वायि
कुर्यादवदायाभि घारयति द्विः सम्पद्यते द्विपाद्यजमानः
प्रतिष्ठित्यै यत्तिरश्चीनमतिहरेदनमिविद्धं यज्ञस्याभि
विध्येदग्रेण परि हरति तीर्थेनैव परि हरति तत्पूष्णे
पर्यहरन्तत् [45]

पूषा प्राश्य दतोऽरुणत्तस्मात्पूषा प्रपिष्टभागोऽदन्तको हि
तं देवा अब्रुवन्वि वा अयमार्ध्यप्राशित्रियो वा अयमभूदिति
तद्बृहस्पतये पर्यहरन्त्सोऽबिभेद्बृहस्पतिरित्थं वाव स्य
आर्तिमारिष्यतीति स एतम्मन्त्रमपश्यत्सूर्यस्य त्वा चखुषा

प्रति पश्यामीत्यब्रवीन्न हि सूर्यस्य चख्युः [46]

किं च न हिनस्ति सोऽबिभेत्प्रतिगृह्णन्तम्मा हिः सिष्यतीति
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णो
 हस्ताभ्याम्प्रति गृह्णामीत्यब्रवीत्सवितृप्रसूत एवैनद्ब्रह्मणा
 देवताभिः प्रत्यगृह्णात्सोऽबिभेत्प्राश्रन्तम्मा हिः सिष्यतीत्यग्रेस्त्वा
 प्राश्रामीत्यब्रवीन्न ह्यग्रेरास्यं किं च न हिनस्ति सोऽबिभेत्
 [47]

प्राशितम्मा हिः सिष्यतीति ब्राह्मणस्योदरेणेत्यब्रवीन्न
 हि ब्राह्मणस्योदरं किं च न हिनस्ति बृहस्पतेर्ब्रह्मणेति
 स हि ब्रह्मिष्ठोऽप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति यः
 प्राशित्रम्प्राश्रात्यद्विर्मार्जयित्वा प्राणान्धसम्मृशतेऽमृतं वै
 प्राणा अमृतमापः प्राणानेव यथास्थानमुप ह्वयते॥ [48]

श्रितस्ते प्र त्रिष्टुभमेतद्वावापृथिवी या अयाख्यम प्राणानेव षट्त्वारिंशच्च॥९॥

अग्नीध आ दधात्यग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति समिधमा
 दधात्युत्तरासामाहुतीनाम्प्रतिष्ठित्या अथो समिद्वत्येव
 जुहोति परिधीन्धसम्मार्ष्टि पुनात्येवैनान्धसकृत्सकृत्सम्मार्ष्टि
 पराडिव ह्येतर्हि यज्ञश्चतुः सम्पद्यते चतुष्पादः पशवः

प॒शूने॒वाव॑ रु॒द्धे ब्र॒ह्म॒न्म॒ स्था॑स्या॒म॒ इत्या॒हात्र॒ वा ए॒तर्हि॑
य॒ज्ञः श्रि॒तः [49]

यत्र॑ ब्र॒ह्मा यत्रै॒व य॒ज्ञः श्रि॒तस्त॑त॒ ए॒वैन॒मा र॑भते॒ यद्ध॑स्तेन
प्र॒मीवे॑द्वैप॒नः स्या॒द्यच्छी॒र्ष्णा शी॑र्ष॒क्तिमा॒न्स्या॒द्यत्तू॒ष्णीमा॑सी॒तासं॑
य॒ज्ञः स्या॒त्प्र ति॒ष्ठेत्ये॒व ब्रू॑याद्वा॒चि वै य॒ज्ञः श्रि॒तो यत्रै॒व य॒ज्ञः
श्रि॒तस्त॑त॒ ए॒वैन॒ः सम्प्र॑ य॒च्छति॒ देव॑ स॒वित॑रे॒तत्ते प्र॑ [50]

आ॒हेत्या॑ह॒ प्रसू॑त्यै॒ बृह॑स्पति॒र्ब्रह्मे॑त्या॒ह॒ स हि ब्र॒ह्मि॑ष्ठः
स य॒ज्ञम्पा॑हि॒ स य॒ज्ञप॑तिम्पा॒हि॒ स मा॒म्पाही॑त्या॒ह॒ य॒ज्ञाय॑
यज॑मा॒नाया॒त्मने॑ तेभ्य॑ ए॒वाशि॑ष॒मा शा॒स्तेऽना॑र्त्या आ॒श्राव्या॑ह
दे॒वान् य॒जेति॑ ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो वद॑न्ती॒ष्टा दे॒वता॑ अथ॑ क॒तम॑ ए॒ते
दे॒वा इति॑ छ॒न्दा॒ःसी॑ति॒ ब्रू॑याद्वा॒यत्रीं त्रि॒ष्टुभ॑म् [51]

जग॑ती॒मित्य॑थो॒ खल्वा॑हुर्ब्रा॒ह्म॒णा वै छ॒न्दा॒ःसी॑ति॒ ताने॒व
तद्य॑जति॒ दे॒वानां॑ वा इ॒ष्टा दे॒वता॑ आ॒सन्न॑था॒ग्निर्नो॑द॒ज्वल॑त्तं
दे॒वा आ॑हु॒तीभि॑रनू॒या॒जेष्व॑न्व॒विन्द॑न् यद॑नू॒या॒जान्
यज॑त्य॒ग्निमे॒व तथ्स॑मि॒न्द्र ए॒तदु॒र्वै ना॑मा॒सुर॑ आ॒सीत्स
ए॒तर्हि॑ य॒ज्ञस्या॒शिष॑मवृ॒ङ्क्षु॒ यद्व्या॑दे॒तत् [52]

उ॒ द्या॒वापृ॑थि॒वी भ॒द्रम॑भू॒दित्ये॒तदु॑मे॒वासुरं॑ य॒ज्ञस्या॒शिष॑

गमयेदिदं द्यावापृथिवी भद्रमभूदित्येव ब्रूयाद्यजमानमेव
यज्ञस्याशिषंमामयत्याधर्मं सूक्तवाकमुत नमोवाकमित्याहेदमरा
वावैतदाहोपश्रितो दिवः पृथिव्योरित्याह द्यावापृथिव्योर्हि
यज्ञ उपश्रित ओमन्वती तेऽस्मिन् यज्ञे यजमान द्यावापृथिवी
[53]

स्तामित्याहाशिषमेवैतामा शास्ते यद्व्याथ्सूपावसाना
च स्वध्यवसाना चेति प्रमायुको यजमानः स्याद्यदा हि
प्रमीयतेऽथेमामुपावस्यति सूपचरणा च स्वधिचरणा चेत्येव
ब्रूयाद्वरीयसीमेवास्मै गव्यूतिमा शास्ते न प्रमायुको भवति
तयोराविद्यग्निरिदं हविरजुषतेत्याह या अयाख्म [54]

देवतास्ता अरीरधामेति वावैतदाह यन्न निर्दिशेत्प्रतिवेशं
यज्ञस्याशीर्गच्छेदा शास्तेऽयं यजमानोऽसावित्याह
निर्दिश्यैवैनं सुवर्गं लोकं गमयत्यायुरा शास्ते सुप्रजास्त्वमा
शास्त इत्याहाशिषमेवैतामा शास्ते सजातवनस्यामा शास्त
इत्याह प्राणा वै संजाताः प्राणानेव [55]

नान्तरैति तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते वयमग्नेर्मानुषा
इत्याहाग्निर्देवेभ्यो वनुते वयम्मनुष्येभ्य इति वावैतदाहेह

गतिर्वा॑मस्ये॒दं च॒ नमो॑ दे॒वेभ्य॒ इत्या॑ह याश्चै॒व दे॒वता॒ यज॑ति
याश्च॒ न ताभ्य॑ ए॒वोभ॑र्याभ्यो॒ नम॑स्करोत्या॒त्मनो॑ऽना॒त्यै॥

[56]

प्रजायाः करोति तत्क्रियते त्रयस्त्रिंशच्च॥10॥

दे॒वा वै य॒ज्ञस्य॑ स्व॒गाक॑र्तारं॒ नावि॑न्दन्ते श॒य्यु॑म्बा॒र्हस्प॒त्यम॑ब्रु
नो॑ य॒ज्ञः स्व॒गा कु॑र्विति॒ सोऽब्र॑वी॒द्वरं॑ वृ॒णै य॒देवा॑ब्रा॒ह्मणो॒क्तोऽश्र॑द्ध
यजा॑ते॒ सा मे॑ य॒ज्ञस्या॑शी॒रस॑दिति॒ तस्मा॑द्यदब्रा॒ह्मणो॒क्तोऽश्र॑द्धा॒नो
यज॑ते श॒य्यु॑मे॒व तस्य॑ बा॒र्हस्प॒त्यं य॒ज्ञस्या॑शी॒र्गच्छ॑त्ये॒तन्ममे॑त्य॒ब्र
प्र॒जायाः॑ [57]

इति॒ योऽप॑गु॒रातै॑ श॒तेन॑ या॒तया॑द्यो नि॒हन॑त्स॒हस्रे॑ण
या॒तया॑द्यो लो॒हितं॑ क॒रव॑द्याव॒तः प्र॒स्कद्य॑ पा॒ः सू॒न्त्संगृ॑ह्णात्ताव॒तः
सं॒वत्स॑रा॒न्पितृ॑ल॒ोकं न॒ प्र जा॑ना॒दिति॑ तस्मा॑द्ब्रा॒ह्मणा॑य॒ नाप॑
गु॒रेत॒ न नि॑ ह॒न्यान्न॑ लो॒हितं॑ कुर्या॒दिता॑व॒ता है॒नसा॑ भवति॒
तच्छ॒य्यो॑रा वृ॒णीम॑ह॒ इत्या॑ह य॒ज्ञमे॒व तत्स्व॒गा क॑रोति॒ तत्
[58]

श॒य्यो॑रा वृ॒णीम॑ह॒ इत्या॑ह श॒य्यु॑मे॒व बा॒र्हस्प॒त्यम्भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्धयति गा॒तुं य॒ज्ञाय॑ गा॒तुं य॒ज्ञप॑तय॒ इत्या॑हा॒शिष॑मे॒वैता॑मा

शास्ते सोमं यजति रेतं एव तद्धधाति त्वष्टारं यजति रेतं
 एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति देवानाम्पत्नीर्यजति
 मिथुनत्वायाग्निं गृहपतिं यजति प्रतिष्ठित्यै जामि वा
 एतद्यज्ञस्य क्रियते [59]

यदाज्येन प्रयाजा इज्यन्त आज्येन पत्नीसंयाजा
 ऋचमनूच्य पत्नीसंयाजानामृचा यजत्यजामित्वायाथो
 मिथुनत्वाय पङ्क्तिप्रायणो वै यज्ञः पङ्क्त्युदयनः पञ्च प्रयाजा
 इज्यन्ते चत्वारः पत्नीसंयाजाः समिष्टयजुः पञ्चमम्पङ्क्तिमेवानु
 प्र यन्ति पङ्क्तिमनूद्यन्ति॥ [60]

यज्ञममेरधि वृषन्नेकात्रविंशतिश्च॥ 11 ॥

युख्वा हि देवहूतमां अश्वा अग्ने रथीरिव। नि होता
 पूर्यः सदः। उत नो देव देवां अच्छा वोचो विदुष्टरः।
 श्रद्धिश्वा वार्या कृधि। त्वं ह यद्यविष्ट संहसः सूनवाहुत।
 ऋतावा यज्ञियो भुवः। अयमग्निः संहस्त्रिणो वाजस्य
 शतिनस्पतिः। मूर्धा कवी रयीणाम्। तं नेमिमृभवो यथा
 नमस्व संहूतिभिः। नेदीयो यज्ञम् [61]

अङ्गिरः। तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया। वृष्णे

चोदस्व सुष्टुतिम्। कमुं ष्विदस्य सेनयाग्नेरपाकचख्यसः।
 पुणिं गोषु स्तरामहे। मा नो देवानां विशः प्रस्नातीरिवोस्नाः।
 कृशं न हासुरघ्नियाः। मा नः समस्य दूढ्यः परिद्वेषसो
 अ॒ह॒तिः। ऊ॒र्मि॒र्न नाव॒मा व॑धीत्। नम॑स्ते अ॒ग्र ओज॑से
 गृण॑न्ति देव कृष्टयः। अमैः [62]

अ॒मि॒त्रम॑र्दय। कु॒वि॒थ्सु नो॒ गवि॑ष्टयेऽग्ने॒ संवे॑षिषो
 र॒यिम्। उरु॑कृदुरु॒ण॑स्कृधि। मा नो अ॒स्मिन्म॑हाध॒ने परा॑
 व॒र्भार॑भृद्यथा। सं॒वर्ग॑स॒ र॒यिञ्ज॑या। अ॒न्यम॑स्मद्भिया
 इ॒यम॑ग्ने॒ सिष॑क्तु दु॒च्छुना॑। वर्धा॑ नो अम॑व॒च्छवः॑।
 यस्याजु॑षन्नम॒स्विनः॒ शमी॑मदु॒र्मख॑स्य वा। तं घेद॒ग्निर्वृ॑धाव॑ति।
 पर॑स्या॒ अधि॑ [63]

सं॒वतो॑ऽव॒रास॑ अ॒भ्या त॑र। यत्रा॒हमस्मि॒ तास॑ अ॒वा वि॒द्म
 हि ते॑ पु॒रा व॒यम॑ग्ने॒ पितु॑र्यथाव॑सः। अधा॑ ते सु॒म्रमी॑महे।
 य उ॒ग्र इ॒व शर्य॑हा ति॒ग्मशृ॑ङ्गो न व॑स॒गः। अ॒ग्ने पु॒रो
 रु॒रोजि॑था। सखा॑यः सं वः स॒म्यश्च॑मिष॒स्तोमं॑ चा॒ग्रये॑।
 व॒र्षि॑ष्ठाय॒ खि॒तीना॑मूर्जो न॒त्रे सह॑स्वते। स॒स॒मिद्यु॑वसे
 वृष॑न्न॒ग्ने वि॒श्वान्य॑र्य आ। इ॒डस्प॑दे स॒मिध्य॑से स नो व॒सून्त्या

भर। प्रजापते स वेद सोमापूषणेमौ देवौ॥ [64]

भुवास्मभ्यमसुर्यैर्दग्ने मदन्ति सोमनुस एकंश्च॥12॥

उ॒श॒न्त॑स्त्वा हवाम॒ह उ॒श॒न्तः॒ स॒मि॒धी॒म॒हि। उ॒श॒न्नु॒श॒त आ
व॑ह॒ पित॑ृन् ह॒विषे॒ अ॒त्त॒वे। त्व॑ सो॒म प्र॒चि॑कितो मनी॒षा
त्व॑ रजि॑ष्ठ॒मनु॑ नेषि॒ पन्था॑म्। तव॒ प्रणी॑ती पि॒तरो॑ न इ॒न्दो
दे॒वेषु॑ रत्न॑मभजन्त॒ धीराः॑। त्वया॒ हि नः॑ पि॒तरः॑ सो॒म पूर्वे॑
कर्मा॑णि च॒क्रुः प॑वमान॒ धीराः॑। व॒न्वन्न॑वा॒तः परि॒धी॑ रपो॑र्णु
वी॒रेभि॑र॒श्वैर्म॑घवा॒ भव॑ [65]

नः। त्व॑ सो॒म पि॒तृभिः॑ संविदा॒नोऽनु॒ द्यावा॑पृथि॒वी आ
त॑तन्थ। तस्मै॑ त इ॒न्दो ह॒विषा॑ वि॒धेम॒ वयः॑ स्या॒म प॑त॒यो
रयी॑णाम्। अग्नि॑ष्वा॒त्ताः पि॑तर॒ एह॑ गच्छ॒त सदः॑सदः॒ सद॑त
सुप्र॑णीतयः। अ॒त्ता ह॒वीषि॑ प्रय॑तानि ब॒र्हिष्य॑था॒ रयि॑
सर्व॑वीरं दधातन। ब॒र्हिष॑दः पि॒तर ऊ॒त्य॑र्वा॒ग्निमा॑ वो ह॒व्या
च॑कृ॒मा जु॑षध्वम्। त आ ग॒ताव॑सा॒ शन्त॑मे॒नाथा॑स्मभ्यम् [66]

श॒य्यो॑र॒रपो॑ द॒धात॑। आ॒हं पि॒तृभ्य॑सु॒विद॑त्रा॑ अ॒वि॒त्सि
नपा॑तश्च वि॒क्रम॑णश्च वि॒ष्णोः॑। ब॒र्हिष॑दो॒ ये स्व॑धया॒ सुत॑स्य
भज॑न्त पि॒त्वस्त॑ इ॒हाग॑मि॒ष्टाः। उप॑हृताः पि॒तरो॑ ब॒र्हिष्ये॑षु

निधिषु प्रियेषु। त आगमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु ते
अवन्त्वस्मान्। उदीरतामवर उत्परांस उन्मध्यमाः पितरः
सोम्यासः। असुम् [67]

य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु।
इदम्पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वासो य उपरास ईयुः। ये
पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विख्यु।
अधा यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासौ अग्र ऋतमाशुषाणाः।
शुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः ख्यामा भिन्दन्तो अरुणीरपं
व्रन्। यदग्रे [68]

कव्यवाहन पितृन् यख्यतावृधः। प्र च हव्यानि
वख्यसि देवेभ्यश्च पितृभ्य आ। त्वमग्र ईडितो
जातवेदोऽवाङ्मुव्यानि सुरभीणि कृत्वा। प्रादाः पितृभ्यः
स्वधया ते अख्यन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि। मातली
कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिरृक्कभिर्वावृधानः। यांश्च
देवा वावृधुर्ये च देवान्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति। [69]

इमं यम प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः।
आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वेना राजन् हविषा

मादयस्व। अङ्गिरोभि॒रा गंहि॑ य॒ज्ञियै॑भि॒र्यम॑ वैरू॒पैरि॒ह
मादयस्व। विव॑स्वन्त॒ः हुवे॒ यः पि॒ता तेऽस्मिन्॑ य॒ज्ञे
ब॒र्हिष्या॑ नि॒षद्य॑। अङ्गि॑रसो नः पि॒तरो॒ नव॑ग्वा अथ॒र्वाणो॑
भृ॒गवः॑ सो॒म्यासः॑। तेषां॑ व॒य॑ सु॒म॒तौ य॒ज्ञिया॑ना॒मपि॑ भ॒द्रे
सौम॑न॒से स्या॑म॥ [70]

प्रजाप॑तिरकामयतेष ते॑ य॒ज्ञवै॑ प्रजाप॑तेर्जाय॑मानाः प्राजाप॑त्या यो वा अय॑थादेवतमिष्ट॑र्गो नि॒ग्राभ्याः॑ स्थ॒ यो वै
देवा॑ञ्जुष्टोऽग्निना॑ र॒यिमेका॑दश॥11॥ प्रजाप॑तिरकामयत प्रजाप॑तेर्जाय॑माना व्याय॑च्छन्ते म॒ह्यमि॑मान्मा॒या मा॒यिना॑न्द्रि॒यंत्वारि॑ शत्॥42॥
प्रजाप॑तिरकामयता॒ग्नि॑ संमु॒द्रवांस॑सम्॥ हरिः॑ ओम्॥ श्रीकृ॑ष्णार्पणमस्तु॥

॥ हरिः॑ ओम्॥॥ तैत्तिरीयसंहिता तृतीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥